



David Čep, Jan Provazník,
Michal Janovec (eds.)

COFOLA 2022

část 2

Sborník z konference

MASARYKOVA
UNIVERZITA

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS IURIDICA
EDITIO SCIENTIA

MUNI
PRESS

MUNI
LAW

COFOLA 2022

Sborník příspěvků mladých právníků, doktorandů
a právních vědců

Část 2

David Čep, Jan Provazník, Michal Janovec (eds.)



Masarykova univerzita
Brno 2022

Tato publikace vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu „COFOLA 2022“ MUNI/B/1577/2021 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2022.

Gratis Open Access – <https://www.press.muni.cz/open-access>

© 2022 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-280-0159-9 (online ; pdf)

Recenzenti

- Mgr. David Čep, Ph.D.
- JUDr. Jan Provazník, Ph.D.

Odborní garanti

- Mgr. David Čep, Ph.D.
- JUDr. Jan Provazník, Ph.D.

Organizační výbor konference

- JUDr. Michal Janovec, Ph.D.
- JUDr. Marika Zahradníčková
- Mgr. David Texl
- Mgr. Vendula Vymazalová
- Mgr. Michaela Trtková

OBSAH

Vliv COVID-19 na trestní právo

Přidělování vzácných zdrojů při poskytování zdravotních služeb optikou trestního práva	10
<i>Nikola Černíková</i>	
Aplikace vyšších trestních sazeb u trestných činů spáchaných za nouzového stavu	27
<i>Radka Špačková</i>	
COVID-19 a vykonávanie procesných úkonov v trestnom konaní	49
<i>Martin Štrkolec, Dávid Priščák</i>	
Dokazování v době pandemie onemocnění COVID-19	60
<i>David Texl, Jakub Slavík</i>	
Náprava odsouzených v době covidové	88
<i>Vendula Vymazalová</i>	

VLIV COVID-19 NA TRESTNÍ PRÁVO

PŘIDĚLOVÁNÍ VZÁCNÝCH ZDROJŮ PŘI POSKYTOVÁNÍ ZDRAVOTNÍCH SLUŽEB OPTIKOU TRESTNÍHO PRÁVA

Nikola Černíková

Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Česká republika

Abstract in original language

Poskytování zdravotních služeb v krizových situacích spojených s nedostatkem zdrojů vede mimo jiné k potřebě vytvoření kritérií pro jejich alokaci. Následky nevhodného postupu při přidělování vzácných zdrojů mohou vést až k trestní odpovědnosti zdravotnických pracovníků a poskytovatele zdravotních služeb. Předmětem příspěvku je v první řadě analýza jednotlivých kritérií pro alokaci vzácných zdrojů a jejich zhodnocení optikou etiky a optikou platného právní řádu. V druhé části příspěvku se potom v kontextu alokace vzácných zdrojů věnuji trestnému činu ublížení na zdraví z nedbalosti, trestnému činu neposkytnutí pomoci a možnostem vyloučení trestní odpovědnosti za pomoci institutu krajní nouze.

Keywords in original language

Vzácné zdroje; alokace; právo neposkytnout zdravotních služby; právo ukončit zdravotní služby; trestní odpovědnost zdravotnických pracovníků; krajní nouze.

Abstract

The provision of health care services in crisis situations associated with a lack of resources leads, among other things, to the need to create criteria for their allocation. The consequences of improper allocation of scarce resources can lead to criminal liability for health professionals and health care providers. The subject of this paper is first the analysis of individual criteria for the allocation of scarce resources and their evaluation from the perspective of ethics and the perspective of the current legal system. In the second part of the paper, in the context of the allocation of scarce

resources, I deal with the crime of negligent injury, the crime of failure to provide help and the possibility of excluding criminal liability through the institute of extreme necessity.

Keywords

Scarce Resources; Allocation; Right to Withhold Medical Care Patient; Right to Terminate Medical Care; Criminal Liability of Health Care Professionals; Extreme Necessity.

1 Úvod

Obecná právní úprava poskytování zdravotních služeb je v České republice obsažena na zákonné úrovni zejména v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen „ZZS“). Konkrétní ustanovení tohoto zákona k poskytnutí, resp. možnosti neposkytnutí a ukončení poskytování zdravotních služeb však nejsou odlišná pro případy běžného provozu a případy krizových situací a s tím souvisejícího nedostatku vzácných zdrojů. Právní řád České republiky tedy neumožňuje odchýlit se od obecných pravidel pro přijetí pacienta do péče a ukončení péče o pacienta ani nyní, z důvodu existence pandemie onemocnění COVID-19.

Ve světle výše uvedeného se v tomto příspěvku budu věnovat dvěma otázkám. První část tohoto příspěvku bude věnována otázce v jakém pořadí, resp. podle jakých kritérií by mělo v případě nedostatku personálních i věcných vzácných zdrojů docházet k poskytnutí zdravotních služeb tak, aby nedocházelo k hrozbě trestní odpovědnosti poskytovatele zdravotních služeb i samotných zdravotnických pracovníků. Druhá část příspěvku se potom věnuje trestněprávním následkům hypotetického rozhodnutí zdravotnického pracovníka o přidělení vzácných zdrojů na základě kritérií, která ač možná z etického hlediska se zdají být vhodná (například věk a s tím související předpokládaná délka života pacienta), právní řád České republiky jejich zohlednění neumožňuje.

2 Právní úprava neposkytnutí a ukončení zdravotní péče

Obecnou právní úpravu vztahu poskytovatele zdravotních služeb a pacienta nalezneme v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský

zákoník“). Občanský zákoník pro tento vztah ve svém ustanovení § 2636 stanoví speciální smluvní typ – smlouvu o péči o zdraví¹.

Ačkoli je závazkové právo postaveno na zásadě smluvní autonomie vůle stran závazku, konstruuje zákon pro některé případy kontraktační povinnost, tedy postihuje jednu ze stran závazku tzv. smluvním přimusem.² V případě poskytovatele zdravotních služeb je kontraktační povinnost dovozo- vána z ustanovení § 48 odst. 1–4 ZZS, který upravuje taxativně vymezené důvody pro odmítnutí přijetí pacienta do péče a ukončení péče o pacienta.³ Existenci smluvního přimusu potom potvrzuje i důvodová zpráva k občanskému zákoníku, která uvádí, že „zákon vychází z principů svobodné volby poskytovatele pacientem a povinnosti poskytovatele přijmout pacienta do péče s výjimkou zákon- ných důvodů pro odmítnutí přijetí do péče nebo ukončení péče“⁴.

2.1 Neposkytnutí zdravotních služeb (právní důvody pro nepřijetí pacienta do péče)

Ustanovení § 48 odst. 1 ZZS představuje jedno z omezení kontraktační povinnosti poskytovatele zdravotních služeb, když taxativně vypočítává důvody (výjimky), pro které poskytovatel zdravotních služeb může odmítnout přijetí pacienta do své péče. Ještě před uvedením samotných důvodů je nutné zdůraznit, že tyto výjimky nebudou relevantní a poskytovatel tak bude muset poskytnout zdravotní péči vždy v případě, pokud se jedná o neodkladnou péči⁵,

¹ Tato obecná úprava obsažená v občanském zákoníku je potom doplněna a rozvinuta speciální úpravou zákona o zdravotních službách, zákona č. 373/2011 Sb., zákon o specifických zdravotních službách, zákona č. 374/2011 Sb., zákona o zdravotnické záchranné službě a dalších.

² „Povinnost kontrahovat může být založena zákonem, ale jejím právním důvodem může být také smlouva, kterou se osoba zaváže vůči jiné osobě (nejčastěji vůči státu nebo obci), že bude kontrahovat tu či onu smlouvu, určité smlouvy po určitou dobu atp.“ In: DVORÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanské právo hmotné. 2.*, aktualizované a doplněné vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 169

³ ČERNÍKOVÁ, N. *Právo lékařů neposkytnout zdravotní péči*. Diplomová práce. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2019, s. 70. Vedoucí práce doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D.

⁴ MACH, J. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 231, Praktický komentář.

⁵ Ust. § 5 odst. 1 písm. a) ZZS definuje neodkladnou péči jako péči „jejímž účelem je zamezit nebo omezit vznik náhlých stavů, které bezprostředně ohrožují život nebo by mohly vést k náhlé smrti nebo vážnému ohrožení zdraví, nebo způsobují náhlou nebo intenzivní bolest nebo náhlé změny chování pacienta, který ohrožuje sebe nebo své okolí“.

porod nebo jde o zdravotní služby, které jsou nezbytné z hlediska ochrany veřejného zdraví nebo ochrany zdraví při práci⁶.

První důvod pro odmítnutí přijetí pacienta do péče se nachází v ust. § 48 odst. 1 písm. a) ZZS a jedná se situaci ve které „*by přijetím pacienta bylo překročeno únosné pracovní zatížení nebo jeho přijetí brání provozní důvody, personální zabezpečení nebo technické a věcné vybavení zdravotnického zařízení*“. Překročením únosného pracovního zatížení se dle stejného ustanovení rozumí stav, kdy „*by zajištěním zdravotních služeb o tohoto pacienta došlo ke snížení úrovně kvality a bezpečnosti zdravotních služeb poskytovaných pacientům již přijatým*“. Právě tento důvod by mohl být při alokaci vzácných zdrojů v situaci pandemie důvodem pro nepřijetí některých osob do péče, avšak pouze v případech, kdy se jedná u konkrétního pacienta o odkladnou péči. Další důvody uvedené v ustanovení § 48 odst. 1 ZZS již nebudou v kontextu přidělování vzácných zdrojů příliš relevantní, když důvod uvedený v písm. b) se vztahuje pouze na poskytovatele zdravotních služeb v oboru všeobecné praktické lékařství a praktické lékařství pro děti a dorost. Třetí a poslední důvod pro nepřijetí je potom situace, kdy pacient není pojištěncem zdravotní pojišťovny, se kterou má poskytovatel uzavřenu smlouvu podle zákona o veřejném zdravotním pojištění.

2.2 Ukončení poskytování zdravotních služeb (právní důvody pro ukončení již poskytované péče)

Právní úprava důvodů, pro které poskytovatel zdravotních služeb může ukončit péči o pacienta, je obsažena v ustanovení § 48 odst. 2 ZZS. I zde platí zásadní omezení pro využití níže uvedených důvodů, a sice že ukončením péče nesmí dojít k bezprostřednímu ohrožení života nebo vážnému poškození zdraví pacienta. Vzhledem ke skutečnosti, že tento příspěvek se věnuje situaci pandemie onemocnění COVID-19, nebude možné u většiny pacientů níže uvedené důvody využít.

Poskytovatel zdravotních služeb může ukončit péči o již jednou přijatého pacienta v případě, že:

- a) prokazatelně předá pacienta s jeho souhlasem do péče jiného poskytovatele,
- b) pominou důvody pro poskytování zdravotních služeb,

⁶ Ustanovení § 48 odst. 3 ZZS

- c) pacient vysloví nesouhlas s poskytováním veškerých zdravotních služeb,
- d) pacient závažným způsobem omezuje práva ostatních pacientů, úmyslně a soustavně nedodržuje navržený individuální léčebný postup, pokud s poskytováním zdravotních služeb vyslovil souhlas, nebo se neřídí vnitřním řádem a jeho chování není způsobeno zdravotním stavem,
- e) pacient přestal poskytovat součinnost nezbytnou pro další poskytování zdravotních služeb; to neplatí, jestliže neposkytování součinnosti souvisí se zdravotním stavem pacienta.

3 Vzácné zdroje a jejich přidělování

Přidělování jednotlivých zdrojů (věcných i personálních) nejen v případě současné pandemie onemocnění COVID-19, ale v případě jakékoli situace jejich nedostatku je otázkou s rozměrem nejen právním, ale i etickým. Samotná problematika tzv. alokace vzácných zdrojů není diskutována poprvé a již v minulosti se jí dostala pozornost zejména v souvislosti s přidělováním orgánů při procesu transplantace. Prioritizace, nebo též triáž osob, kterým bude poskytnut vzácný zdroj probíhá jak v době pandemie, tak například v době válečného konfliktu, jakýchkoli přírodních katastrof či dopravních neštěstí. Společné by však jakékoli prioritizaci a přidělování vzácného zdroje měl být jejich výchozí princip, tj. spravedlnost distribuce a soulad s právním řádem dané země.

Mezi vzácné zdroje můžeme zařadit vše, čeho je v krizové situaci nedostatek. V kontextu tohoto příspěvku se jedná o vzácné zdroje při poskytování zdravotních služeb, a to jak věcné – nemocniční lůžka, přístroje ECMO, plicní ventilátory, léky aj., tak i personální, tedy samotný zdravotnický a další personál (lékaři, zdravotní sestry, sanitáři, ošetřovatelé a další).

Péče poskytovaná jak v běžném provozu, tak v situaci nedostatku vzácných zdrojů by měla vždy být na náležitě odborné úrovni, tj. *lege artis*. „*Náležitou odbornou úrovní se rozumí poskytování zdravotních služeb podle pravidel vědy a uznávaných lékařských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti.*“⁷ Právě odkaz na konkrétní podmínky

⁷ Ustanovení § 4 odst. 5 ZZS.

a objektivní možnosti v závěru tohoto ustanovení umožňuje považovat péči poskytovanou v krizové situaci s nedostatkem vzácných zdrojů stále za péči na náležitě odborné úrovni, tedy péči *lege artis*.⁸

3.1 Přidělování vzácných zdrojů optikou etiky

Jak již zmíněno výše, prioritizace pacientů při alokaci vzácných zdrojů přesahuje i do lékařské etiky.⁹ Nejvýznamněji se do lékařské etiky prosazuje konzistentní morální teorie označovaná jako principialismus. Jeho autoři¹⁰ identifikovali čtyři základní mravní principy v medicíně, kterými by mělo být jednání a rozhodování lékaře a dalších zdravotnických pracovníků vedeno. Těmito principy jsou princip beneficence, nonmaleficence, respekt k autonomii nemocného a spravedlnost¹¹. První princip – beneficence lze přeložit jako jednání v nejlepším zájmu nemocného (v kontextu prioritizace nečiní větší obtíže). Druhým principem je princip nonmaleficence tedy přeloženo jako povinnost nepoškodit nemocného (v kontextu prioritizace zejména určuje, že není možné odebrat péči jednomu pacientovi, ačkoli by to mohlo zachránit další dva, jelikož by došlo k aktivnímu poškození prvního). Třetím principem je respekt k autonomii nemocného. Právo rozhodovat sám o sobě – tedy právo na autonomii a její respektování, je v době partnerského vztahu mezi lékařem a pacientem jedno z klíčových práv pacienta, které však v době pandemie nečiní větší obtíže¹². Posledním, čtvrtým principem je spravedlnost, tedy spravedlivé poskytování zdravotní péče bez ohledu na majetek, pohlaví, rasu či etnickou příslušnost. Právě tento princip je z hlediska prioritizace pacientů klíčový.

⁸ „Je-li to v konkrétní situaci zcela nezbytné s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti, naplňuje i snížená úroveň poskytované IP standard náležitě odborné úrovně (standardu péče *de lege artis*). Může jít například o zapojení zdravotníků bez příslušné specializované způsobilosti nebo o omezenou racionalizaci použití nedostatečných zdravotnických prostředků či léčiv“. In: ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T., ŠOLC, M. Příloha č. 1: Právní rozbor situace nedostatku vzácných zdrojů v systému zdravotní péče. *Anesteziologie a intenzivní medicína*. 2020, roč. 31, č. 5, s. 252.

⁹ ČERNÝ, D., DOLEŽAL, T. Alokační vzácných zdrojů v době pandemie. *Časopis lékařů českých*. Praha, 2021, č. 2–3, s. 47

¹⁰ Thomas L. Beauchamp a James F. Childress.

¹¹ ŠIMEK, J. *Lékařská etika*. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 97.

¹² Povinností lékaře je poučit nemocného o rizicích jeho rozhodnutí, avšak samotné jeho rozhodnutí je potřeba respektovat.

Autoři David Černý a Tomáš Doležal přidali k těmto čtyřem základním etickým principům čtyři další principy, které by měly konkretizovat východiska pro alokaci vzácných zdrojů v době pandemie. Jedná se o:

- a) princip maximalizace užitku dosaženého prostřednictvím vzácných zdrojů,
- b) princip férovosti,
- c) princip maximalizace instrumentálního užitku,
- d) princip preference pacientů s největší potřebou vzácného zdroje¹³.

Z prvního a čtvrtého principu výše uvedení autoři dovozují, že v případě nedostatku vzácných zdrojů by se lékaři měli snažit zachránit co největší počet osob. Prioritizování by tak měli být ti, jejichž situace je nejzávažnější, avšak existuje reálná naděje, že jejich život může být zachráněn. Princip férovosti je potom do velké míry ztotožňován s principem spravedlnosti od Beauchampa a Childresse, tedy že pravidla prioritizace musí být postavena na nediskriminačních kritériích. Třetí princip autoři vysvětlují tak, že „*například lékaři a ošetrovatelský personál jsou zcela klíčoví k tomu, aby vzácné zdroje mohly zachraňovat co nejvíce pacientů (jejich role je instrumentální), je tedy třeba přednostně zachraňovat je, aby se zdravotnictví nezhroutilo*“.¹⁴

Jak již bylo výše uvedeno, principy lékařské etiky zasahují ze své podstaty do uvažování o prioritizaci pacientů. Tyto etické principy je však nutné vnímat v kontextu kapitoly druhé tohoto příspěvku (Právní úprava neposkytnutí a ukončení zdravotní péče) a zamyslet se nad tím, zda nám současná právní úprava umožňuje je zohlednit a případně v jaké míře.

3.2 Přidělování vzácných zdrojů optikou práva

Podmínkou poskytování jakékoliv zdravotní péče je její medicínská indikace – tedy potřebnost a účelnost a dále také informovaný souhlas pacienta s takovou péčí. V době pandemie ani jedna z těchto podmínek nečinila významnější potíž – péče o většinu pacientů s potřebou vzácného zdroje byla indikovaná a z jejich strany zároveň žádoucí. Problematickým byl aspekt objektivní nemožnosti péči všem takto indikovaným pacientům poskytnout.

¹³ ČERNÝ, D., DOLEŽAL, T. Alokační vzácných zdrojů v době pandemie. *Časopis lékařů českých*. Praha, 2021, č. 2–3, s. 48.

¹⁴ *Ibid.*, s. 48.

3.2.1 Odmítnutí přijetí do péče

Již v kapitole druhé tohoto příspěvku byla v souvislosti s právem odmítnout pacienta zmíněna podmínka tzv. odkladnosti péče. Práva na odmítnutí přijetí pacienta do péče tedy nelze využít, pokud pacientův stav je natolik závažný, že vyžaduje neodkladnou péči.¹⁵

Pokud je péče o pacienta zhodnocena jako odkladná, je možné jej při nedostatku vzácných zdrojů odmítnout z důvodu uvedeném v § 48 odst. 1 písm. a), tedy že by jeho přijetím bylo překročeno únosné pracovní zatížení poskytovatele zdravotních služeb, v jehož důsledku by došlo ke snížení úrovně kvality a bezpečnosti zdravotních služeb poskytovaných pacientům již přijatým. V případě pandemie se však setkáváme spíše s případy, kdy zdravotní stav pacientů je neodkladný a v takovém případě jej musí poskytovatel zdravotních služeb přijmout do péče i pokud by tím došlo k překročení únosného pracovního zatížení.

Pokud se k poskytovateli zdravotních služeb dostaví ve stejném okamžiku dva pacienti, jejichž stav je závažný a péče o ně hodnocena jako neodkladná, musí poskytovatel přijmout i přes nedostatek vzácných zdrojů oba tyto pacienty. V rámci indikace ke konkrétní péči však musí poskytovatel dále rozhodnout o konkrétním vzácném zdroji, který bude těmto pacientům přidělen. Při tomto rozhodnutí musí poskytovatel vycházet pouze z kritéria medicínské účelnosti tohoto zdroje pro konkrétního pacienta. Máme-li tedy dva pacienty, oba s potřebou neodkladné péče, avšak v odlišném zdravotním stavu, přiděluje poskytovatel zdravotních služeb vzácný zdroj tomu pacientovi, pro nějž je jeho přidělení medicínsky účelnější a klinicky prospěšnější. Druhému pacientovi potom bude poskytnuta péče na nejvyšší objektivně možné úrovni.

Obtížnější je situace za „*předpokladu, že zdravotní stav více pacientů je aktuálně srovnatelně závažný, péče je pro tyto pacienty srovnatelně medicínsky účelná a z klinického hlediska prospěšná (nejde tedy pro žádného z pacientů o péči neúčelnou a nepřiměřenou)*“.

¹⁵ Pojem „neodkladná péče“ je blíže definován v ustanovení § 5 odst. 1 písm. a) ZZS jako péče „*jejímž účelem je zamezit nebo omezit vznik náhlých stavů, které bezprostředně ohrožují život nebo by mohly vést k náhlé smrti nebo vážnému ohrožení zdraví, nebo způsobují náhlou nebo intenzivní bolest nebo náhlé změny chování pacienta, který ohrožuje sebe nebo své okolí*“.

*a je možné poskytnout péči jen některým z nich*¹⁶. Ačkoli názory na řešení této situace se mezi odbornou veřejností liší, pokládám za správný postup zohledňující pořadí, ve kterém pacienti dorazili do zdravotnického zařízení (pravidlo „first come first served“)¹⁷.

Pravidlo „first come first served“ bylo zejména z pohledu etického některými autory kritizováno.¹⁸ Z pohledu práva jej však lze považovat ve výše popsáných situacích za jedinou přijatelnou a v krizové situaci proveditelnou variantu. V okamžiku, kdy dojde k vyčerpání vzácných zdrojů (například kapacit na lůžkách oddělení JIP), bude nově přijatým pacientům poskytována indikovaná léčba na nejvyšší objektivně možné úrovni (například na lůžku standardní péče). Pacientům dříve přijatým na lůžka oddělení JIP budou tato lůžka i nadále „přidělována“, dokud to bude z hlediska jejich zdravotního stavu medicínsky indikované.

3.2.2 Ukončení péče

S ohledem na znění ustanovení § 48 ZZS bude v případě pandemie onemocnění COVID-19 docházet k ukončení již poskytované zdravotní péče o pacienta nejčastěji v případě, že péče je již neúčelná, tedy pacient již k takové péči není nadále indikován. Ani zde se však nebude jednat ve většině případů o úplné propuštění pacienta, pouze mu bude nadále poskytována péče jiná (např. paliativní).

Jak již výše druhý princip lékařské etiky naznačil (princip nonmaleficence), není možné ukončit indikovanou péči o jednoho pacienta pouze s cílem uvolnit tento vzácný zdroj pro jiného pacienta, aniž by k takovému postupu existovala medicínská indikace. Jinými slovy, pokud bude užívání vzácného zdroje u pacienta A medicínsky indikováno, nelze mu tento odebrat pro pacienta B, ačkoli by měl například vyšší pravděpodobnost uzdravení.

¹⁶ ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T., ŠOLC, M. Příloha č. 1: Právní rozbor situace nedostatku vzácných zdrojů v systému zdravotní péče. *Anesteziologie a intenzivní medicína*. 2020, roč. 31, č. 5, s. 253

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Srov. ČERNÝ, D., DOLEŽAL, T. Alokace vzácných zdrojů v době pandemie. *Časopis lékařů českých*. Praha, 2021, č. 2–3, s. 49.

4 Trestněprávní následky v kontextu přidělování vzácných zdrojů

Výše bylo již krátce uvedeno, že modifikace postupu při poskytování zdravotních služeb tak, aby odpovídala objektivním možnostem a reflektovala krizovou situaci nebude automaticky představovat porušení právní povinnosti zdravotnických pracovníků. Zohlednění „*konkrétních podmínek a objektivních možností*“ společně se základním obecným principem práva, že nikdo není zavázán k nemožnému (*ad impossibilia tenetur*) zaručuje, že ačkoli péče nebude na úrovni jako za situace běžného provozu, nebudou zdravotničtí pracovníci činěni za snížený standard péče bez dalšího odpovědnými.

V souvislosti s rozhodováním o (ne)přijetí pacienta do péče nehrozí zdravotnickým pracovníkům trestní postih v situaci, kdy pacientův stav nevyžadoval neodkladnou péči a jeho přijetím by došlo ke snížení úrovně kvality a bezpečnosti zdravotních služeb poskytovaných pacientům již přijatým.

Pokud však dojde k situaci, že stav pacienta byl závažný, vyžadoval neodkladnou péči, a přesto nebyl přijat do péče, tedy mu nebyly poskytnuty dostupné vzácné zdroje, vystavují se zdravotničtí pracovníci trestní odpovědnosti. Stejně riziko nastává i v případě, kdy jsou vzácné zdroje přidělovány a odebírány na základě diskriminačních kritérií, které český právní řád neumožňuje zohlednit (zejm. pohlaví, povolání, rasa, národnost apod.).

S ohledem na zachování rozumného rozsahu tohoto příspěvku se budu dále zabývat dvěma trestnými činy (trestným činem ublížení na zdraví z nedbalosti a trestným činem neposkytnutí pomoci), jejichž skutkové podstaty mohou být v souvislosti s nesprávnou alokací vzácných zdrojů při poskytování zdravotních služeb nejčastěji naplněny. Nadále bude pracováno s tím, že jednotlivé základní předpoklady odpovědnosti jako věk pachatele, jeho přičetnost, existence jednání směřující k naplnění skutkové podstaty trestného činu, následek v podobě porušení, nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“), příčinná souvislost mezi jednáním a následkem a zavinění v požadované formě byly dány.

4.1 Trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti

Trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti sankcionuje nedodržení potřebné míry opatrnosti, typicky zapomenutí či nezohlednění nějaké informace, přehlédnutí záznamu apod., v důsledku čehož došlo k újmě na zdraví pacienta. Ublížení na zdraví je stav spočívající v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, které porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje život poškozeného nikoli jen na krátkou dobu¹⁹. V praxi je vyžadováno omezení po dobu minimálně 7 dní.

TZ v souvislosti s trestným činem ublížením na zdraví z nedbalosti stanoví, že k jeho spáchání musí dojít porušením důležité povinnosti vyplývající ze zaměstnání pachatele, jeho povolání, postavení nebo funkce, nebo k porušení takové povinnosti, která mu byla uložena zákonem²⁰. Zdravotnickým pracovníkům ukládá ZZS povinnost poskytovat zdravotní služby, a to na náležitě odborné úrovni – *de lege artis*. V souvislosti s výše uvedeným tedy porušení povinnosti postupovat při poskytování zdravotních služeb *lege artis* představuje porušení důležité povinnosti tak, jak vyžaduje TZ. K naplnění skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti tedy při přidělování vzácných zdrojů dojde, pokud zdravotnický pracovník nesprávně vyhodnotil stav pacienta jako odkladný a nepřijal jej do péče. Rovněž v případě, kdy dojde k přidělení, resp. nepřidělení vzácného zdroje na základě diskriminačních kritérií, vystavuje se zdravotnický pracovník trestní odpovědnosti za trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti.

4.2 Trestný čin neposkytnutí pomoci

Ust. § 150 odstavec druhý TZ stanoví, že *„Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo její známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti“*.

¹⁹ Ustanovení § 122 odst. 1 TZ.

²⁰ Dle Nejvyššího soudu *„za porušení důležité povinnosti není možno mechanicky považovat porušení jakékoliv povinnosti vyplývající z povolání, postavení, funkce nebo ze zákona, vybráť jen porušení takové povinnosti, jejíž porušení má za dané situace zpravidla za následek nebezpečí pro lidský život nebo zdraví, resp. kdy jejím porušením může snadno dojít k takovému následku.“* Usnesení NS ze dne 18. 8. 2011, sp. zn. 6 Tdo 523/2011.

Není sporu o skutečnosti, že zdravotničtí pracovníci jsou osobami, které jsou dle povahy svého zaměstnání povinny poskytnout potřebnou pomoc. U zdravotnických pracovníků a úvahách o samotné možnosti jejich trestní odpovědnosti za trestný čin neposkytnutí pomoci je však potřeba rozlišovat situace, ve kterých jim zákon ukládá tzv. zvláštní povinnost konat a situace, ve kterých by měli „pouze“ obecnou povinnost konat:

4.2.1 K neposkytnutí pomoci dojde při výkonu povolání, je-li ohrožen život, nebo vážně ohroženo zdraví třetí osoby

Dojde-li k neposkytnutí pomoci při výkonu povolání zdravotnického pracovníka, uplatní se bezpochyby ust. § 112 TZ, které konstruuje tzv. zvláštní povinnost konat. Pro zdravotnické pracovníky má existence zvláštní povinnosti konat v trestní rovině zásadní význam, když zakládá odpovědnost za následek a nikoli za samotný trestný čin neposkytnutí pomoci.

Zvláštní povinnost konat má mimo jiné ten, kdo k takovému jednání byl povinen podle jiného právního předpisu, smlouvy či z jiného důvodu podle okolností a osobních poměrů. Je tedy zřejmé že zdravotničtí pracovníci mají při výkonu svého povolání zvláštní povinnost konat, když povinnost poskytnout v takovém případě zdravotní péči jim ukládá ZZS v ust. § 49 odst. 1 písm. a). Pokud v důsledku opomenutí povinnosti poskytnout pomoc dojde ke smrti či újmě na zdraví pacienta, je založena trestní odpovědnost za následek, tedy za trestný čin ublížení na zdraví (z nedbalosti) či trestní čin usmrcení (z nedbalosti)²¹.

V souvislosti s alokací vzácných zdrojů si lze představit situaci, ve které lékař ve službě neposkytne pacientovi A potřebnou pomoc a nepřijme jej

²¹ Výše uvedený závěr je podložen i rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 1997, sp. zn. 2 Tzn 72/97, ve kterém Nejvyšší soud došel k závěru, že „Jestliže lékař při výkonu služby neposkytne osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví, potřebnou pomoc, připadá jeho trestní odpovědnost za trestný čin neposkytnutí pomoci podle § 207 odst. 2 tr. zák. v úvalu pouze tehdy, jestliže z jeho opomenutí (§ 89 odst. 2 tr. zák.) zaviněné nevznikly žádné následky na životě nebo zdraví poškozeného. Pokud vznikly, je takový pachatel trestně odpovědný v závislosti na formě zavinění podle ustanovení o poruchových trestných činech proti životu a zdraví uvedených v § 219 až 224 tr. zák.“ Ačkoli Nejvyšší soud vydal toto rozhodnutí za účinnosti předchozího trestního zákoníku, jsou jeho závěry aplikovatelné i dnes. In: UMLAUFOVÁ, N. *Trestní odpovědnost zdravotnických pracovníků*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2018, s. 11. Vedoucí práce doc. JUDr. Miroslava Vráblová, Ph.D.

na lůžko JIP (ačkoli takové je k dispozici), jelikož vzhledem k vyššímu věku pacienta A jej ponechá volně pro potencionálního mladšího pacienta B, který by mohl k poskytovateli přijet později. Takový zdravotnický pracovník bude vzhledem k existenci zvláštní povinnosti konat v případě újmy na zdraví či smrti pacienta A odpovědný za trestný čin ublížení na zdraví nebo usmrcení²².

4.2.2 K neposkytnutí pomoci dojde mimo výkon povolání, je-li ohrožen život, nebo vážně ohroženo zdraví třetí osoby

Zvláštní povinnost konat u zdravotnických pracovníků však nastává i mimo výkon povolání, a to na základě ust. § 49 odst. 1 písm. b) ZZS. Toto ustanovení nerozlišuje mezi zdravotnickým pracovníkem ve službě a mimo ni a ukládá zdravotnickým pracovníkům povinnost „*poskytovat neprodleně odbornou první pomoc každému, jestliže by bez této pomoci byl ohrožen jeho život nebo vážně ohroženo zdraví a není-li pomoc včas dosažitelná obvyklým způsobem, a zajistit mu podle potřeby poskytnutí zdravotních služeb*“.

4.2.3 K neposkytnutí pomoci dojde při výkonu povolání nebo mimo něj a zároveň není vážně ohrožen život, nebo vážně ohroženo zdraví třetí osoby

Z výše uvedeného plyne, že zvláštní povinnost konat zdravotnické pracovníky postihuje jak při výkonu jejich povolání, tak v důsledku existence ust. § 49 odst. 1 písm. b) ZZS i mimo něj (za předpokladu, že je ohrožen život, nebo vážně ohroženo zdraví třetí osoby).

Neposkytnutí pomoci zdravotnickým pracovníkem (ať už při výkonu povolání nebo mimo něj) za předpokladu, že život nebo zdraví třetí osoby není vážně ohroženo však nenaplní znak „nebezpečí smrti nebo známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění“ vyžadovaný ust. § 150 odst. 2 TZ. Nebude-li tedy život nebo zdraví třetí osoby vážně ohroženo, nebude zdravotnického pracovníka stíhat hrozba trestní odpovědnosti za trestný čin neposkytnutí pomoci dle ust. § 150 odst. 2 TZ, když nejsou naplněny všechny znaky této kvalifikované skutkové podstaty.

²² Rozsudek NS ze dne 18. 9. 1997, sp. zn. 2 Tzn 72/97.

4.3 Krajiní nouze jako okolnost vylučující protiprávnost

V souvislosti s trestní odpovědností zdravotnických pracovníků je nutné si položit otázku, zda by jednání v tak krizové situaci jako je pandemie onemocnění COVID-19 nemohlo naplnit některou z okolností vylučující protiprávnost. Dojde-li totiž dle výše uvedeného k naplnění některé ze skutkových podstat trestného činu, nabízí se též, zda nelze trestní odpovědnost vyloučit pomocí tzv. krajiní nouze upravené v § 28 odst. 2 TZ.

Z důvodu existence krajiní nouze nebude dle § 28 odst. 1 TZ trestným činem „čín jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem“. Negativně potom v odst. 2 zákonodárce dodává, že „nejde o krajiní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet.“

Institut krajiní nouze se tedy neuplatní, pokud je způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Dle ustálené judikatury i odborné literatury platí, že krajiní nouzi může za určitých okolností splňovat jednání, kterým osoba jednající v krajiní nouzi obětováním jednoho lidského života zachrání život více lidí.²³

Situace při alokaci vzácných zdrojů v poskytování zdravotní péče je však odlišná. Krajiní nouze se uplatní pouze ve vztahu ke konkrétnímu případu, tedy ke konkrétnímu pacientovi, jemuž je některý ze vzácných zdrojů odepřen. Jakkoli by z perspektivy zdravotnického systému upřednostňování pacientů s vyšší šancí na přežití vedlo ke snížení celkového počtu zemřelých (tj. k záchraně více životů), v řadě individuálních případů půjde o výměnu jednoho pacienta za jiného, přičemž nelze dopředu predikovat, jak který případ dopadne. Takováto potencionální výměna jednoho života za jiný („život za život“) přitom podmínky krajiní nouze nenaplnuje. Abstraktní hodnota života je vždy stejná²⁴.

²³ ŠÁMAL, P. Komentář k § 28. In: *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012.

²⁴ ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T., ŠOLC, M. Příloha č. 1: Právní rozbor situace nedostatku vzácných zdrojů v systému zdravotní péče. *Anesteziologie a intenzivní medicína*. 2020, roč. 31, č. 5, s. 255

„Požadavek proporcionality u krajní nouze je výrazem toho, že nelze připustit záchranu jednoho zájmu chráněného trestním zákoníkem obětováním rovnocenného zájmu jiného, neboť by to nezabavovalo čin povahy materiální protiprávnosti. [...] Způsobený následek bude zřejmě stejně závažný jako ten, který brožil, jestliže je způsoben na zájmu, jenž je stejně významný jako zájem, který osoba ve stavu krajní nouze bránila.“²⁵

Bohužel nelze spoléhat ani na jiné okolnosti vylučující protiprávnost. Jejich aplikací by teprve docházelo k vytváření nových pravidel, jež by následně mohla a nemusela obstát v případném soudním řízení. Takový postup by byl právně velmi nejistý. Není možné ani spravedlivé po zdravotnických pracovnících požadovat, aby se v krizové situaci vedle složitých medicínských rozhodnutí museli zabývat také komplexními právními a etickými otázkami.

5 Závěr

V tomto příspěvku jsem se v první části zaměřila na kritéria, které je přípustné v českém právním prostředí použít při tzv. prioritizaci pacientů a alokaci vzácných zdrojů při poskytování zdravotních služeb. Analyzovány byly jak optikou lékařské etiky, tak optikou práva. Ačkoli kritéria vytvořená pohledem etiky mají svůj význam, dostanou-li se do střetu s možnostmi práva a právního řádu, nelze jejich zohlednění při alokaci vzácných zdrojů doporučit.

Přidělování vzácných zdrojů by se v kontextu platného právního řádu České republiky mělo a může řídit pouze kritériem medicínské potřeby (tj. předpokládaném klinickém výsledku). V souladu s čtvrtým principem lékařské etiky (princip spravedlnosti) nesmí dojít k jakékoliv diskriminaci, resp. zohlednění kritérií věku, pohlaví, rasy, disability, povolání aj. Pro zohlednění takových kritérií při přidělování vzácných zdrojů nenalezneme v právním řádu oporu.

V druhé části práce jsem analyzovala možnou trestní odpovědnost zdravotnických pracovníků za trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti a trestný čin neposkytnutí pomoci. Dojde-li k naplnění některé ze skutkových podstat trestného činu, je pro zdravotnického pracovníka zásadní, zda nemohl

²⁵ ŠÁMAL, P. Komentář k § 28. In: ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 393, Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

při tak krizové situaci jako je pandemie onemocnění COVID-19 naplnit některou z okolností vylučující protiprávnost. Po bližší analýze však docházím k závěru, že pro námi vytvořenou modelovou situaci s přidělováním vzácných zdrojů při poskytování zdravotních služeb o krajní nouzi nebude možné ve většině případů uvažovat.

Literature

- ČERNÍKOVÁ, N. *Právo lékařů neposkytnout zdravotní péči*. Diplomová práce. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D.
- ČERNÝ, D., DOLEŽAL, T. Alokace vzácných zdrojů v době pandemie. *Časopis lékařů českých*. Praha, 2021, č. 2–3, s. 47–49.
- ČERNÝ, D., DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. *Etická a právní východiska pro tvorbu doporučení ke rozhodování o alokaci vzácných zdrojů při poskytování zdravotních služeb v rámci pandemie COVID-19* [online]. Ústav státu a práva Akademie věd České republiky, 10/2020 [cit. 5. 4. 2022]. Dostupné z: https://zdravotnickepravo.info/wp-content/uploads/2020/10/Eticka-a-pravni-vychodiska-pro-tvorbu-doporuceni-v-ramci-COVID-19_podzim-2020.pdf
- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanské právo hmotné*. 2., aktualizované a doplněné vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016
- MACH, J. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, Praktický komentář.
- ŠÁMAL, P. Komentář k § 28. In: ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠIMEK, J. *Lékařská etika*. Praha: Grada Publishing, 2015.
- ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T., ŠOLC, M. Příloha č. 1: Právní rozbor situace nedostatku vzácných zdrojů v systému zdravotní péče. *Anesteziologie a intenzivní medicína*. 2020, roč. 31, č. 5, s. 252–255.

UMLAUFOVÁ, N. *Trestní odpovědnost zdravotnických pracovníků*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2018. Vedoucí práce doc. JUDr. Miroslava Vráblová, Ph.D.

Právní předpisy

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 1997 sp. zn. 2 Tzn 72/97.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 8. 2011, sp. zn. 6 Tdo 523/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2020 sp. zn. 8 Tdo 144/2020.

Contact – e-mail

cerniken@prf.cuni.cz

APLIKACE VYŠŠÍCH TRESTNÍCH SAZEB U TRESTNÝCH ČINŮ SPÁCHANÝCH ZA NOUZOVÉHO STAVU

Radka Špačková

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Tato práce se věnuje použití vyšších trestních sazeb u trestných činů spáchaných v období, kdy byl vyhlášen nouzový stav v důsledku pandemie nemoci COVID-19. Okrajově se zabývá zásadou zákonnosti a vztahem pandemického zákona k trestněprávním předpisům. Je vysvětlen pojem pandemická pohotovost, se kterým pandemický zákon operuje v jeho ustanovení § 14. V příspěvku je rozebrána související judikatura Nejvyššího soudu. Podrobně jsou zmíněny předpoklady pro to, aby mohly být naplněny znaky kvalifikované skutkové podstaty trestného činu krádeže.

Keywords in original language

Pandemický zákon; přiměřenost trestu; pandemická pohotovost; nouzový stav; nespravedlivé tresty.

Abstract

This work examines the application of higher criminal penalties to criminal offences committed during the period when a state of emergency was declared because of the COVID-19 disease pandemic. It deals with the principle of legality and the relation of the Pandemic Act to criminal law. The concept of pandemic emergency which the Pandemic Act operates with in its provision § 14 is explained. The paper discusses the related case law of the Supreme Court. The prerequisites for fulfilling the elements of the qualified criminal offence of theft are mentioned in detail.

Keywords

Pandemic Act; Proportionality of Punishment; Pandemic Emergency; State of Emergency; Unfair Punishments.

1 Úvod

Všichni si určitě pamatujeme rok 2020, kdy se většině z nás život otrásl v základech. Vše začalo, když 12. března 2020 Vláda České republiky vydala usnesení č. 194, kterým vyhlásila pro území České republiky nouzový stav¹.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o mimořádnou bezprecedentní situaci, bylo v důsledku výkladových nesrovnalostí uloženo mnoho přísných trestů. Ode dne, kdy byl vyhlášen nouzový stav, tj. od 12. března 2020, do března 2021 totiž v soudní praxi silně převažoval názor, který se následně ukázal jako nesprávný. Dle původního názoru k naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty trestného činu krádeže postačila pouze skutečnost, že trestný čin byl spáchán v době, kdy byl vyhlášen nouzový stav.²

Předmětem tohoto příspěvku je rozbor, jak jednotlivých argumentů opravňujících automatické použití vyšších trestních sazeb, tak i těch, které stojí proti nim. Budou rozebrány jednotlivé názory, které se mezi odbornou veřejností objevily, stejně tak i argumenty představené Krajským soudem v Plzni a Nejvyšším soudem.

Dne 26. února 2021 byl přijat zákon č. 94/2021 Sb., o mimořádných opatřeních při epidemii onemocnění COVID-19 a o změně některých souvisejících zákonů (dále také jako „**pandemický zákon**“). Cílem je také vymezit postavení tohoto zákona mezi trestněprávními předpisy, neboť jeho přijetí vyvolalo řadu otázek především o jeho vztahu k trestnímu zákoníku. Dále vymezím pojem pandemická pohotovost a porovnáám jej s nouzovým stavem. Okrajově se budu rovněž zabývat samotnou přiměřeností takto ukládaných trestů, kdy dojde na kritické zhodnocení dosavadní právní úpravy.

Veškeré úvahy a rozborů budu posuzovat ve vztahu ke kvalifikované skutkové podstatě trestného činu krádeže dle § 205 odst. 4 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále také jako „**trestní zákoník**“).

¹ Usnesení Vlády České republiky ze dne 12. 3. 2020, č. 194.

² DRÁPAL, J., DUŠEK, L. Tresty za nouzového stavu: nedořešený problém. *Trestněprávní revue*. 2021, č. 2, s. 99.

2 Pandemický zákon a pojem pandemická pohotovost

2.1 Pandemický zákon

Jak již bylo zmíněno dne 26. února 2021 byl přijat pandemický zákon, který ve svém ustanovení § 14 zavádí pojem pandemická pohotovost. Jak se ale tento zákon promítne do trestněprávních předpisů?

Trestní právo je ovládáno mimo jiné též zásadou „žádný trestný čin, žádný trest bez zákona“ (neboli „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“).³ Tato zásada jako taková je zakotvena v Listině základních práv a svobod v čl. 39, kde je uvedeno následující: „*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.*“ Zásadu zákonnosti nalezneme též v ustanovení § 12 odst. 1 trestního zákoníku, tj. „*Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.*“⁴

Pramenem trestního práva tedy v souladu se zásadou zákonnosti (konkrétněji zásadou *nullum crimen, nulla poena sine lege scripta*⁵) může být pouze zákon. Pandemický zákon sice výslovně nestanoví trestný čin, avšak blíže upravuje, v jakém případě má být přihlíženo k přitěžujícím okolnostem, které naplňují požadavky v ustanovení § 14 pandemického zákona a v jakém případě mohou být aplikovány vyšší trestní sazby v souvislosti s pandemickou pohotovostí.

Jelikož pandemický zákon byl přijat v podobě zákona, a nikoliv jako vyhláška či jiný normativní právní akt, splňuje požadavky zásady zákonnosti uvedené v § 12 odst. 1 trestního zákoníku, stejně tak i čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

Pandemický zákon a jím zavedený pojem pandemická pohotovost se nám tedy do trestněprávních předpisů dostane právě skrz tato ustanovení.

³ ŠÁMAL, P., GRÍVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. *Trestní právo hmotné*. 9. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 51.

⁴ ŠÁMAL, GRÍVNA, BOHUSLAV, NOVOTNÝ, HERCZEG, VANDUCHOVÁ, op. cit., s. 51.

⁵ K tomu blíže Ibid., s. 51.

Důležitější pro další použití pandemického zákona je však vymezení vztahu pandemického zákona a trestního zákoníku. Z prvního pohledu se nám jeví, že pandemický zákon bude v postavení zvláštního právního předpisu (*lex specialis*) ve vztahu k trestnímu zákoníku, který bude zákonem obecným (*lex generalis*). A to proto, že pandemický zákon „doplňuje“, kdy mají být vyšší trestní sazby použity. Jak se ale budeme koukat na ustanovení trestní zákoníku? Bude ustanovení § 14 pandemického zákona v jím vymezeném rozsahu trestní zákoník nahrazovat?

Pokud bychom vycházeli z mého názoru, že pandemický zákon bude zvláštním právním předpisem a doplňuje trestní zákoník, pak nesmíme opomenout pravidlo *lex specialis derogat legi generali*. Obecně je toto pravidlo vykládáno tak, že pozdější speciální norma ruší dřívější normu obecnou, a to pouze v rozsahu speciálně stanovených skutkových podstat.⁶ Doplnujícím je pak názor, že vydáním nové se norma obecná zruší, pouze pokud obsahově odporuje právní normě zvláštní.⁷

Porovnáme-li znění pandemického zákona a trestního zákoníku, nelze na první pohled říct, že si v ustanoveních odporují. Ustanovení § 14 pandemického zákona jako takové spíše blíže vymezuje, kdy se mají vyšší trestní sazby a přitěžující okolnosti použít. Zatímco ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku pouze obecně stanoví výši trestní sazby za trestný čin spáchaný za stavu ohrožení státu, válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek. Více k tomu, kdy k této skutkové podstatě přistupovat, však neuvádí.

K implicitní derogaci přistupujeme *ad hoc*.⁸ Ustanovení § 14 pandemického zákona dle mého názoru použijeme spíše jako tzv. výkladové ustanovení, které se uplatní pouze v případech pandemické pohotovosti (k pojmu pandemická pohotovost viz níže). Vzhledem k tomu, že si tato ustanovení však neodporují, spíše se doplňují, označila bych jejich vztah za vztah *sui generis*, neboť se neaplikuje pravidlo *lex specialis derogat legi generali* v podobě, v jaké by se jinak aplikovalo.

⁶ ŠKOP, M., MACHAČ, P. *Základy právní nauky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 91.

⁷ HARVÁNEK, J. et al. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 183.

⁸ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 8. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 111.

Již jsme se též setkali tím, že § 14 pandemického zákona byl označen za nepřímou novelu výkladových ustanovení.⁹ K tomu bych se ale stavěla velmi opatrně, protože sice toto ustanovení dále stanoví podmínky aplikace vyšších trestních sazeb a přitěžujících okolností, ale zároveň zavádí pojem pandemická pohotovost, se kterým trestní zákoník nikde neoperuje. Konkrétně k pojmu pandemická pohotovost, pak viz níže.

2.2 Pandemická pohotovost

V původním návrhu pandemického zákona ze dne 15. února 2021¹⁰ nenalezneme návrh znění ustanovení § 14, tak jak jej dnes známe. Pojem pandemická pohotovost se do zákona dostal až pozměňovacími návrhy v rámci legislativního procesu.¹¹ Přičemž v této podobě byl přijat s cílem snížit výskyt vysokých a přísných trestů.¹²

Pojem pandemická pohotovost je nyní v ustanovení § 14 pandemického zákona vymezen následovně: *„Je-li spáchán trestný čin v době stavu pandemické pohotovosti, která je stavem, v jehož rámci dochází k ohrožení života nebo zdraví lidí, a předpisy trestního práva s touto okolností spojují použití vyšší trestní sazby nebo ji považují za přitěžující okolnost, soud k této okolnosti při posuzování trestného činu přihlídně pouze tehdy, pokud je trestným činem poškozen či ohrožen zájem společnosti na zvládnání epidemie COVID-19.“*

Z výše uvedeného lze tedy dovodit, že pandemická pohotovost je faktickým stavem, který splňuje vymezené požadavky. Nejdůležitější je pro nás závěr daného ustanovení, ve kterém je uvedeno, že se k takovým okolnostem bude přihlížet při posuzování trestného činu, pouze pokud je trestným činem poškozen či ohrožen zájem společnosti na zvládnání epidemie COVID-19.¹³

⁹ Pandemický zákon má zmírnit tresty, soudci však varují před zmatky. *Česká justice* [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/02/pandemicky-zakon-ma-zmirnit-tresty-soudci-vsak-varuji-pred-zmatky/>

¹⁰ Sněmovní tisk č. 1158/0 ze dne 15. 2. 2021. Dostupné z: <https://www.psp.cz/en/sqw/historie.sqw?o=8&T=1158>

¹¹ Viz Pozměňovací návrh Jana Hamáčka. Sněmovní dokument č. 7543. Dostupné z: <https://www.psp.cz/en/sqw/historie.sqw?o=8&T=1158>

¹² Pandemický zákon má zmírnit tresty, soudci však varují před zmatky. *Česká justice* [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/02/pandemicky-zakon-ma-zmirnit-tresty-soudci-vsak-varuji-pred-zmatky/>

¹³ § 14 zákona č. 94/2021 Sb., o mimořádných opatřeních při epidemii onemocnění COVID-19 a o změně některých souvisejících zákonů.

V souvislosti s formulací předmětného ustanovení, je však nutno poznamenat, že nouzový stav a pandemická pohotovost není zdaleka to stejné a nelze tyto dva pojmy zaměňovat.¹⁴ Otázce vymezení nouzového stavu, jeho smyslu a významu, bude dále věnován prostor v kapitole 3.

Ustanovení § 14 pandemického zákona v dnešní podobě nabylo účinnosti již 26. února 2021, a tudíž o necelý měsíc dříve, než byl dne 16. března 2021 vydán přelomový rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

Při tvorbě pandemického zákona a formulaci § 14 se však nikdo nezeptal na názor trestní legislativy Ministerstva spravedlnosti, ani jeho podobu s trestním kolegiem Nejvyššího soudu nekonzultoval.¹⁵ Nemůžeme se tedy divit, že se dané ustanovení setkalo s kritikou právě z řad odborníků na trestní právo.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu uvedlo, že formulaci § 14 pandemického zákona nepovažují za vhodnou a upozorňuje na rizika, která v důsledku nejasnosti postavení pandemického zákona a trestního zákoníku nastanou. Nehledě na to, že dané ustanovení označil za nepotřebné s ohledem na připravované rozhodnutí, které má výkladové nesrovnalosti vyjasnit.¹⁶

Jak tomu bude ale v současnosti, když máme závazný právní názor Nejvyššího soudu, které nám uvádí, kdy se má § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku uplatňovat? Dostáváme se do situace, kdy máme § 14 pandemického zákona, který nám zavádí pojem pandemická pohotovost a říká nám, kdy máme uplatňovat vyšší trestní sazby. Zároveň ale máme též závaznou judikaturu Nejvyššího soudu. Samozřejmě se jedná o velmi zajímavou a důležitou otázkou k dořešení a věřím, že bude dále v budoucnu blíže rozebrána. Dle mého názoru se však dostáváme do situace, kdy se budeme zabývat tím, jestli mají soudy při rozhodování vycházet ze znění pandemického zákona či zda vycházet z názoru přijatého Velkým senátem Nejvyššího soudu.

Vzhledem k tomu, že se nacházíme v kontinentálním právním systému, a nikoliv v angloamerické právní kultuře založené na precedentech, budeme

¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

¹⁵ Pandemický zákon má zmírnit tresty, soudci však varují před zmatky. *Česká justice* [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/02/pandemicky-zakon-ma-zmirnit-tresty-soudci-vsak-varuji-pred-zmatky/>

¹⁶ Ibid.

vycházet právě spíše z formulace ustanovení § 14 pandemického zákona, které bude doplňovat právě § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku a další ustanovení, jež obsahují obdobné vymezení skutkové podstaty. Samozřejmě nelze opomíjet závaznou judikaturu Nejvyššího soudu přijatou v této věci. Otázka pak tedy opravdu je, do jaké míry bude v praxi s ustanovením § 14 pandemického zákona operováno, neboť přeci jen argumentačně snazší a pohodlnější bude dle mého názoru odkázat právě na judikaturu Nejvyššího soudu.

3 Užití kvalifikované skutkové podstaty ve světle judikatury

3.1 Vývoj judikatury v čase

Od března 2020 do března 2021 se judikatura podstatně změnila. Drápal a Dušek ve svém článku *Tresty za nouzového stavu: nedořešený problém*, který vyšel v *Trestněprávní revue*¹⁷, uvádí jednotlivé milníky důležité pro zachycení vývoje problému přísných trestů. Pokusím se je tedy následně shrnout, aby výklad byl ucelený a čtenář měl představu, jakým způsobem názorový vývoj postupoval v čase.

Jak jsem již zmínila dne 13. března 2020 na svých internetových stránkách Nejvyšší státní zastupitelství zveřejnilo sdělení, ve kterém uvedlo, že samotné vyhlášení nouzového stavu dostačuje k užití obecné přitěžující okolnosti uvedené v čl. 42 písm. j) trestního zákoníku a též je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby u vyjmenovaných trestných činů.¹⁸ Je nutno však upozornit, že soudy nejsou tímto sdělením nikterak vázány. Jestli tedy rozhodovaly v souladu s ním, jakožto s převládajícím názorem, jednaly tak čistě ze svého vlastního přesvědčení.

¹⁷ DRÁPAL, J., DUŠEK, L. Tresty za nouzového stavu: nedořešený problém. *Trestněprávní revue*. 2021, č. 2, s. 98.

¹⁸ Sdělení NSZ k otázkám trestní odpovědnosti během nouzového stavu. *Věřejná žaloba* [online]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/sdeleni-nsz-k-otazkam-trestni-odpovednosti-behem-nouzoveho-stavu/>

V průběhu roku 2020 tedy bylo vydáno několik soudních rozhodnutí, která ukládala obviněným přísné tresty právě s ohledem na vyhlášený nouzový stav v době spáchání trestného činu.

Až 25. srpna 2020 devátý senát Krajského soudu v Plzni odmítl automatickou aplikaci vyšších sazeb.¹⁹

Původně ukládané přísné tresty, a tedy i automatickou aplikaci vyšších sazeb, aproboval čtvrtý senát Nejvyššího soudu ve svém usnesení ze dne 8. 12. 2020, č. j. 4 Tdo 1204/2020-493, a usnesení ze dne 15. 12. 2020, č. j. 4 Tdo 1255/2020-232.²⁰

Na začátku roku 2021, konkrétně 20. ledna 2021, šestý senát Nejvyššího soudu vyjádřil svůj nesouhlas s názorem čtvrtého senátu Nejvyššího soudu a předložil věc Velkému senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu.²¹ Velký senát Nejvyššího soudu poté 16. března 2021 vydává rozsudek, podle kterého lze ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku aplikovat jen a pouze tehdy, pokud pandemie COVID-19 pachateli spáchání trestného činu usnadnila nebo pokud pachatel počítal s tím, že mu to umožní uniknout jeho odhalení, dopadení, nebo svůj čin směřoval přímo proti přijatým opatřením, aby je mařil či ztěžoval.²²

Názor Velkého senátu Nejvyššího soudu byl poté potvrzen též Ústavním soudem dne 20. července 2021.²³

3.2 Argumenty ve prospěch automatického použití kvalifikované skutkové podstaty

Hlavním argumentem pro podporu aplikace ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku je dle slov státní zástupkyně Nejvyššího státního zastupitelství mimořádná závažnost trestného činu spáchaného za vyhlášeného nouzového stavu, kterou zvýšená trestní sazba v tomto ustanovení reflektuje.²⁴ K tomu, aby byl naplněn předpoklad k aplikaci § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku tedy postačí, aby se obviněný „dopustil jednání

¹⁹ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020.

²⁰ DRÁPAL, DUŠEK, op. cit., s. 99.

²¹ Ibid.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

²³ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2021, sp. zn. IV ÚS 767/21.

²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021-199.

naplňujícího znaky základní skutkové podstaty trestného činu krádeže v době vyhlášení nouzového stavu, jímž stát reaguje na výskyt onemocnění COVID-19 na jeho území“.²⁵ Proto pro další posouzení není nutné, aby trestná činnost bezprostředně navazovala na vyhlášený nouzový stav.²⁶

Mimořádná závažnost trestného činu přitom spočívá v zatěžování systému, který by se měl jinak soustředit na zcela jinou oblast. Taková vyšší závažnost je odůvodňována právě tím, že „*celá společnost, státní instituce, soukromé subjekty i obyvatelstvo čelí hrozbě v podobě pandemie koronaviru a v dané době je tak třeba směřovat veškeré lidské zdroje k odstranění této hrozby*“.²⁷ Velmi podobně argumentuje i Adéla Rosůlek, která uvádí, že personál prodejny se nachází v první linii každou směnu, přičemž zvýšený nápor na ně spatřuje převážně v tom, že vedle své běžné agendy ještě musí dbát na zvýšená hygienická opatření a ochranu vlastního zdraví, neboť každý den přichází do kontaktu s velkým množstvím lidí.²⁸

Zátěž systému je pak v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021-199 vyjádřena konkrétně tím, že za nouzového stavu se musela ostraha prodejny zaměřit kromě sledování, zda nedochází ke krádežím, též na to, jestli návštěvníci dodržují pandemické dvoumetrové rozeštypy a zvýšená hygienická opatření. Byly na ně tudíž obecně kladeny zvýšené nároky a jejich nasazení bylo proto podstatně náročnější. Stejně se týká i policistů, kteří museli kontrolovat, „*zda se osoby na veřejně přístupných místech pohybují s rouškou, nebo jiným ochranným prostředkem, neshlukují se a dodržují rozeštypy*“.²⁹

K otázce věcné souvislosti se poté vyjádřila magistra Hanzálková, která se ve svém článku nezotožňuje s tím, že pod kvalifikovanou skutkovou podstatu zločinu krádeže dle § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku spadají typicky případy krádeže roušek jakožto nedostatkového zboží. Svůj názor odůvodnila zejména tím, že při aplikaci tohoto ustanovení není podstatný stav dostupnosti potravin či charakter odcizeného zboží. Přičemž

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2020, sp. zn. 4 Tdo 1255/2020, bod 24.

²⁶ Ibid.

²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021-199.

²⁸ ROSŮLEK, A. Zločin krádeže za nouzového stavu vyhlášeného v souvislosti s COVID-19. *Státní zastupitelství*. 2021, č. 2, s. 33.

²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021-199.

mimořádnou závažnost spatřuje, stejně jako doktorka Rosůlek, v celkovém zatěžování systému, který se výlučně soustředil na zastavení šíření viru, s tím, že nezáleží, jestli byl odcizen balíček cigaret či balíček roušek.³⁰

Dalším argumentem na podporu automatického použití vyšších trestních sazeb je pak skutečnost, že nouzový stav je možné podřadit pod jinou skutečnost podle § 17 písm. b) trestního zákoníku, ke které stačí zavinění z nevědomé nedbalosti. Dle státní zástupkyně v daném řízení lze tedy dovozovat zavinění z nedbalosti ke kvalifikované skutkové podstatě pouze a jenom z toho, že o vyhlášeném nouzovém stavu obviněný věděl.³¹

V důsledku výše uvedeného tedy státní zástupkyně tvrdí, že k naplnění § 205 odst. 4 trestního zákoníku stačí pouhá souvislost časová, jelikož skutečností dle § 17 písm. b) trestního zákoníku se rozumí „*různé okolnosti spojené se znaky skutkových podstat trestných činů, okolnosti blíže charakterizující jejich objekt, objektivní stránku, subjekt nebo subjektivní stránku, v tomto případě vyhlášený stav.*“³²

Stejný argument použila též Adéla Rosůlek, která zastává názor, že postačí skutečnost, že obviněný si byl vědom vyhlášeného nouzového stavu. Nehledě na to, že veřejnost byla i předem upozorněna na následky spáchání trestného činu v době, kdy je vyhlášen nouzový stav, což se běžně nedělá.³³

3.3 Argumenty proti automatickému použití kvalifikované skutkové podstaty

Jak již bylo zmíněno výše, veškeré předložené argumenty uvedené v kapitole 3. 2. byly následně vydaným rozsudkem Nejvyššího soudu vyvráceny.

Některé přelomové argumenty, které poté zazněly v rozsudku Nejvyššího soudu již byly v první vlně protizákonných rozhodnutí předneseny Krajským soudem v Plzni v rozsudku ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020. Tento rozsudek byl však podroben kritice právě ze strany doktorky Rosůlek.³⁴ To je tedy důkazem, že již před samotným vydáním rozsudku Velkého senátu

³⁰ HANZÁLKOVÁ, P. Ke „koronavirovým“ kvalifikovaným skutkovým podstatám aneb co s krádežemi ve čtvrtém odstavci? *Státní zastupitelství*. 2020, č. 3, s. 23–24.

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021-199.

³² *Ibid.*.

³³ ROSŮLEK, op. cit., s. 33.

³⁴ ROSŮLEK, op. cit., s. 34–35.

trestního kolegia Nejvyššího soudu dne 16. 3. 2021³⁵ byly níže uvedené argumenty v právní společnosti diskutovány, ale zároveň také velkou částí odmítány.

Dokonce v právnickém časopise Státní zastupitelství se objevila rubrika „Považujete sazbu u trestného činu krádeže podle § 205 odst. 4 písm. b) TZ za přiměřenou?“, v rámci, které okresní státní zástupce pro Prahu 1 Tomáš Jarolímek uvedl, že kvalifikovaná skutková podstata by měla být aplikována pouze a jenom tehdy, pokud pachatel nastalé situace zneužil ke svému prospěchu.³⁶

Níže se tedy pokusím shrnout veškeré důvody proti automatickému použití vyšších trestních sazeb, které byly jednotlivými rozhodnutími soudů předneseny.

Hlavní otázkou bylo, jestli může být nouzový stav považován za jinou událost vážně ohrožující život nebo zdraví, veřejný pořádek nebo majetek dle § 205 odst. 4 trestního zákona a může tím tak dojít k naplnění kvalifikované skutkové podstaty.

Krajský soud v Plzni označil nouzový stav za krizovou situaci, přičemž v této věci odkázal na ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky a na ustanovení § 2 písm. b) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (tzv. krizového zákona).³⁷ Problémem však je, že kvalifikovaná skutková podstata u trestného činu krádeže v ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku výslovně krizovou situaci jako její znak neoznačuje.³⁸ Ustanovení, ve kterém je krizový stav uvedený, je § 42 písm. j) trestního zákoníku, které vymezuje jednotlivé přitěžující okolnosti.

Krajský soud v Plzni z formulace jednotlivých ustanovení vyvodil, že úmysl zákonodárce bylo definovat znaky kvalifikované skutkové podstaty úžeji než uvedené přitěžující okolnosti. Zároveň též zmínil potřebu zkoumat postavení nouzového stavu z hlediska naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty individuálně.³⁹ Proto tedy nouzový stav jako takový není možné

³⁵ Tj. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

³⁶ JUDr. Tomáš Jarolímek. Vyjádření v rámci rubriky „Považujete sazbu u trestného činu krádeže podle § 205 odst. 4 písm. b) TZ za přiměřenou?“. *Státní zastupitelství*. 2020, č. 4, s. 3.

³⁷ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

podřadit pod jeden ze znaků kvalifikované skutkové podstaty trestného činu krádeže. Velký senát Nejvyššího soud tento argument ve svém rozsudku rovněž využívá, přičemž stejně jako Krajský soud v Plzni uvádí, že nouzový stav pod § 205 odst. 4 trestního zákoníku nelze podřadit, protože v daném ustanovení není krizová situace výslovně uvedena na rozdíl od § 42 písm. j) trestního zákoníku.⁴⁰

Soudy se rovněž zabývaly také smyslem nouzového stavu, kdy poukazují na skutečnost, že jako takový byl vyhlášen především k prevenci proti šíření nakažlivé nemoci.⁴¹ Nouzový stav tedy není stavem, který by byl vyhlášen kvůli tomu, že by již samotný závažný důsledek nastal.⁴² Takovým stavem je například válečný stav, který je vyhlášován v případě, že Česká republika je napadena či je její účast na společné obraně vyžadována s ohledem na mezinárodní závazky.⁴³

Nejvyšší soud svou argumentaci dále obohacuje o podrobný výklad, kdy jsou naplněny znaky kvalifikované skutkové podstaty § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku. Dle Nejvyššího soudu bude tato kvalifikovaná skutková podstata trestného činu krádeže naplněna ve čtyřech situacích, a to v případě:

1. vyhlášení stavu ohrožení státu,
2. vyhlášení válečného stavu,
3. živelní pohromy,
4. události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek.⁴⁴

První dva jsou vázány na formální akt příslušného orgánu státu.⁴⁵ Tyto dva stavy jsou vyhlášovány za přísně stanovených podmínek, které upravuje pro stav ohrožení státu čl. 7 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, a pro válečný stav čl. 43 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky. Výčet formálních aktů, které takto ustanovení uvádí, je taxativní. Nelze tedy pod výslovně uvedený stav

⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021.

⁴¹ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020, rovněž rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

⁴² Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020.

⁴³ Čl. 43 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky.

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, bod 25, rovněž Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021.

⁴⁵ Ibid.

ohrožení státu či válečný stav podřadit například pandemickou pohotovost či nouzový stav jako takový.⁴⁶ Ostatně pokud by zákonodárce zamýšlel podřadit nouzový stav pod jednu ze skutečností dle § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku, výslovně by jej tam uvedl. Příkladem, kdy zákonodárce výslovně uvedl nouzový stav jako znak skutkové podstaty, může být právě ustanovení § 384 trestního zákoníku.

Další dva případy, kdy může být skutková podstata ustanovení § 205 odst. 4 trestního zákoníku naplněna, jsou faktickými situacemi, které existují v daném čase a místě.⁴⁷

Nouzový stav jako takový není možné považovat za „jinou událost vážně ohrožující život nebo zdraví lidí“⁴⁸ z toho důvodu, že není událostí, ale je výsledkem rozhodnutí vlády.⁴⁹ Nehledě na to, že nijak neohrožuje život nebo zdraví lidí, neboť jak již bylo výše uvedeno, směřuje spíše k tomu, aby takové ohrožení bylo eliminováno.⁵⁰ Rozhodující je existence události, která fakticky ohrožuje život nebo zdraví lidí. Musí se tedy jednat o událost, která vykazuje odpovídající závažnost a je srovnatelná s ostatními okolnostmi vyjmenovanými v ustanovení § 205 odst. 4 trestního zákoníku.⁵¹

Ke stejnému závěru dospěla též magistra Hanzálková, která uvádí, že zákonodárce zvolil při tvorbě daného ustanovení de facto materiální popis nouzového stavu, a tím tak vyjádřil zcela jasně nevázanost aplikace ustanovení na formální vyhlášení nouzového stavu a upozornil na nutnost vlastní existence takto závažného krizového stavu.⁵²

Předmětem kritiky také bylo dovozování zavinění ke znaku kvalifikované skutkové podstaty § 205 odst. 4 trestního zákoníku jenom a pouze z toho, že pachatel o vyhlášeném nouzovém stavu věděl nebo vědět mohl, neboť byl dostatečně medializován a měl prostředky, jak se o jeho vyhlášení dozvědět.⁵³

⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, bod 25.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ § 205 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, bod 26.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid., bod 25.

⁵² HANZÁLKOVÁ, op. cit., s. 23.

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021.

Velký senát trestního kolegia Nejvyššího soudu předchází usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2020, sp. zn. 4 Tdo 1255/2020, však podrobil největší kritice nejen pojetí nouzového stavu, ale též skutečnost, že při svých úvahách soudci čtvrtého senátu vycházeli pouze z časové souvislosti spáchaného činu a výskytu události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí a jakékoliv další souvislosti úplně opomenuli.⁵⁴

Není přitom nutné, aby byla souvislost mezi takovouto událostí a spáchaným trestným činem bez výjimky věcná.⁵⁵ Může jít o jakoukoliv souvislost. Je však nutné, aby souvislost byla dána. V argumentaci Nejvyšší soud též odkazuje na odbornou literaturu, ve které vypichuje zejména to, že „*ke přičtení fakultativního znaku objektivní stránky skutkové podstaty pachatelů musí být mezi ním a tímto zvláštním způsobem navázání na objekt [...] příčinná souvislost, neboť právě toto navázání na objekt bylo důvodem, proč byl daný fakultativní znak vůbec zaveden, a zpravidla se jím zvyšuje typová společenská škodlivost činu...*“⁵⁶

Jinou, než časovou souvislost bychom spatřovali v případě, že by „*trestný čin pachatele byl zaměřen přímo proti opatřením nebo omezením učiněným ke řešení zmíněné situace, anebo bude mařit či ztěžovat její zvládnutí, odvrácení atd.*“⁵⁷ Takovým konkrétním příkladem pak může být krádež prostředků, které zasluhují zvýšenou ochranu i trestním právem s ohledem na jejich důležitost pro zvládnutí dané situace. Jsou jimi tedy například respirátory, dezinfekční prostředky, zdravotnické potřeby apod. Věcnou souvislost poté můžeme spatřovat také v tom, že zmíněná událost (nebo omezení, který byla v jejím důsledku přijata) napomůže pachateli ke spáchání trestného činu, či mu jej jeho spáchání usnadní, případně pokud znesnadní policejnímu orgánu jeho dopadení apod.⁵⁸

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, bod 25.

⁵⁵ *Ibid.*, bod 31.

⁵⁶ ŠČERBA, F., ČEP, D., FRYŠTÁK, M., KALVODOVÁ, V., PROVAZNÍK, J., SVAČEK, O. *Trestní zákoník: komentář. Svazek 1, § 1 až 204*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 189.

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, bod 31.

⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021.

4 Společenská škodlivost trestných činů spáchaných v období vyhlášeného nouzového stavu a přiměřenost trestů za ně ukládaných

4.1 Ke společenské škodlivosti trestného činu krádeže za nouzového stavu

Nejvyšší soud se sice otázkou společenské škodlivosti posuzovaných trestných činů nezabýval, ale ke společenské škodlivosti trestného činu krádeže spáchaného za nouzového stavu se vyjádřil Krajský soud v Plzni. Ten uvedl, že: „Krádeže za nouzového stavu nejsou výrazně společensky škodlivější než krádeže spáchané před 12. 3. 2020, byť v souvislosti s vyhlášením nouzového stavu přijala vláda, případně ministerstvo zdravotnictví, řadu opatření omezujících volný pohyb osob, uzavřela školy a některé obchody, zakázala cesty do zahraničí, apod., nebylo nikomu přikázáno opustit své majetky, nikdo není omezen v ochraně svého majetku a i bezpečnostní složky státu, zejména Policie ČR, nadále plní všechny své úkoly vyplývající z příslušných zákonů včetně ochrany majetku.“⁵⁹ V návaznosti na to poté uvádí, že aktuální nouzový stav nevystavil majetky jiných osob zvýšenému ohrožení, a proto z žádných okolností nevyplývá, že by v daném případě, který soud řešil, společenská škodlivost takového jednání byla mimořádně vysoká oproti podobným krádežím spáchaným před vyhlášením nouzového stavu.⁶⁰

Společenskou škodlivostí jakožto materiálním korektivem se zabývala též Adéla Rosůlek ve svém článku *Zločin krádeže za nouzového stavu vyhlášeného v souvislosti s COVID-19*. Doktorka Rosůlek uvádí, že argumentace Krajského soudu v Plzni je zcestná, neboť nelze situace nastalé za vyhlášeného nouzového stavu přirovnávat k rabováním při povodních.⁶¹ Ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku totiž bylo přijato právě s cílem odradit osoby od rabování v čase povodní a podobně závažných situací.⁶² Zároveň též uvádí, že zabývat se touto otázkou právě v této situaci postrádá smysl, neboť nedošlo k ohrožení majetku osob. Pandemie ohrozila život a zdraví lidí, nikoliv majetek. Přičemž uvádí, že znaky uvedené v tomto ustanovení

⁵⁹ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020, bod 16.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ ROSŮLEK, op. cit., s. 34.

⁶² Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

nemusí být naplněny kumulativně a stačí, aby došlo k ohrožení života a zdraví lidí ve značném rozsahu.⁶³

Zajímavé jsou však také názory, že by nouzový stav ani faktické ohrožení života a zdraví lidí v souvislosti s COVID-19, neměl být brán v potaz u trestného činu krádeže, neboť, jak ze systematiky trestního zákoníku vyplývá, chráněným objektem u tohoto trestného činu je právě majetek, a nikoliv zdraví a život lidí.⁶⁴

Jak jsem již ale zmiňovala, původně ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákona bylo do trestního zákoníku přidáno v důsledku zvýšené kriminality za doby povodní⁶⁵. Osobně se též i s ohledem na okolnosti přijetí tohoto ustanovení spíše přikláním k názoru, že společenská škodlivost zločinu krádeže by se měla posuzovat v souvislosti s trestnými činy spáchanými za nouzového stavu právě s ohledem na ohrožení života a zdraví osob. Nikoliv pouze a výlučně s ohledem na společenskou škodlivost ve vztahu k ohrožení majetku. A to zejména s přihlédnutím k formulaci tohoto ustanovení. Pokud zákonodárce totiž zařadil mezi situace uvedené v § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku též události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, spatřuji v tomto zjevný úmysl zákonodárce ochránit život a zdraví osob, a to právě cestou vyšších trestních sazeb, které mají osoby od páchání takových činů odrazovat. S ohledem na zjevný účel, který vyplývá z formulace daného ustanovení, jsem toho názoru, že v případě § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku je vedle majetku chráněným objektem též život a zdraví osob i přesto, že je tento trestný čin zařazen ryze mezi trestné činy proti majetku.

4.2 K samotné přiměřenosti výše trestních sazeb

Na první pohled se nám ukládané tresty mohou jevit jako nepřiměřené. Nelze je však genericky za nepřiměřené označit, neboť musíme rozlišovat mezi legislativní a judičiární individualizací trestu. Otázkou je tedy, zda

⁶³ ROSŮLEK, op. cit., s. 34.

⁶⁴ KOTLÁN, P. Pandemie nemoci COVID-19, nouzový stav a rozsudek trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, č. 3, s. 674.

⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

hranice trestní sazby uvedené v § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku je nastavená vhodně, neboť neponechává mnoho prostoru k uvážení soudu. Soudy jsou totiž v současnosti vázány nastavenou dolní a horní hranicí trestní sazby uvedené v daném ustanovení. Některé soudy ve snaze vyhnout se uložení vysokých trestů ukládaly tresty mimořádně snížené pod dolní hranici trestní sazby či alespoň v dolní polovině nastavené hranice.

V tomto ohledu se tedy připojuji k názoru doktorky Rosůlek a jsem přesvědčená, že by do budoucna bylo vhodné upravit formulaci § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku a dalších ustanovení v trestním zákoníku, která byla přijata v důsledku povodní a jsou takto naformulována. A to buď přidáním minimální výše spáchané škody či odstranění dolní hranice trestní sazby, aby soudy měly větší prostor pro individualizaci trestu s ohledem na předchozí trestnou činnost, povahu a závažnost spáchaného trestného činu, osobní i majetkové poměry obviněného apod.⁶⁶

Drápal a Dušek v jejich článku *Tresty za nouzového stavu: nedořešený problém* zmiňují nástroj, jak docílit spravedlivých trestů. Tím je stížnost pro porušení zákona⁶⁷, kterou může Nejvyššímu soudu podat ministr spravedlnosti.⁶⁸

V současnosti již proces podávání stížnosti pro porušení zákona započal. Můžeme tedy očekávat, že v nejbližší době bude problém trestů ukládaných v rozporu se zákonem napraven.

5 Závěr

Závěrem bych ráda vypíchla nejdůležitější informace. V návaznosti na vyhlášení nouzového stavu a v důsledku nedostatku pramenů, které by vyjasňovaly výkladové nesrovnalosti, byly ukládány vysoké a přísné tresty. Ve snaze upřesnit výklad a použití právních norem byl následně přijat pandemický zákon, který zavádí pojem pandemická pohotovost. Je však potřeba si dát pozor a nezaměňovat pojmy nouzový stav a pandemická pohotovost, neboť pandemická pohotovost je faktickým stavem na rozdíl od nouzového stavu, který byl vyhlášen především za účelem prevence šíření nemoci COVID-19.⁶⁹

⁶⁶ ROSŮLEK, op. cit., s. 36.

⁶⁷ Viz § 266 a násl. zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád.

⁶⁸ DRÁPAL, DUŠEK, op. cit., s. 98.

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, bod 26.

Problematickým se však jeví vztah v té době nově přijatého pandemického zákona a trestního zákoníku. Trestní kolegium Nejvyššího soudu označilo přijetí znění § 14 pandemického zákona za nadbytečné a nepotřebné⁷⁰, neboť problém spojený s aplikací ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku měl být odstraněn rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, který se v té době připravoval.

Osobně pandemický zákon vnímám jako *lex specialis* k trestnímu zákoníku. Vztah těchto dvou předpisů však bude specifický, neboť nedojde k aplikaci pravidla *lex specialis derogat legi generali*. Jelikož si normy neodporují, použijí se vedle sebe s tím, že ustanovení § 14 pandemického zákona doplňuje ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku, a to tak, že stanoví, kdy bude toto ustanovení použito. K použití ustanovení § 14 pandemického zákona bude přistoupeno pouze *ad hoc*, kdy nastane situace tímto zákonem předpokládána (tj. stav pandemické pohotovosti).

Otázkou však je nakolik bude ustanovení § 14 pandemického zákona využíváno v praxi, neboť přeci jen je pohodlnější a snazší argumentovat závaznou judikaturou, kterou již v současnosti máme nežli složitě popisovat vztah těchto dvou ustanovení.

Závěry z judikatury přitom přichází s přelomovým názorem, že samotné vyhlášení nouzového stavu není předpokladem pro naplnění znaku kvalifikované skutkové podstaty trestného činu krádeže. Není možné považovat nouzový stav za „událost vážně ohrožující život nebo zdraví lidí“⁷¹, a to zejména z toho důvodu, že jako takový není událostí, ale je výsledkem rozhodnutí vlády⁷². K tomu, aby požadavek „události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí“ byl naplněn, musí být daná událost srovnatelně závažná jako ostatní situace vyjmenované v ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku.⁷³

Nehledě na to, že proto, aby mohl být trestný čin krádeže spáchaný v období vyhlášeného nouzového stavu kvalifikován v souladu s ustanovením § 205 odst. 4 trestního zákoníku, musí být mezi trestným činem a takovou událostí

⁷⁰ Pandemický zákon má zmírnit tresty, soudci však varují před zmatky. *Česká justice* [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/02/pandemicky-zakon-ma-zmírnit-tresty-soudci-vsak-varuji-pred-zmatky/>

⁷¹ § 205 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, bod 26.

⁷³ *Ibid.*, bod 25.

dána nejen časová, ale i jiná další souvislost.⁷⁴ Ta je dána například tehdy, pokud pandemie COVID-19 pachateli spáchání trestného činu usnadnila, znesnadnila orgánům činným v trestním řízení jeho odhalení, nebo pokud takový trestný čin směřoval proti přijatým opatření, k jejich maření či ztěžování.⁷⁵

Co se týče posuzování společenské škodlivosti trestných činů spáchaných za nouzového stavu je nutno vzít v potaz též účel přijetí ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku. Chráněným objektem v tomto případě totiž není pouze majetek, ale též i život a zdraví lidí, jak zjevně z formulace daného ustanovení vyplývá.

Jak jsem uvedla výše nelze ukládané tresty obecně označit za nepřiměřené, protože musíme rozlišovat mezi soudní a legislativní individualizací. Pokud tedy trestní zákoník uvádí pevně stanovenou trestní sazbu v rozmezí 2 až 8 let, pak soud může uložit trestu pod spodní hranicí pouze po splnění předpokladů pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody. Příkláním se tedy k dosavadnímu názoru doktorky Rosůlek.⁷⁶ Bylo by do budoucna opravdu vhodné buď dolní hranici snížit, anebo alespoň nastavit minimální výši škody, která musí být způsobena, aby byl dán větší prostor pro soudní individualizaci.

Osobně chápu, že státní zastupitelství a soudy vykládaly ustanovení § 205 odst. 4 trestního zákoníku v minulosti odlišně. Přeci jen na počátku pandemie onemocnění COVID-19 většina z nás měla strach z neznámého a věřím, že právě argument vytiženosti personálu obchodů či příslušníků Policie České republiky byl naprosto relevantní. Postupem času se ale naše společnost dlouhodobě přítomnému onemocnění COVID-19 přizpůsobila. A stejně tak lze spatřovat i určitý posun ve smýšlení osob.

Naštěstí v současnosti již máme nesrovnalosti týkající se ukládání trestů za trestné činy spáchané za nouzového stavu vyřešeny a závěrem si dovoluji poznamenat, že doufám, že v budoucnu podobným problémům nebudeme muset čelit znovu.

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021.

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

⁷⁶ ROSŮLEK, op. cit., s. 36.

Literature

Články

- MALÝ, J., BRUCKNEROVÁ, E. Koronavirus z pohledu kriminalistiky. *Bulletin advokacie*. 2021, č. 1–2.
- DRÁPAL, J., DUŠEK, L. Tresty za nouzového stavu: nedořešený problém. *Trestněprávní revue*. 2021, č. 2.
- HANZÁLKOVÁ, P. Ke „koronavirovým“ kvalifikovaným skutkovým podstatám aneb co s krádežemi ve čtvrtém odstavci? *Státní zastupitelství*. 2020, č. 3.
- KOTLÁN, P. Pandemie nemoci COVID-19, nouzový stav a rozsudek trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, č. 3, s. 669–680.
- ROSŮLEK, A. Zločin krádeže za nouzového stavu vyhlášeného v souvislosti s COVID-19. *Státní zastupitelství*. 2021, č. 2, s. 32–40.

Elektronické zdroje

- Sněmovní tisk č. 1158/0 ze dne 15. 2. 2021. Dostupné z: <https://www.psp.cz/en/sqw/historie.sqw?o=8&T=1158>
- Sdělení NSZ k otázkám trestní odpovědnosti během nouzového stavu. *Věřejná žaloba* [online]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/sdeleni-nsz-k-otazkam-trestni-odpovednosti-behem-nouzoveho-stavu/>
- Pandemický zákon má zmírnit tresty, soudci však varují před zmatky. *Česká justice* [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/02/pandemicky-zakon-ma-zmirnit-tresty-soudci-vsak-varuji-pred-zmatky/>
- Pozměňovací návrh Jana Hamáčka. Sněmovní dokument č. 7543. Dostupné z: <https://www.psp.cz/en/sqw/historie.sqw?o=8&T=1158>
- Rok a půl vězení za krádež pěti housek. Soud potrestal muže za trestný čin v době nouzového stavu. *Lidové noviny* [online]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/muz-v-brne-za-nouzoveho-stavu-ukradl-5-housek-hrozilo-mu-osm-let-vezeni.A200707_125221_ln_domov_ele

Monografie

- GERLOCH, A. *Teorie práva*. 8. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-838-9.
- HARVÁNEK, Jaromír et al. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9.
- ŠÁMAL, P., GRÍVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. *Trestní právo hmotné*. 9. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022. ISBN 978-80-7598-764-8.
- ŠČERBA, F., ČEP, D., FRYŠTÁK, M., KALVODOVÁ, V., PROVAZNÍK, J., SVAČEK, O. *Trestní zákoník: komentář. Svazek 1, § 1 až 204*. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-807-8.
- ŠKOP, M., MACHAČ, P. *Základy právní nauky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7357-709-4.

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky.
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.
- § 2 písm. b) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- Zákon č. 94/2021 Sb., o mimořádných opatření při epidemii onemocnění COVID-19 a o změně některých souvisejících zákonů.

Rozhodnutí

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2018, sp. zn. 3 Tdo 561/2018.
- Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2020, č. j. 4 Tdo 1204/2020-493.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2020, č. j. 15. 12. 2020, č. j. 4 Tdo 1255/2020-232.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 4 Tdo 267/2021-199.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2021, sp. zn. IV ÚS 767/21.

Ostatní

JUDr. Tomáš Jarolímek. Vyjádření v rámci rubriky „Považujete sazbu u trestného činu krádeže podle § 205 odst. 4 písm. b) TZ za přiměřenou?“. *Státní zastupitelství*. 2020, č. 4.

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Contact – e-mail

480269@mail.muni.cz

COVID-19 A VYKONÁVANIE PROCESNÝCH ÚKONOV V TRESTNOM KONANÍ

Martin Štrkolec, Dávid Priščák

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach, Slovenská republika

Abstract in original language

Príspevok sa zaoberá normatívnymi limitmi, možnosťou a procesnými konzekvenciami vykonávania procesných úkonov trestného konania v čase pandémie COVID-19, a to s osobitným zameraním na obmedzovanie základných práv a slobôd jednotlivých subjektov trestného konania. V príspevku autori rozoberajú osobitne možnosť vykonávania úkonov v období pandémie z pohľadu súdov a osobitne z pohľadu orgánov činných v trestnom konaní.

Keywords in original language

COVID-19; procesný úkon; základné práva a slobody; obmedzovanie základných práv a slobôd.

Abstract

The paper deals with the normative limits, possibilities and procedural consequences during pandemic of the COVID-19, with a special focus on the restrictions of fundamental rights and personal freedoms of particular subjects of criminal proceedings. In the article the authors discuss in particular the possibility of executing procedural acts during the pandemic from the point of view of court and especially from the point of view of law enforcement authorities.

Keywords

COVID-19; Procedural Acts; Fundamental Rights and Freedoms; Restrictions of Fundamental Rights and Freedoms.

1 Úvod

Pandémia COVID-19 so svojim začiatkom na prelome rokov 2019 a 2020 negatívnym spôsobom zasiahla mnohé oblasti spoločenského života. Oblasť práva, respektíve právom upravených konaní nebola výnimkou. Od samotnej trestnej zodpovednosti za páchanie skutkov súvisiacich, respektíve majúcich príčinnú súvislosť v pandemickej situácii, zahŕňajúc taktiež obmedzenia týkajúce sa vykonávania úkonov trestného konania. Vplyv COVIDu-19 na trestné konanie pritom nemožno vnímať iba v užšom slova zmysle (ochorenie subjektu trestného konania), ale tiež v širšom význame zahŕňajúcom akékoľvek negatívne aspekty týkajúce sa zmien spoločenského, a v neposlednom rade tiež právneho života obyvateľstva. COVID-19 v tzv. širšom význame sa pritom dotýka aj mnohých práv a právom chránených záujmov, ktoré so samotným ochorením súvisia iba nepriamo, odvodené, a teda sprostredkované. Napriek uvedenému nemožno uprieť vplyv COVIDu-19 v širšom zmysle slova na vykonávanie procesných úkonov v trestnom konaní, na ktoré sa však v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov sformovali dva rozdielne, ba čo viac úplne protichodné názory. Aj z uvedeného dôvodu je cieľom príspevku analyzovať tieto rozdielne prístupy, na podklade čoho bude možné ustáliť, ktorý z nich bol alebo nebol spôsobilý odôvodniť obmedzenie základných práv a slobôd dotknutých subjektov trestného konania, prípadne v akom rozsahu.

2 Dualizmus procesného nazerania na COVID-19 v širšom slova zmysle

Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 111/2020 vyhlásila na území Slovenskej republiky mimoriadnu situáciu, a to v intenciách ustanovenia § 8 zákona č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o civilnej ochrane obyvateľstva“) z dôvodu ohrozenia zdravia II. stupňa podľa ustanovenia § 48 ods. 2 písm. a) zákona č. 355/2007 Z.z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane verejného zdravia“), podľa ktorého: „*Ohrozenie verejného zdravia II. stupňa nastáva, ak je potrebné prijať opatrenia podľa osobitného predpisu pri*

výskyte prenosného ochorenia, podozrení na prenosné ochorenie alebo podozrení na úmrtie na prenosné ochorenie nad predpokladanú úroveň.“

Na predmetnú normatívnu úpravu nadväzovali ďalšie opatrenia Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, ktoré o. i. zahŕňali povinnú karanténu osôb vracajúcich sa zo zahraničia, a taktiež izoláciu osôb, ktoré boli v priamom styku s infikovanými osobami. S účinnosťou od 10. 3. 2020 bolo podľa § 48 ods. 4 písm. d) zákona o ochrane verejného zdravia zakázané usporadúvať hromadné podujatia a s účinnosťou od 16. 3. 2020 bolo podľa § 48 ods. 4 písm. e) zákona o ochrane verejného zdravia rozhodnuté o uzatvorení všetkých prevádzok poskytujúcich služby. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že výluka vyplývajúca z opatrenia Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 12595/2020 sa nevzťahovala na advokátov, ktorý od 16. 3. 2020 v zmysle právneho stavu *de lege lata* svoju činnosť vykonávať nemohli.¹

Na vyhlásení mimoriadnu situáciu nadväzovalo vyhlásenie núdzového stavu, a to na základe bodu B. 1 uznesenia Vlády Slovenskej republiky č. 114/2020² s účinnosťou vyhlásenia taktiež od 16. 3. 2020. Opatrením Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 2732/2020 bolo podľa § 48 ods. 4 písm. c), § 48 ods. 5 písm. e) zákona o ochrane verejného zdravia v spojitosti s § 7, § 20 a § 25 zákona o civilnej ochrane obyvateľstva s účinnosťou od 25. 3. 2020, a to až do odvolania zákazov pohybovať sa na verejných priestranstvách bez prekrytia horných dýchacích ciest.³ Dňa 29. 3. 2020 došlo k uzatvoreniu všetkých maloobchodných prevádzok poskytujúcich služby, pričom v predmetnom Opatrení Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 2777/2020 už bolo explicitne uvedené, že dané obmedzenie sa o. i. už nevzťahovalo na advokátov, čím títo s účinnosťou od 30. 3. 2020 mohli legálne pokračovať vo výkone svojej advokátskej činnosti, a to minimálne vo formálnom zmysle slova.⁴

¹ Bližšie pozri Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 12595/2020 [cit. 21. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZ_SR_o_zakaze_a_obmedzeni_prevadzok_15032020.pdf

² Bližšie pozri Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 114/2020 [cit. 21. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2020/45/>

³ Bližšie pozri Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 2732/2020 [cit. 21. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZSR_povinnost_nosit_ruska_24032020.pdf

⁴ Bližšie pozri Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 2777/2020 [cit. 21. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZ_SR_final_uzatvorenie_prevadzok_rezimove_opatrenia_HH_SR_29032020.pdf

Aj v období medzi 16. 3. 2020 a 30. 3. 2020 však advokáti boli zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov upovedomovaní o vykonávaní jednotlivých procesných úkonov, čo vzhľadom na doposiaľ uvedené bolo aj s formálneho pohľadu v explicitnom rozpore s v tom čase platnými nariadeniami a obmedzeniami. Podstatou a účelom predloženého príspevku je tak zodpovedanie otázky, či možnosť vykonávania úkonov trestného konania po 30. 3. 2020 malo svoje ďalšie formálne a materiálne obmedzenia alebo nie.

Medzitým došlo k prijatiu zákona č. 62/2020 Z.z. o niektorých opatreniach v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19 a v justícii, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon o opatreniach v justícii“). Pre úplnosť je potrebné dodať, že zákon o niektorých opatreniach v justícii sa vzťahuje výlučne na činnosť súdov, nie orgánov činných v trestnom konaní. Podľa ustanovenia § 3 ods. 1 zákona o niektorých opatreniach v justícii: *„V čase mimoriadnej situácie alebo núdzového stavu a) súdy vykonávajú pojednávania, hlavné pojednávania a verejné zasadnutia len v nevyhnutnom rozsahu ustanovenom všeobecne záväzným právnym predpisom, ktorý vydá Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, b) je ochrana zdravia dôvodom na vylúčenie verejnosti z pojednávania, hlavného pojednávania a verejného zasadnutia.“* Podľa dôvodovej správy k citovanému ustanoveniu zákona o opatreniach v justícii: *„Právna úprava v písmena a) neznamena, že súdy nesmú uskutočňovať pojednávania, ale je opatrením, ktoré má vykonávanie pojednávania obmedziť len na nevyhnutné minimum. Medzi to ‚nevyhnutné minimum‘ možno zaradiť najmä hlavné pojednávania vo väzobných veciach v trestných konaniach, pojednávania úkonov v konaniach starostlivosti súdu o maloletých a v iných konaniach úkonov, bez ktorých uskutočnenia brozí nenávratná škoda alebo iný vážny neodvratný následok. V konkrétnom prípade to bude vecou úvahy zúčastneného sudcu (senátu).“*

Na právnu úpravu uvedenú v predchádzajúcom odseku reflektovala normotvorba Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, keď podľa vyhláseného znenia vyhlášky č. 24/2021 Z.z. o vykonávaní pojednávania, hlavných pojednávania a verejných zasadnutí v čase mimoriadnej situácie a núdzového stavu bolo predmetné formy trestných zasadnutí súdnych možné vykonať iba vo väzobných veciach, vo veciach tzv. superrýchleho konania, a teda v prípade postupu súdu podľa ustanovenia § 348 ods. 1 písm. a), písm. b) Trestného

poriadku, v konaniach o podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, osvedčení, respektíve neosvedčení sa odsúdeného v skúšobnej dobe podmiennečného odsúdenia, a napokon v konaniach o uložení ochranného liečenia. Predmetná vyhláška obsahovala taktiež pomerne vágne ustanovenie, podľa ktorého súdy mohli vykonávať hlavné pojednávania a verejné zasadnutia aj vo veciach, ktoré „neznesú odklad“. Na sklonku 2. vlny pandémie na území Slovenskej republiky sa vykonávacía vyhláška s účinnosťou od 28. 4. 2021 zmenila v tom smere, že vykonávať bolo možné hlavné pojednávania a verejné zasadnutia aj v ostatných ako vyššie uvedených veciach, okrem vecí, ktoré „znesú odklad“. Úprimne povedané, nie je nám zrejmý účel formálnej zmeny predmetnej právnej úpravy bez akéhokoľvek materiálneho účinku.

Na rozdiel od súdnej časti trestného konania, v jeho predsúdnych štádiách nebolo vykonávanie úkonov trestného konania limitované žiadnym normatívnym, ani interným právnym aktom. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky a Policajný zbor Slovenskej republiky vydali iba niekoľko odporúčaní vo vzťahu k zachovaniu minimálnych hygienických štandardov. V právnej rovine *de lege lata* tak orgány činné v trestnom konaní (osobitne máme na mysli procesných policajtov) mohli pokračovať vo vykonávaní procesných úkonov prípravného a predprípravného konania vo všetkých trestných veciach, a to aj tých, ktoré neboli väzobného charakteru, respektíve, ktoré zniesli odklad, to všetko bez ohľadu na zavedenie mimoriadnej situácie a núdzového stavu. Počas uvedeného obdobia sa objavili aj názory, podľa ktorých vykonávanie všetkých úkonov prípravného konania aj počas mimoriadnej situácie, respektíve núdzového stavu bolo v intenciách ustanovení § 2 ods. 6, § 2 ods. 7, § 201 ods. 2 a § 201 ods. 3 nielen zákonnou možnosťou, ale dokonca aj procesnou povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní, osobitne policajtov podľa Trestného poriadku.⁵

Priamo úmerne s dôvodmi uvedenými v predchádzajúcom odseku sa v trestných konaniach množili žiadosti jednotlivých subjektov zúčastnených na priebehu prípravného konania o zmenu termínu ich vykonania do času, pokiaľ bude pandemická situácia priaznivejšia.

⁵ Bližšie pozri VOJTUŠ, F. Pandémia a vykonávanie úkonov prípravného konania. In: *COMENIUS odborný blog* [online]. [cit. 21. 4. 2022]. ISSN 2644-5581. Dostupné z: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/04/20/pandemia-a-vykonavanie-ukonov-pripravneho-konania/>

3 Základné práva a slobody a možnosti ich obmedzenia z dôvodu COVID-19 v širšom slova zmysle

Aj keď nemožno poprieť význam dodržiavania princípu zákonnosti v rovine aplikácie právnych noriem zo strany orgánov činných v trestnom konaní, za ktorého rešpektovania by bolo možné dôjsť aspoň k obdobným ako vyššie uvedeným záverom, nemožno opomínať, že rešpektovanie základných práv a slobôd fyzických a právnických osôb je nielen jedným z čiastkových účelov trestného konania implicitne vyplývajúcich z ustanovenia § 1 Trestného poriadku⁶, ale tiež podstatou zásady zdržanlivosti a primeranosti trestného konania. Je pritom potrebné uviesť, že predmetná zásada prehlbuje, a teda rozširuje normatívny obsah zásady zákonnosti trestného konania formulovanej v ustanovení § 2 ods. 1 Trestného poriadku.

Zásada zdržanlivosti a primeranosti sa netýka len osoby obvineného, ale aj ostatných osôb zúčastnených na trestnom konaní (napr. poškodeného, zúčastnenej osoby, ich zákonných zástupcov, splnomocnencov, obhaju obvineného, ale v neposlednom rade tiež znalcov, svedkov, a taktiež tlmočníkov). Jej zmyslom je obmedziť zásahy do základných práv a slobôd dotknutých osôb na najnevýhnutnejšiu mieru, ktorá je potrebná pre dosiahnutie účelu trestného konania, ktorým je náležité zistenie trestných činov, spravodlivé potrestanie ich páchatel'ov vrátane odňatia výnosov z trestnej činnosti, čo ústi do uskutočnenia spravodlivého procesu rešpektujúceho požiadavky vyplývajúce z čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Pritom Trestný poriadok zároveň zvyrazňuje rešpektovanie dôstojnosti osôb a ich súkromia. Každá fyzická osoba, vyššie uvedené osoby nevynímajúc pritom disponuje širokým diapazónom základných práv a slobôd, a taktiež ľudských práv a základných slobôd, ktoré sú orgány činné v trestnom konaní povinné rešpektovať a zároveň poskytnúť im primeranú ochranu. Okrem už zmieneného práva na spravodlivé súdne konanie medzi nich patrí taktiež právo na život, právo na ochranu zdravia a iné.

⁶ Podľa ustanovenia § 1 Trestného poriadku: „Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.“

Okrem legislatívnej roviny sa však požiadavka vyplývajúca z generálnej klauzuly obmedzovania základných práv a slobôd⁷ vzťahuje taktiež na oblasť aplikácie práva zo strany príslušných orgánov verejnej moci. Zásada primeranosti a zdržanlivosti je zákonnou formou ďalej vyjadrená v § 55 ods. 1 Trestného poriadku.⁸ Podľa dikcie dotknutého ustanovenia musia pri vykonávaní úkonov trestného konania orgány činné v trestnom konaní, súd a osoby príslušné vykonávať úkony trestného konania zaobchádzať s osobami zúčastnenými na úkone tak, ako to vyžaduje účel konkrétneho trestného konania. Každé základné právo dotknutej osoby je vo svojej podstate v konflikte s právom inej osoby, respektíve s požiadavkou pre dosiahnutie verejného záujmu. Tento konflikt sa v demokratickom právnom štáte spravidla rieši prostredníctvom spravodlivej rovnováhy, ktorá sa na rozhraní protichodných záujmov má nastoliť tak, aby žiadny z nich nebol nadmerne obmedzený kvôli tomu druhému. Požiadavka spravodlivej rovnováhy je súčasťou opatrení slúžiacich pri obmedzovaní práva na splnenie ústavnej podmienky „*dbať na podstatu a zmysel*“ obmedzovaného práva.⁹

Ako už bolo vyššie uvedené, základnou ideou zásady primeranosti a zdržanlivosti vyplývajúcej z predmetného ustanovenia Trestného poriadku je obmedziť na najnutnejšiu možnú mieru všetky zásahy do základných práv a slobôd jednotlivcov, napríklad zabrániť nadmernému predvolávaniu na úkony trestného konania, a to napr. navyše za vyhlásenia mimoriadnej situácie, respektíve núdzového stavu. Uplatňovanie predmetnej zásady v priebehu celého trestného konania je vyjadrením humánnosti trestného konania a úcty k ústavou garantovaným základným právam a slobodám, pričom každý zásah do ich obsahu je nevyhnutné skúmať v troch rovinách požiadaviek.¹⁰ Legalita zásahu musí byť v právno-aplikačnej rovine splnená zákonom ako prameňom práva, ktorý je z hľadiska svojej právnej sily spôsobilý

⁷ Podľa ustanovenia čl. 13 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky: „*Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.*“

⁸ Bližšie pozri IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 266.

⁹ Bližšie pozri DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár.* 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2007, s. 161.

¹⁰ Bližšie pozri KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia.* Šamorín: Heuréka, 2013, s. 36.

zásah do základných práv a slobôd predpokladat', a zároveň vymedziť akékoľvek obmedzenia, respektíve vymedziť podmienky jeho uskutočňovania, pričom zákonná úprava musí byť formulovaná a interpretovaná spôsobom, aby nepopierala obsah základného práva alebo slobody. Legitimita zásahu musí byť určená všeobecným záujmom spoločnosti na ochrane pred páchaním trestnej činnosti, a taktiež na tom, aby trestné činy boli náležite zistené, objasnené, a aby ich páchatelia boli spravodlivo potrestaní. Napokon, proporcionalita, ako najdôležitejšia z uvádzaných požiadaviek, je vyjadrením skutočnosti, že k zásahu do základných práv a slobôd možno prikročiť iba v prípade, ak je to pre dosiahnutie účelu trestného konania nevyhnutné, pričom daný cieľ pri zachovaní proporcionality nemožno dosiahnuť žiadnym z miernejších prostriedkov predpokladaných prostredníctvom právneho poriadku.

Na podklade skutočností uvedených v tejto časti predloženého príspevku máme za to, že orgány činné v trestnom konaní si aj napriek absenciou formálnej právnej úpravy nemohli v rámci úvah o potrebe vykonania, respektíve nevykonania konkrétneho procesného úkonu vystačiť so strohým konštatovaním, že im vykonávanie procesných úkonov prípravného konania v akejkoľvek trestnej veci nebolo v priebehu mimoriadnej situácie alebo núdzového stavu žiadnym normatívnym, respektíve interným právnym aktom *de lege lata* zakázané, keďže primárne máme za to, že okrem zákonnej možnosti vykonania konkrétneho procesného úkonu počas pandémie COVID-19, boli povinné okrem naznačenej legality skúmať aj legitimitu a proporcionalitu realizácie procesných úkonov v každom jednotlivom prípade, a to najmä vo vzťahu k účelu, ktorý sa ich vykonaním sledoval, možnostiam odkladu takého úkonu na neskorší čas, ale v neposlednom rade tiež vzájomného pomeriavania dvoch proti sebe stojacich právom chránených záujmov, a to záujmu štátu na čo najrýchlejšom naplnení účelu trestného konania vrátane objasnenia všetkých podstatných okolností slúžiacich k náležitému zisteniu skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností s právom chránenými záujmami subordinovaných subjektov trestného konania vyplývajúcimi z možných dôsledkov COVIDu-19 v širšom slova zmysle, a to všetko *in concreto*.

4 Záver

Účelom predloženého príspevku nebolo *a priori* poukázať na nemožnosť vykonávania úkonov trestného konania počas obdobia pandémie Covid-19. Zo samotnej podstaty trestného konania, ktoré upravuje priebeh zisťovania, objasňovania a rozhodovania o trestných činoch (vrátane tých najzávažnejších), a taktiež zabezpečovania výkonu týchto rozhodnutí vyplýva, že úplné prerušenie vykonávania procesných úkonov je bez ohľadu na akúkoľvek spoločenskú situáciu esenciálne vylúčené. V rámci trestného konania platí uvedené o to viac, že väzobné trestné stíhania sú limitované celkovými lehotami väzby prekluzívneho charakteru, ktoré nie je možné ďalej predĺžiť a prepustením obvineného na slobodu hrozí zmarenie účelu celého trestného konania. Taktiež niektoré ďalšie parciálne konania uskutočňované v rámci konania trestného sa vyznačujú svojou neodkladnosťou. Aj z uvedených dôvodov je možné v celom rozsahu sa stotožniť s legislatívnou aktivitou Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré počas mimoriadnej situácie a núdzového stavu explicitne vymedzilo, ktoré procesné úkony, hlavné pojednávania a verejné zasadnutia budú v rámci súdnej časti trestného konania uskutočňované, pričom zároveň stanovilo fakultatívnu možnosť vykonania aj iných úkonov, avšak výlučne neodkladného charakteru. Predmetná, ako už bolo vyššie uvedené, pomerne vágna úprava tak vytvorila priestor pre uskutočňovanie sudcovskej úvahy v medziach už zmienených požiadaviek legitimacy a proporcionality zásahov do základných práv a slobôd osôb dotknutých COVIDom-19 v širšom slova zmysle. Týmito osobami boli v pandemickom období všetci občania Slovenskej republiky, ako aj obyvatelia nachádzajúci sa na slovenskom štátnom území bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť, pokiaľ sa ich COVID-19 priamo alebo aj nepriamo akýmkoľvek spôsobom dotýkal.

Na rozdiel od rezortu spravodlivosti možno určitú dávku kritiky zniesť vo vzťahu k rezortu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktoré vykonávanie úkonov prípravného konania *de facto* ponechalo na úvahe samotného procesného policajta. V aplikačnej praxi tak bol identifikovaný prevládajúci úzus, podľa ktorého sa úkony prípravného konania trestného vykonávali počas pandemickej situácie bez akéhokoľvek prerušenia aj v prípadoch,

ak sa nejednalo o väzobné trestné veci a vykonávané procesné úkony preukázateľne zniesli odklad. To všetko na úkor práv a právom chránených záujmov osôb dotknutých COVIDom-19 v širšom slova zmysle. Aj keď procesnoprávne konzekvencie uvedeného stavu nie je vo všeobecnej rovine možné explicitne identifikovať, v konkrétnych prípadoch mohlo dochádzať okrem ohrozenia vyššie zmienených základných práv a slobôd taktiež k obmedzeniu práva obvineného na obhajobu (v prípade ustanovovania náhradných obhajcov, bez rešpektovania ospravedlnení zvolených alebo ustanovených obhajcov), a taktiež k zásahom jednotlivých subjektov trestného konania do práva vlastniť majetok (v prípade uloženia poriadkovej pokuty pre nedostavenie sa na nariadený procesný úkon trestného konania z dôvodu obavy o svoj život a zdravie, respektíve život a zdravie blízkej osoby).

Pre úplnosť je potrebné dodať, že spôsob nazerania procesných policajtov na možnosť vykonávania procesných úkonov prípravného konania v trestných veciach, ktoré zniesli odklad bol v kontexte normatívneho znenia vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky absolútne neúčelný aj z dôvodu, že ukončenie prípravného konania bez možnosti pokračovania v súdnej časti trestného konania racionálne ani nemôže viesť k dosiahnutiu jeho účelu.

Literature

- DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2007.
- IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
- KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Šamorín: Heuréka, 2013.
- VOJTUŠ, F. Pandémia a vykonávanie úkonov prípravného konania. In: *COMENIUS odborný blog* [online]. [cit. 21. 4. 2022]. ISSN 2644-5581. Dostupné z: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/04/20/pandemia-a-vykonavanie-ukonov-pripravneho-konania/>

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 12595/2020. Dostupné z: [cit. 21. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZ_SR_o_zakaze_a_obmedzeni_prevadzok_15032020.pdf

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 114/2020. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2020/45/> [cit. 21. 4. 2022].

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 2732/2020. Dostupné z: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZSR_povinnost_nosit_ruska_24032020.pdf https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZSR_povinnost_nosit_ruska_24032020.pdf [cit. 21. 4. 2022].

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. OLP 2777/2020. Dostupné z: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZ_SR_final_uzatvorenie_prevadzok_rezimize_opatrenia_HH_SR_29032020.pdf [cit. 21. 4. 2022].

Contact – e-mail

martin.strkolec@upjs.sk; david.priscak@student.upjs.sk

DOKAZOVÁNÍ V DOBĚ PANDEMIE ONEMOCNĚNÍ COVID-19

David Textl

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika;
Služba kriminální policie a vyšetřování, Policie České republiky

Jakub Slavík

Právnická fakulta, Masarykova univerzita,
Česká republika; Nejvyšší soud ČR

Abstract in original language

Předmětný příspěvek se zaměří na vlivy pandemie onemocnění COVID-19 v oblasti trestního práva, respektive konkrétně v oblasti dokazování v trestním řízení. Úvodní část příspěvku bude věnována vymezení možných problematických aspektů dokazování v trestním řízení, zapříčiněných celosvětovou pandemií. Další části pak budou zaměřeny na jejich bližší rozbor, a to nejen optikou trestního práva, ale i tzv. pomocných věd trestního práva, především pak kriminalistiky. Pozornost bude věnována například výsledku osob hospitalizovaných ve zdravotnickém zařízení, či provádění osobních, potažmo domovních prohlídek u osob, které byly toho času v karanténě, ať již z důvodů preventivních či proto, že byly skutečně nakaženy (resp. pozitivně testovány). Závěrečná část bude věnována úvahám *de lege ferenda* nad tím, jaké legislativní změny by mohly odstranit problémy v právní úpravě dokazování v trestním řízení, které vyvstaly na světlo světa právě v průběhu pandemie onemocnění COVID-19.

Keywords in original language

Dokazování; trestní řízení; COVID-19; výslech; kriminalistika.

Abstract

The present paper will focus on the influences of COVID-19 in the field of criminal law, or more specifically, in the field of evidence in criminal

proceedings. The introductory part of the paper will be devoted to defining possible problematic aspects of evidence in criminal proceedings caused by the global pandemic. The next parts will be focused on a closer analysis of these issues, not only through the lens of criminal law, but also through the so-called auxiliary sciences of criminal law, especially criminalistics. Attention will be paid, for example, to the interrogation of persons hospitalized in a health care facility, or to the conduct of personal or house searches of persons who were quarantined at the time, either for preventive reasons or because they were actually infected (tested positive). The final part will be devoted to de lege ferenda considerations on what legislative changes could eliminate the problems in the legal regulation of evidence in criminal proceedings, which came to light during the COVID-19 pandemic.

Keywords

Evidence; criminal procedure; COVID-19; interrogation; criminalistics.

1 Úvod

Onemocnění COVID-19 bylo poprvé zaznamenáno na počátku roku 2019 v čínském Wu-chanu. Tehdy jsme ještě nemohli tušit, že tento vir způsobí onemocnění, které se začne šířit do celého světa a bude ovlivňovat životy každého z nás.

Pandemie onemocnění COVID-19, která v současné době trvá již třetím rokem, zasáhla určitým způsobem každého z nás. Její projevy je možno sledovat ve všech oblastech lidského života, proto je nepopiratelné, že tato pandemie měla (a stále má a nejspíš ještě nějaký čas mít bude) vliv i na právo. Různé právní normy jsou denně aplikovány v rámci běžných lidských činností, z toho důvodu je právo ovlivňováno i celospolečenskými problémy, mezi které lze pandemii onemocnění COVID-19 bez jakýchkoli pochyb zařadit.

Dokazování, jakožto zákonem vymezený postup orgánů činných v trestním řízení, probíhá ve všech fázích trestního řízení. V přípravném řízení probíhá pouze omezeně, v řízení před soudem pak nacházíme jeho těžiště. Dokazování, které je výlučně činností procesního charakteru, úzce souvisí s kriminalistikou, která jako samostatně etablovaná vědní disciplína vypracovává specifické postupy, které napomáhají k odhalování a vyšetřování trestné

činnosti, také k jejímu předcházení a celkově k naplňování účelu celého trestního řízení, jímž je ochrana společnosti před pachateli trestných činů.

V praxi se stává, že některé kriminalistické metody jsou zároveň procesními úkony dle trestního řádu¹ (např. výslech svědka, ohledání místa apod.). Na druhou stranu však trestní řád neupravuje využívání všech kriminalistických metod, neboť není reálné, aby tento procesní předpis obsahoval všechny možné postupy z oblasti kriminalistické techniky a kriminalistické taktiky.

Celosvětová pandemie se dříve či později nutně musela projevit i v oblasti dokazování v rámci trestního řízení. Přinesla větší množství komplikací, se kterými se orgány činné v trestním řízení musely při své činnosti vypořádat. Jelikož se jedná o tzv. kapénkovou infekci, která se šíří vzduchem bez nutnosti přímého kontaktu s nakaženým, existuje riziko přenosu všude tam, kde se pohybuje větší množství osob, možný je však zároveň i přenos například z předmětů, kterých se nakažená osoba dotýkala. To vše ovlivnilo i dokazování, neboť tento proces je ve značné míře založen na lidských interakcích (např. při výslechu nebo při provádění rekognice, rekonstrukce apod.) a při nichž může dojít k přenosu tohoto onemocnění. Proto je nutné, aby postup orgánů činných v trestním řízení při dokazování minimalizoval riziko přenosu nákazy. V následujících pasážích se tak pokusíme upozornit na problematické aspekty dokazování v této nelehké době a na jejich možná řešení.

2 Dokazování v trestním řízení

Následující pasáž bude věnována problematice dokazování v trestním řízení. Vzhledem k charakteru tohoto publikačního výstupu a jeho omezenému rozsahu je však jasné, že zde není prostor ke komplexnímu pojednání o této problematice, což však zároveň ani není cílem předmětného příspěvku. Snahou autorů proto bude především vymezit obecný rámec dokazování, tedy zaměřit se na pojem dokazování, účel dokazování v trestním řízení a jeho zákonnou úpravu. Krom toho bude ale také, s ohledem na tematické zaměření příspěvku, poukázáno na jednotlivé aspekty trestního řízení, které mohly být a byly problematické v souvislosti s probíhající pandemií onemocnění COVID-19. Zde bude možné sledovat značnou provázanost zejména

¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „*trestní řád*“ nebo „*TrŘ*“.

s oblastí kriminalistiky, neboť její metody a postupy jsou využívány zejména policejním orgánem v rámci přípravného řízení, tedy jak prověřování, tak i vyšetřování, a to za účelem zjištění trestného činu a odhalení jeho pachatele. Právě provádění některých těchto kriminalistických postupů se stalo problematickým v souvislosti s probíhající pandemií, neboť některé tyto úkony jsou založeny na kontaktu s jinými osobami (např. výslech či rekognice), nebo se v důsledku jejich provádění kriminalisté pohybují v obydlí zájmových osob (např. provádění domovní prohlídky), což za situace, kdy měl být kontakt mezi osobami omezen na minimum, bylo značně komplikované.

V odborné literatuře se setkáváme s velkým množstvím různých definic, které si kladou za cíl vymezit pojem *dokazování*. Proces dokazování lze definovat na základně jeho podstaty, jeho účelu a smyslu. Za podstatu dokazování lze označit určitý postup orgánů činných v trestním řízení, jehož úkolem je objasnit skutečnosti důležité pro trestní řízení, které mohou být podkladem pro meritorní rozhodnutí vydané na konci hlavního líčení. Účelem dokazování je potom objasnění skutkového stavu do té míry, aby jednotlivé orgány činné v trestním řízení mohly činit patřičná rozhodnutí, spějící k samotnému naplnění účelu trestního řízení. Smysl, respektive význam dokazování spočívá v tom, že jde o vymezení postupu, který mají jednotlivé orgány činné v trestním řízení dodržovat proto, aby si obstaraly skutkový podklad pro další fáze řízení a pro svá rozhodnutí.

Pro ucelení výkladu k pojmu *dokazování* je možné citovat definici z učebnice vydané autorským kolektivem, který vedl prof. Šámal. Tato publikace vymezuje pojem dokazování následovně: „*Dokazováním v trestním právu procesním tedy rozumíme trestním řádem vymezený postup orgánů činných v trestním řízení za zákonem vymezené součinnosti stran, jehož smyslem je poznání skutkových okolností důležitých pro další postup orgánů činných v trestním řízení a v konečné fázi i pro rozhodnutí. Jde o opatření důkazů o skutečnostech důležitých pro trestní řízení, provedení takových potřebných důkazů, a to v hlavním líčení a veřejném zasedání soudu zásadně za aktivní role stran obžaloby (státního zástupce) a obhajoby (obviněného zpravidla zastoupeného obhájcem), jejich procesní zachycení a zhodnocení skutkových okolností z nich vyplývajících.*“²

² ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 346. ISBN 978-80-7400-496-4.

K výše uvedené definici je vhodné doplnit, že dokazování v trestním řízení neprobíhá pouze v hlavním líčení, potažmo veřejném zasedání před soudem, ale naopak dokazování probíhá v různě modifikovaných podobách v průběhu celého trestního řízení, tedy již od počátku přípravného řízení. Dle obecné teorie trestního práva procesního se přípravné řízení dělí na dvě fáze – na fázi prověřování (před zahájením trestního stíhání konkrétní osoby) a na fázi vyšetřování (po zahájení trestního stíhání konkrétní osoby). Smyslem fáze prověřování je především zjistit, zda byl skutečně spáchán trestný čin (resp. zda je spáchaný skutek možné podřadit pod některou ze skutkových podstat trestných činů, uvedenou ve zvláštní části trestního zákoníku, nebo zda se naopak jedná např. o přestupek, který má být řešen ve správním řízení, či o civilní delikt). I v této fázi se musí vést dokazování, byť kvalitativně na zcela jiné úrovni, než je tomu v hlavním líčení před soudem. Je třeba dokázat, že se daný skutek stal a že je trestným činem. Ve fázi prověřování jsou taktéž shromažďovány indicie proti konkrétním podezřelým³ a tato fáze je zakončena zahájením trestního stíhání konkrétní osoby, která tak získává status obviněného. Ve fázi vyšetřování je pak sběr důkazů a celé dokazování zaměřeno proti jedné konkrétní osobě – obviněnému. Vždy však musí být dodrženo pravidlo, že se dokazují skutečnosti jak v neprospěch, tak i v prospěch obviněného. Pokud jsou důkazy získané proti obviněnému v rámci přípravného řízení dle názoru policejního orgánu dostatečné, předá policejní orgán státnímu zástupci celý spis i s návrhem na podání obžaloby. Státní zástupce pak může věc policejnímu orgánu vrátit k došetření (zejména v situaci, kdy bude státní zástupce považovat nashromážděné důkazy za nedostatečné), nebo může podat obžalobu k soudu a dnem nařízení hlavního líčení se z obviněného stává obžalovaný.

Provádění dokazování v přípravném řízení má však mnohá specifika. V této fázi jsou totiž především důkazy vyhledávány, vyhodnocovány a shromažďovány pro účely pozdějších fází trestního řízení. Dokazování v procesní podobě je v přípravném řízení prováděno minimálně, neboť v souladu

³ Zde je vhodné upozornit, že trestní řád nepracuje s pojmem „podezřelý“, resp. jej užívá v jiném smyslu k označení osoby, proti které je vedeno zkrácené přípravné řízení a která v něm má práva obviněného. S pojmem „podezřelý“ či „podezřelá osoba“ pracuje spíše kriminalistika, nejčastěji pak v oblasti kriminalistické taktiky, kde se nauka věnuje například taktice vedení výslechu podezřelého.

s dikcí § 160 odst. 1 tr. řádu, by měly být důkazy v procesní podobě prováděny zásadně až po zahájení trestního stíhání konkrétní osoby. Ve fázi prověřování, tedy ještě před zahájením trestního stíhání konkrétní osoby, je dokazování omezeno na ty případy, kdy by odklad provedení dokazování až do další fáze trestního řízení mohl způsobit znehodnocení těchto důkazů, nebo nemožnost jejich provedení. Příkladem mohou být důkazy získané na základě provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů (např. výslech svědka, jehož zdravotní stav se bude pravděpodobně zhoršovat). V kontextu problematiky dokazování má svá specifika také vyšetřování trestných činů, o nichž koná řízení v prvním stupni krajský soud. Dle ustanovení § 169 odst. 1 TrŘ totiž „*Policejní orgán provádí důkazy v rozsahu, který je nezbytný pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí státního zástupce; podmínkami, za nichž lze provádět výslech svědků podle § 164 odst. 1, přitom není vázán.*“ Těžiště dokazování je soustředěno do hlavního líčení před soudem. Zde probíhá dokazování všech skutečností, které mají význam pro vydání meritorního rozhodnutí. Při dokazování v hlavním líčení se uplatní mnohá oprávnění stran, které především mohou navrhopvat provedení jednotlivých důkazů a po jejich provedení se k nim mohou vyjádřit. Soud může rovněž provést i ty důkazy, jejich provedení žádá ze stran nenavrhuje, ale soud je shledává důležité pro správné posouzení věci. V hlavním líčení dochází také k uplatnění některých obecných zásad, které se k dokazování vztahují (především zásada ústnosti a zásada bezprostřednosti, zásada volného hodnocení důkazů či zásada zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností).⁴

Dokazování probíhá v omezené míře i v některých dalších fázích, které následují po vydání meritorního rozhodnutí. Dokazování se provádí především při uplatnění řádných, výjimečně také mimořádných opravných prostředků, můžeme se s ním ale setkat i v rámci vykonávacího řízení.

3 Vztah kriminalistiky a trestního práva

Ústředním právním předpisem, v němž je v České republice obsažena úprava dokazování v trestním řízení je trestní řád. Dokazování je konkrétně

⁴ ŠÁMAL, MUSIL, KUČHTA a kol., op. cit., s. 347.

věnována celá hlava pátá, počínaje ustanovením § 89 TrŘ. Co do systematizace této právní úpravy je hlava pátá rozdělena do sedmi oddílů.

S ohledem na téma příspěvku nelze opomenout konstatování, že některá ze zákonných ustanovení se přímo pojí s kriminalistickou naukou. Kriminalistické postupy a také kriminalistická metodika se totiž přímo projevují jak při vyhledávání a zajišťování různých důkazních prostředků, tak i při jejich dalším využívání a hodnocení. Obecně ve vztahu ke kriminalistice lze konstatovat, že úprava v trestním řádu obsahuje pouze minimum ustanovení věnovaných přímo kriminalistickým postupům a pokud taková ustanovení obsahuje, jsou poměrně obecného charakteru (viz např. úprava výslechu obviněného). Další skutečností je, že tato zákonná ustanovení jsou věnována prakticky výhradně kriminalistické taktice (vedení výslechu, konfrontace, rekognice atd.). Postupům policejního orgánu v souladu s kriminalistickou technikou (jednotlivé metody vyhledávání stop a jejich zajišťování) se české trestní právo procesní nevěnuje. Tyto postupy tak namísto zákonné úpravy nalézáme výhradně v interních aktech vydávaných policejním prezídiem, konkrétně jde o závazné pokyny policejního prezidenta.

O vztahu trestního práva (především pak trestního práva procesního) a kriminalistiky bylo napsáno mnohé již v úvodních pasážích tohoto textu. Poznatků kriminalistické nauky je využíváno právě především v oblasti dokazování, kdy kriminalistika napomáhá v plnění účelu trestního práva. Kriminalistika totiž zkoumá a vypracovává vhodné prostředky, metody a postupy k úspěšnému vyšetřování trestných činů a odhalování jejich pachatelů. Tyto poznatky jsou určeny především pro orgány činné v trestním řízení. Kriminalistické metody a postupy se uplatňují jak ve fázi přípravného řízení, tak i v řízení před soudem. Kriminalistika na mnoha místech vhodně doplňuje určité procesní úkony zakotvené v trestním řádu, čím napomáhá snazší aplikaci těchto institutů v praxi.

Vzhledem k tomu, že vztah kriminalistiky a trestního práva je vztahem vzájemné provázanosti a závislosti, je zřejmé, že tento vztah prostupuje materií celého trestního práva procesního, a proto nemůže být vždy reflektován v legislativní rovině. Původně nebyly kriminalistické postupy a metody v trestním řádu prakticky vůbec upraveny, situace se výrazněji změnila až novelou trestního řádu z roku 2001, kdy byly do toho předpisu zařazeny tzv. některé zvláštní způsoby dokazování.

4 Problematické aspekty dokazování v souvislosti s pandemií onemocnění COVID-19

Jak již bylo naznačeno v předcházejících pasážích příspěvku, mnohé postupy v rámci dokazování, zejména pak v průběhu přípravného řízení, vychází z kriminalistické nauky. Jedná se o postupy jako je výslech obviněného či svědka, ohledání místa či osoby a pak také tzv. zvláštní způsoby dokazování, mezi které řadíme rekognici, rekonstrukci, vyšetřovací pokus, prověrku na místě a konfrontaci. Při všech těchto způsobech dokazování, resp. při těchto úkonech policejního orgánu, je již z podstaty věci nutná přítomnost více osob na jejich místě a jejich vzájemná interakce, přičemž tyto osoby mezi sebou vedou různé druhy dialogů a také se nemohou vyhnout určitým formám fyzického kontaktu (např. při provádění osobní prohlídky). Proto bylo (a stále ještě v určitých, byť již výrazně minimalizovaných) ohledech jejich provádění ztíženo z důvodu šířícího se vysoce nakažlivého onemocnění.

Proto se v době pandemie orgány činné v trestním řízení obecně a zejména pak policejní orgán potýkali s otázkou toho, zda tyto úkony vůbec provádět a pokud ano, tak jakým způsobem. Provádění některých úkonů bylo rovněž ztíženo tím, že v daný okamžik nebylo možné zajisti osobní přítomnost konkrétní osoby, ať již v postavení obviněného či svědka, či v jiném postavení v rámci trestního řízení. V následujících částech se pokusíme o rozbor problematických bodů pojících se s prováděním jednotlivých úkonů v době probíhající celosvětové pandemie.

4.1 Výslech⁵

Provádění výslechu je jedním ze základních úkonů policejního orgánu v rámci trestního řízení, neboť na jeho základě lze získat mnoho informací podstatných pro trestní řízení, a to od osob, které nezřídka mají s danou trestní věcí přímou spojitost.

Jelikož onemocnění COVID-19 je velmi nakažlivé a nebezpečné a postihlo mnoho osob, přičemž nezřídka musely být tyto osoby i hospitalizovány

⁵ Tato podkapitola částečně vychází z článku publikovaného jedním z autorů, blíže srov. TEXTL, D. Vedení výslechu osob hospitalizovaných ve zdravotnickém zařízení. In: BRUNA, E., STRAUS, J. (eds.). *Trestněprávní a kriminalistické aspekty dokazování 2021*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2022. s. 303–312. ISBN 978-80-7408-239-9.

ve zdravotnickém zařízení, docházelo v průběhu pandemie i k případům, kdy osoby důležité pro trestní řízení, ať již v pozici obviněného nebo svědka, byly hospitalizovány a z tohoto důvodu je nebylo možno vyslechnout ve standardním režimu.

Výslech osob (bez ohledu na jejich procesní postavení) je jedním ze základních institutů trestního práva procesního a zároveň se také jedná o problematiku, které se v širší míře věnuje kriminalistická taktika.

Výslech je možné vnímat jako určitou metodu, mající svůj teoretický i praktický základ v kriminalistické taktice, která je regulována právem a jejíž pomocí je získávána výpověď osoby, kterou je možno považovat za relevantní ve vztahu k probíhajícímu trestnímu řízení.⁶ Procesní postavení vyslychaných osob může být rozličné, může se jednat například o svědka (případně svědka-poškozeného), obviněného či obžalovaného. Na to reaguje právní úprava, která různá procesní postavení vyslychaných osob reflektuje.

Prostřednictvím výslechu, jako kriminalistické metody, získáváme výpověď vyslychané osoby, které může mít význam pro trestní řízení a která může být použita jako důkaz. Podstatou výslechu je vyvolání paměťové stopy prostřednictvím výpovědi osoby, která svými smysly vnímala určitou skutečnost, o které má podat svoji výpověď. Za výpověď je možné považovat verbální i neverbální projev vyslychané osoby o předmětu výslechu. Jak bylo uvedeno, projev osoby vychází z paměťové stopy, tedy zapamatovaného vjemu z daného objektu či události.⁷

S ohledem na téma příspěvku a na projevy onemocnění COVID-19 se tato podkapitola zaměří na specifika výslechu osoby, která je v době výslechu hospitalizována ve zdravotnickém zařízení.⁸ Je zřejmé, že takovéto prostředí

⁶ S výslechem osob, respektive s jejich výpověďmi se však setkáváme i v jiných odvětvích práva, typicky půjde o civilní (sporné či nesporné) soudní řízení či o správní řízení. V kontextu tohoto článku a s ohledem na tematické zaměření konference bude nadále výslech spojován pouze s trestním řízením.

⁷ ŠVOBODA, I. a kol. *Kriminalistika*. Ostrava: Key Publishing, s. r. o., 2016, s. 319. ISBN 978-80-7418-259-4.

⁸ Pojem zdravotnické zařízení bude v kontextu tohoto článku vykládán ve shodě s ustanovením § 4 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Dle něj se zdravotnickým zařízením rozumí prostory určené pro poskytování zdravotních služeb. Lze pod něj tedy zařadit například nemocnici, psychiatrickou léčebnu, léčebnu dlouhodobě nemocných či hospic apod. Analogicky lze výklady uvedené v tomto příspěvku aplikovat na výslech osob pobývajících v zařízení sociálního typu, jako jsou domovy seniorů či domovy s pečovatelskou službou.

bude mít zásadní vliv na výpověď a její kvalitu a také zakládá nutnost použití specifických postupů při vedení takového výslechu. Těmto specifickým budou věnovány následující pasáže textu. Pozornost bude rovněž věnována elementární otázce, zda má vůbec smysl takovýto výslech provádět a zda jeho výsledek (tj. výpověď osoby) bude pro trestní řízení přínosný a také zda, či za jakých podmínek, bude procesně použitelný v řízení před soudem. Výslech je jedním z procesních úkonů, které jsou upraveny v trestním řádu⁹. Jedná se však zároveň i o kriminalistickou metodu, s jejíž pomocí je, za současného naplnění zákonných podmínek, získávána orgány činnými v trestním řízení¹⁰ výpověď osoby o skutečnostech, které vnímala svými smysly a které jsou právně a kriminalisticky relevantní pro objektivní zjištění a objasnění věci.¹¹

Výslech je zároveň velmi častým a rozšířeným důkazním prostředkem, za určitých okolností může výpověď svědka sloužit jako přímý (a výjimečně také výlučný) důkaz. Výslech je užíván jako prostředek ke zjištění objektivní pravdy, což zcela koresponduje s cílem výslechu, jímž je získání pravdivé a úplné výpovědi, která je relevantní v rámci probíhajícího trestního řízení.

Trestní řád rozlišuje výslech obviněného (§ 91 TrŘ), svědka (§ 101 TrŘ), znalce (§ 108 TrŘ) a obžalovaného (§ 207 TrŘ). Dokazování v přípravném řízení by mělo probíhat právě až po zahájení trestního stíhání konkrétní osoby, jen tak mohou být jeho výsledky použity jako důkaz v řízení před soudem. Výjimkou z tohoto pravidla jsou tzv. neodkladné a neopakovatelné úkony, které se právě při výslechu hospitalizovaných osob často uplatňují. Ve fázi tzv. prověřování, tedy ještě před zahájením trestního stíhání, není možné vyslýchat osoby, s výjimkou provedení takového výslechu jako neodkladného a neopakovatelného úkonu, jak bylo uvedeno výše. Před zahájením trestního stíhání je možné od osob důležitých pro trestní řízení požadovat tzv. vysvětlení, o kterém se sepisuje úřední záznam.¹² Úřední záznam

⁹ K tomu blíže srov. § 101–140, § 108, §207–208 tr. řádu.

¹⁰ K této legislativní zkratce srov. § 12 odst. 1 tr. řádu.

¹¹ K tomu blíže srov. CHMELÍK, J. a kol. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2005, s. 160. ISBN 80-86898-36-9.

¹² To je výrazným rozdílem oproti výslechu, neboť o něm se sepisuje protokol.

o podaném vysvětlení nelze v řízení před soudem použít jako důkaz, pokud zákon nestanoví jinak (§ 158 odst. 6 TrŘ).¹³

Výslech požívá v trestním řízení značného významu, neboť jím mohou být zjištěny skutečnosti, které nelze jinak dokázat či zjistit. Opomenout rovněž nelze právo obviněného, respektive obžalovaného vypovídat ke své trestní věci, neboť se může jednat o prostředek obhajoby.¹⁴ Obviněný, resp. obžalovaný však nesmí být k výpovědi v žádném případě nucen.¹⁵ Zájem na podání výpovědi v trestním řízení může mít i svědek, obzvláště pokud je zároveň i poškozeným. Ani jemu by nemělo být toto právo upřeno.

S ohledem na výše uvedené je tedy zřejmé, že v určitých situacích je třeba výslech provést, byť k němu nejsou vhodné podmínky, neboť jinak by mohla být porušena práva osob zúčastněných na trestním řízení (zejména obviněného a poškozeného). Jednou z takovýchto situací je právě i stav, kdy je osoba, která má být vyslechnuta, hospitalizována ve zdravotnickém zařízení a nejedná se pouze o dočasnou indispozici (tj. není očekáváno propuštění osoby do domácího léčení v řádu hodin či během několika málo dnů).

Pokud má dojít k výslechu ve zdravotnickém zařízení, musí se vyslychající adaptovat na zcela specifické podmínky. K tomu by měla vyšetřovateli¹⁶ napomoci tzv. příprava výslechu, která se skládá ze dvou fází – analytické a syntetické. V analytické fázi jsou analyzovány schopnosti vyslychajícího, osobnost vyslychaného a také nashromážděné důkazní materiály. Syntetická fáze pak spočívá ve vytváření podmínek pro výslech a v modelaci jeho průběhu. Příprava výslechu je zakončena zpracováním plánu výslechu.¹⁷

¹³ Takovouto výjimku obsahuje ustanovení § 314d odst. 2 TrŘ, upravující dokazování ve zjednodušeném řízení před samosoudcem. V tomto řízení totiž samosoudce může se souhlasem stran přečíst i úřední záznamy o vysvětlení osob a o provedení jiných úkonů.

¹⁴ K právu vypovídat se vztahuje i jeho protipól, tedy právo nevypovídat ve smyslu ustanovení § 33 odst. 1 TrŘ a také čl. 37 odst. 1 a čl. 40 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

¹⁵ K tomu srov. dle ustanovení § 92 odst. 1 TrŘ: „*Obviněný nesmí být žádným způsobem donucován ke výpovědi nebo ke doznání.*“

¹⁶ Pojem „vyšetřovatel“ není pojmem legálním, tedy zachyceným v zákoně, nýbrž vyplývá pouze z kriminalistické nauky. V tomto příspěvku bude pojem vyšetřovatel používán právě v tomto kriminalistickém kontextu a bude jím rozuměn příslušník Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR.

¹⁷ SVOBODA a kol., op. cit., s. 319–321.

V našem specifickém případě musí v analytické fázi přípravy výsledku vyšetřovatel zhodnotit i zdravotní stav osoby, kterou bude vyslýchat, a vliv prostředí, který bude v případě výsledku ve zdravotnickém zařízení značný. Musí rovněž posoudit, zda je vůbec schopen takovýto výsledek vést a zda je skutečně tou správnou osobou, která má výsledek provádět. Ne zcela zanedbatelný vliv na nastavení vztahu mezi vyslychající a vyslychanou osobou může mít v tomto případě pohlaví vyslychajícího, jeho věk či jeho empatické schopnosti. Co se týče pohlaví vyslychajícího, je dle mého názoru vhodné, aby se shodovalo s osobou vyslychanou, tj. aby muž vyslychal muže a žena ženu. Je nutno přihlížet k tomu, že velmi pravděpodobně hospitalizovaná osoba tento svůj stav nenese snadno a často jej může vnímat i jako ponižující. Proto je pravděpodobné, že bude snáze komunikovat s osobou stejného pohlaví, u které se bude snažit hledat pochopení pro svůj aktuální stav a nebude se muset stydět. Protože příklady často hovoří za vše, představme si situaci, kdy by měl mladou ženu, hospitalizovanou ve zdravotnickém zařízení, vyslychat vyšetřovatel z mladší generace. Je neoddiskutovatelné, že by tento faktor mohl mít vliv na ochotu osoby vypovídat a na celkovou atmosféru výsledku a psychologický kontakt mezi vyslychajícím a vyslychaným. Pokud jde o věk vyslychajícího, tam je situace jiná, neboť dle mého názoru není na škodu, pokud se věk vyslychajícího blíží věku vyslychaného. Kupříkladu při výsledku mladistvých je naopak vhodnější, aby byl věk vyšetřovatele co nejbližší věku vyslychaného, přesto však musí mít zároveň vyslychající dostačující zkušenosti.¹⁸ Někdy může naopak psychologicky dobře zapůsobit, pokud je vyslychajícím osoba starší, neboť nezdědka budí větší důvěru a snáze se s takovou osobou v těžkých životních situacích komunikuje. Navíc pokud je vyslychající vyšetřovatel mladší, může například působit uspěchaně či netrpělivě a budování psychologického kontaktu tak bude těžší.

V syntetické fázi pak musí vyšetřovatel naplánovat samostatný průběh výsledku. Vzhledem k tomu, že má výsledek probíhat ve zdravotnickém zařízení, je vhodné vše předem konzultovat s ošetřujícím lékařem. S ním by se měl

¹⁸ K problematice výsledku mladistvých srov. např. TEXTL, D., SLAVÍK, J. Vedení výsledku mladistvých osob. In: JANOVEC, M., POHL, J., ZAHRADNÍČKOVÁ, M., MALÝ, J., ŠÍP, J., FERFECKÝ, J. (eds.). *Cofola 2020*. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 1402–1424. ISBN 978-80-210-8628-9.

vyšetřovatel dohodnout především na konkrétním termínu, neboť ve zdravotnických zařízeních zpravidla platí určitý denní režim, a ne každá denní doba tak je vhodná k provedení výsledku. Vzhledem k probíhající pandemii je také důležité dbát na dodržování protiepidemických opatření, která musejí být v rámci přípravy rovněž brána v potaz. S tím souvisí i vybavení osob, účastníků se tohoto úkonu, vhodnými ochrannými pomůckami (např. rouška, respirátor, ochranný oblek, štít, latexové rukavice apod.). Důležité bude také zajistit odpovídající prostory k provedení výsledku. Možností se nabízí více, pokud je osoba hospitalizována na jednolůžkovém pokoji, je možné (a vzhledem ke zdravotnímu stavu osoby někdy i nutně) provést výslech zde. Pokud osoba leží na vícelůžkovém pokoji (zejména tzv. covidová oddělení), je vhodné – s ohledem na její zdravotní stav – zvážit přesun na jiné místo, kde budou podmínky pro výslech vhodnější. Nesmí však být přítom ohroženo zdraví vyslychaného i jiných osob a rovněž by nemělo být nijak zvýšeno riziko šíření nemoci. Pokud takovýto postup není možné aplikovat, lze přistoupit k výslechu i na pokoji, kde pobývá současně více pacientů, přesto je však na místě provést některá opatření, např. postavit mobilní zástěnu, aby mohl výslech probíhat co nejvíce v soukromí. Lze rovněž zvážit přesun ostatních osob, ležících na témže pokoji, ale to pouze po konzultaci s lékařem. Předpokladem je rovněž souhlas těchto osob. Pokud je vyslychaná osoba mobilní (zde může jít např. o osoby v domově pro seniory), je možné výslech provést např. ve speciální místnosti pro návštěvy¹⁹ či v pracovně některého z lékařů. Vždy by však mělo být zajištěno, aby nebyl průběh výslechu ničím narušován, a to jak ze strany ostatních pacientů, tak i zdravotnického personálu. Při výslechu mimo nemocniční pokoj, avšak v rámci zdravotnického zařízení, je třeba stále pamatovat na dodržování všech protiepidemických opatření a velmi důležité je rovněž provedení dezinfekce místnosti, ve které výslech probíhal a věcí, jichž se nakažený dotýkal (např. psací potřeby, se kterými byl podepsán protokol o výslechu). Další variantou,

¹⁹ Tyto místnosti sice nejsou v českých zdravotnických zařízeních standardem, přesto se v nich vyskytují. Nemusí se vždy jednat pouze o prostory označené jako „místnost pro návštěvy“, ale výše zmiňovaný účel může naplnit například i místnost určená pro komunikaci mezi lékařem a příbuznými hospitalizovaných osob. Tyto místnosti se nejčastěji vyskytují v rámci oddělení ARO či JIP. Zcela specifickým případem pak může být speciální výslechová místnost, která je zřízena v rámci Psychiatrické léčebny Bohnice v Praze.

kteřá se rovněž nabízí, je výslech pomocí videokonferenčního zařízení, který by pak probíhal v režimu § 111a tr. řádu, k čemuž dává zmocnění § 52b tr. řádu. Tento postup byl v průběhu pandemie poměrně hojně využíván, a to nejen v rámci řízení před soudem, ale i v přípravném řízení. Využívány byly zejména platformy jako MS Teams, Zoom či Skype.

Právní úpravu neodkladných a neopakovatelných úkonů nalézáme v ustanovení § 160 odst. 4 tr. řádu. Dle jeho dikce „*Neodkladným úkonem je takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést. V protokolu o provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu je třeba vždy uvést, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný nebo neopakovatelný považován.*“

Smyslem úpravy neodkladných úkonů je to, aby nedošlo k jejich zmaření zničení či ztrátě, a to z hlediska účelu trestního řízení. Z podstaty věci vyplývá, že není vyloučeno, aby některé úkony byly neodkladné a zároveň neopakovatelné. Typickým příkladem neopakovatelného úkonu je výpověď svědka, u kterého vzhledem k jeho zdravotnímu stavu hrozí, že ji nebude schopen před soudem zopakovat. Takovýto svědek je pak vyslechnut policejním orgánem dle § 158 odst. 9 tr. řádu, přičemž musí být dodrženy podmínky stanovené v § 158a tr. řádu. Dle tohoto ustanovení je nutné v zákonem vymezených případech provést výslech svědka či rekonciliaci na návrh státního zástupce za účasti soudce. Soudce přítom do výslechu nijak aktivně nezasahuje, ale dohlíží na dodržování zákonných postupů. Tyto úkony, které byly provedeny jako neodkladné nebo neopakovatelné ještě před zahájením trestního stíhání, není třeba po jeho zahájení opakovat, a to s odkazem na ustanovení § 164 odst. 2 tr. řádu. Takto provedené úkony jsou v dalších fázích použitelné jako plnohodnotný důkaz, a to bez nutnosti jejich opakování.

U hospitalizovaných osob není vyloučeno, že jejich výslech bude probíhat právě v režimu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu. V takovém případě je třeba dbát všech zákonem stanovených podmínek, jako je například obligatorní účast soudce. Při splnění všech patřičných náležitostí bude takto získaná výpověď bez dalšího použitelná jako důkaz v dalších fázích trestního řízení, což může orgánům činným v trestním řízení značně ulehčit důkazní situaci.

O specifických výsledku hospitalizovaných osob bylo již výše uvedeno mnohé. První otázkou, kterou by si měl vyšetřovatel položit v situaci, kdy je osoba, která má být vyslechnuta, hospitalizována je ta, zda vůbec takový výslech provést, či jej odložit na později nebo dokonce neprovést vůbec. Je třeba zvážit mnohé, ale stěžejním kritériem by měl být zdravotní stav osoby, její aktuální schopnost výpověď učinit a predikce toho, zda bude osoba schopna vypovídat i později. Je však třeba rovněž brát v potaz to, že výslech osoby, která je nakažena onemocněním COVID-19, může být do určité míry riskantní pro všechny, kteří se provádění tohoto úkonu zúčastní. Ve spolupráci s ošetřujícím lékařem by měl vyšetřovatel i vyhodnotit, zda nejde ze strany hospitalizované osoby pouze o způsob, jak se výsledku vyhnout (k této situaci docházelo především na počátku pandemie, kdy někteří obyvatelé měli strach, že pro ně nezbyde místo v nemocnicích a tak se snažili o to být hospitalizováni, i když to jejich zdravotní stav přímo nevyžadoval – toho mohly využít ty osoby, které se snažily vyhnout provedení některých procesních úkonů či případně nástupu výkonu trestu apod.).²⁰ Naopak pokud je stav osoby skutečně vážný a hrozí, že později již nebude výsledku schopna, měl by být výslech proveden co nejdříve, a to v režimu neodkladných a neopakovatelných úkonů. Pokud výslech proveden nebude a osoba zemře nebo se její stav změní natolik, že již nebude výsledku schopna, může být toto neprovedení výsledku soudem vnímáno jako opomenutý důkaz.

Největší vliv má samozřejmě nemocniční prostředí, které na mnohé osoby působí nepříjemně již samo o sobě. S tím souvisí otázka, kde takovýto výslech provést, na niž jsem se pokusil odpovědět již v předchozích pasážích. Úzkou souvislost s vlivem samotného nemocničního prostředí má i fakt, že v průběhu pandemie byly využívány mnohé ochranné pomůcky, zejména jednorázové ochranné obleky, což mohlo hrát také svoji roli, neboť u takto chráněného vyslychajícího lze jen stěží pozorovat neverbální komunikaci vyslychaného, což obecně přispívá stísněnější atmosféře při vedení výsledku. Ne každý výslech osoby, která je nakažena onemocněním COVID-19, však musí probíhat ve zdravotnickém zařízení. Naopak, v období sílící pandemie byl kladen důraz na to, aby byly hospitalizovány pouze ty osoby, jejichž zdravotní stav to bezpodmínečně vyžaduje a zároveň u kterých lze konstatovat,

²⁰ K tomu srov. náleží Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2019, I. ÚS 4128/17.

že skutečnost, že tyto osoby hospitalizovány nebudou, je může přímo ohrozit na životě. Za této situace tak mnoho nakažených zůstávalo doma, specifická byla rovněž tzv. domácí karanténa. V těchto případech však bylo provedení výsledku zpravidla odloženo na pozdější dobu, kdy bude možné pomocí patřičných testů konstatovat, že osoba již není nakažená a kontakt s ní již není rizikový.

Není možné opomenout další významný faktor, který ovlivňuje jak kvalitu případné výpovědi, tak i to, zda se výslech vůbec uskuteční. Tímto faktorem je zdravotní stav osoby, která má být vyslechnuta. Posoudit zdravotní stav osoby může jen její ošetřující lékař, nikoli policejní orgán (to platí *ad absurdum* i tehdy, pokud by měl příslušný vyšetřovatel lékařské vzdělání). S faktorem zdravotního stavu osoby souvisí i vliv medikace. Proto by se měl vyšetřovatel před započítím výsledku takovéto osoby informovat u jejího ošetřujícího lékaře o stavu této osoby, o nastavené medikaci a o případném vlivu, který může mít na výpověď osoby. Jelikož však nebyl účinný lék na onemocnění COVID-19 objeven, jednalo se zejména o medikamenty snižující horečku, tlumící bolest apod., avšak i jejich aplikace může mít vliv na výpověď osoby a celkově vůbec na její schopnost vypovídat.

Na výše uvedené volně navazuje i otázka přítomnosti dalších osob při výslechu. Může jít o právního zástupce vyslýchané osoby (zejména, pokud se jedná o případ nutné obhajoby nebo pokud jsou splněny zákonné podmínky a vyslychající osoba si přítomnost jejího právního zástupce přímo vyžádá), pokud bude výslech proveden v režimu neodkladného či neopakovatelného úkonu tak, jak byl nastíněn již výše, je třeba počítat s přítomností soudce, který bude dohlížet na zákonnost výsledku. S ohledem na zdravotní stav vyslýchané osoby může být v některých případech nutná přítomnost lékaře či jiného zdravotnického personálu. V takovém případě je třeba jej předem poučit o průběhu výsledku a přesně vymezit jeho úlohu v rámci tohoto úkonu, aby nedošlo k případným nevyžádaným zásahům ze strany těchto osob. V některých případech lze také doporučit přítomnost psychologa, půjde zejména o výslech osob ve špatném psychickém stavu, obětí násilné či sexuální trestné činnosti apod. Pokud je vyslychanou osobou mladistvý, respektive dítě, může být přítomnost psychologa, pedagogického pracovníka, případně i rodiče obligatorní.

Pokud je prováděn výslech v tak mimořádných a nestandardních podmínkách, jako je výslech osoby hospitalizované ve zdravotnickém zařízení, je třeba vždy dbát na to, aby byly dodrženy všechny zákonné požadavky, jinak je zde reálná hrozba, že by učiněná výpověď nemohla být použitelná jako důkaz v probíhajícím trestním řízení.

O právní úpravě výslechu jednotlivých osob zúčastněných na trestním řízení již bylo pojednáno v počátečních pasážích této podkapitoly. Zde je na místě znovu připomenout, že musejí být naplněny zákonné požadavky a výslech by měl být proveden tak, aby nemusel být již znovu opakován. K tomu dopomáhá institut tzv. neodkladných a neopakovatelných úkonů, o kterém již bylo rovněž pojednáno. Pokud je vyslýchána osoba hospitalizovaná ve zdravotnickém zařízení a její stav je natolik vážný, že odůvodňuje tento mimořádný postup a zároveň je zde riziko, že zopakování výpovědi v hlavním líčení před soudem nebude možné, měl by být využit právě tento institut. Jeho využití pak předpokládá účast soudce na takovém úkonu.

Aby byla výpověď získaná na základě výslechu byla procesně použitelná, je důležitá rovněž dokumentace výslechu. O výslechu se pořizuje protokol, což je rozdíl oproti podání vysvětlení, kde se sepisuje pouze úřední záznam, který není (bez splnění zvláštních náležitostí stanovených zákonem) nadále použitelný jako důkaz. Pro protokol o výslechu je stanovena obligatorně písemná forma. Pokud je výslech prováděn v takto specifických podmínkách (a obzvláště pokud není prováděn v režimu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu), je vhodné doplnit obligatorní písemnou dokumentaci i fakultativně o audio či videodokumentaci. Je však třeba mít na paměti, že zpravidla bude nutné získat souhlas vyslýchané osoby s pořízením záznamu a také je nutné naplnit všechny požadavky dle platné legislativy.

Pro dodržení zákonnosti výslechu je nutné umožnit vyslýchané osobě účast právního zástupce, pokud na něj má osoba právo. Nic na tom nemění skutečnost, že je výslech prováděn v netradičním prostředí a za specifických podmínek.

Závěrem této subkapitoly, věnované problematice výslechu osob nakažených onemocněním COVID-19 lze konstatovat, že celosvětová pandemie s velkým množstvím nakažených osob provádění výslechů v rámci trestního řízení ztížila, nikoli však znemožnila. Tato kapitola se věnovala především

výsledku těch osob, které byly v důsledku svého nakažení hospitalizovány ve zdravotnickém zařízení, výklady zde uvedené však lze aplikovat například i na výsledky osob pobývajících v tzv. domovech pro seniory, kdy by tyto osoby převozem na policejní služebnu mohly být vystaveny riziku nákazy, a proto byly vyslýchány přímo v patřičném zařízení. Pokud jde o výsledky osob nakažených, nikoli však hospitalizovaných, tyto byly v praxi nejčastěji odkládány na pozdější vhodný termín, není však vyloučeno provedení takového výsledku v režimu neodkladných, potažmo neopakovatelných úkonů, a to přímo v domácnosti vyslýcháného. Obecně lze v souvislosti s prováděním výsledku osob nakažených onemocněním COVID-19 konstatovat, že pokud jsou tyto osoby hospitalizovány, hraje jejich zdravotní stav a působení nemocničního prostředí výraznou roli ve vztahu k jejich schopnosti (a někdy také ochotě) vypovídat a také ke kvalitě výpovědi. Opomenout nelze ani psychologické hledisko, kdy vyslýcháný může velmi negativně vnímat opatření činěná v souvislosti s jeho onemocněním ve snaze zamezit šíření nákazy mezi další osoby i samotný fakt své nemoci, kdy může být jeho rozpoložení ovlivněno obavami o život jeho i jemu blízkých osob. V souvislosti s výše probíranou problematikou je pak vhodné připomenout, že při provádění výsledku osoby nakažené touto nemocí je třeba dbát zvýšené opatrnosti o své zdraví a je nutno dodržovat všechna patřičná epidemiologická opatření, zejména jde o ochranu úst a nosu a dodržování dostatečného odstupu od nakaženého. Velmi vhodné je také omezit počet osob participujících na daném úkonu.

4.2 Prohlídka

V této podkapitole bude pojednáno o provádění prohlídek v průběhu pandemie onemocnění COVID-19. Úvodem by bylo vhodné vymezit pojem prohlídky. Je třeba upozornit, že na problematiku prohlídek v rámci trestního řízení lze nahlížet dvojí optikou – jednak striktně z pohledu trestního práva, kdy pod pojem prohlídka lze zařadit domovní prohlídku, osobní prohlídku a prohlídku jiných prostor, a obydlí, a to ve smyslu ustanovení § 82 a násl. tr. řádu, či může být prohlídka vnímána jako určitá kriminalistická metoda, která se však v určitém rozmezí překrývá s juristickým pojetím. Dle odborné kriminalistické literatury je prohlídka „*kriminalistická metoda spočívající v přímém*

*prověřování objektů, míst a osob policejními orgány za účelem nalezení a zajištění osob a věcí důležitých pro trestní řízení a plnění úloh Policie ČR*²¹. Pro úplnost je třeba rovněž upozornit na to, že s pojmem prohlídka se setkáváme ještě v dalším právním předpise, a to zákoně o Policii ČR²², kde půjde především o ustanovení § 29 odst. 1, § 35 odst. 2, § 42, § 48 odst. 4 a § 49.

Dle kriminalistické nauky lze prohlídky dělit dle mnoha kritérií, jako například dle cíle či významu prohlídky, dle charakteru objektu, který má být prohledán či dle naléhavosti provedení prohlídky.²³ My se však v konturách tohoto článku přidržíme dělení prohlídek dle objektu, který má být prohledán²⁴. Dle tohoto kritéria rozeznáváme pět druhů prohlídek:

1. osobní prohlídka, kdy jejím objektem je individuálně určená osoba, její tělo, její oděv a zavazadla, která má prohledávaná osoba při sobě,
2. domovní prohlídka, kde objektem je byt, jiný prostor sloužící k bydlení a prostory k nim náležející,
3. prohlídka jiných prostorů a pozemků, a to za podmínky, že tyto prostory nejsou veřejně přístupné,
4. prohlídka dopravních prostředků,
5. prohlídka pozemků a prostorů volně přístupných.²⁵

V kontextu tématu tohoto článku nás pak budou zajímat první dva druhy, tedy osobní a domovní prohlídka, neboť právě u nich mohlo dojít a také docházelo k určitým problematickým situacím, a to právě v souvislosti s probíhající pandemií.

Osobní prohlídka jako procesní úkon je vymezena v § 83b tr. řádu. Dle prvního odstavce „*Narádit osobní prohlídku je oprávněn předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce nebo s jeho souhlasem policejní orgán*“, což dále doplňuje odstavec čtvrtý, který připouští i provedení osobní prohlídky bez tohoto souhlasu, a to za podmínek ustanovení § 82 odst. 4 tr. řádu, a to tehdy, jedná-li se o osobu, která byla zatčena nebo která se bere do vazby a zároveň je dáno

²¹ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 126.

²² Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „PolZ“.

²³ K tomu blíže srov. KONRÁD, PORADA, STRAUS, SUCHÁNEK, op. cit., s. 126–127.

²⁴ Důvodem je rovněž to, že dělení prohlídek dle tohoto kritéria se nejvíce blíží zákonnému vymezení prohlídky jako procesního úkonu v trestním řádu.

²⁵ KONRÁD, PORADA, STRAUS, SUCHÁNEK, op. cit., s. 127.

podezření, že tato osoba má u sebe zbraň nebo jinou věc, jíž by mohla ohrozit život nebo zdraví vlastní nebo cizí, což koresponduje s podmínkami provedení osobní prohlídky ve smyslu zákona o Policii ČR.

Při provádění osobní prohlídky nelze zamezit blízkému kontaktu mezi osobou, která prohlídku provádí a osobou, která prohlídku podstupuje. Zákon zároveň stanoví, že osobní prohlídku smí provádět pouze osoba stejného pohlaví, jiný postup je možný výlučně v případech, kdy existuje reálné podezření, že má daná osoba u sebe zbraň. Provádění osobních prohlídek v době celosvětové pandemie je do určité míry komplikováno – dle protiepidemických opatření by měl být mimo jiné dodržován dostatečný rozestup od ostatních osob, při provádění osobní prohlídky je tomu však spíše naopak, neboť ta již ze své podstaty tento požadavek vylučuje. Z toho důvodu je třeba dbát na to, aby bylo minimalizováno riziko případného přenosu onemocnění. Toho lze docílit užitím vhodných ochranných pomůcek, mimo jiné například i ochranného obleku. Aby bylo zamezeno případnému přenosu onemocnění z osoby provádějící prohlídku na osobu prohlídku podstupující, bylo by vhodné, aby byla tato osoba předem otestována na onemocnění COVID-19.

Problematické situace mohou nastat i při provádění domovní prohlídky, zejména pak v případě, kdy se v obydlí nachází osoba, která byla pozitivně testována na onemocnění COVID-19 a která je toho času v izolaci. V takovém případě se nelze vyhnout kontaktu s nakaženým, neboť tato osoba bude ve většině případů při prohlídce přítomna. Riziko přenosu onemocnění lze minimalizovat tím, že se nakažená osoba bude zdržovat na jednom místě, nelze ji k tomu však prakticky nijak nutit, navíc pokud se jedná o osobu v postavení obviněného, nelze nijak krátit procesní práva této osoby. Nejvhodnějším postupem bude tedy opět využívání všech dostupných ochranných prostředků. Zároveň je vhodné, aby se osoby, které prováděly prohlídku v obydlí, kde pobývala osoba nakažená onemocněním COVID-19, po několika dnech otestovaly právě na toto onemocnění.

4.3 Některé zvláštní způsoby dokazování

Mezi tzv. některé zvláštní způsoby dokazování dle zákonné úpravy řadíme rekognici, rekonstrukci, konfrontaci, vyšetřovací pokus a prověrku na místě.

Při provádění všech těchto procesních úkonů, které zároveň vycházejí z kriminalistické taktiky, dochází ke shromáždění více osob na jednom místě (případně dokonce v jedné místnosti – to zejména při rekognici a konfrontaci) a mezi těmito osobami dochází k vzájemným interakcím, kdy nelze vždy zajistit, aby byl dodržen patřičný rozestup těchto osob.

Dle zákonného označení „některé“ je zřejmé, že výčet těchto tzv. zvláštních způsobů dokazování nemá taxativní povahu, a proto se do této skupiny mohou řadit i další zvláštní způsoby dokazování, které nejsou v zákoně upraveny a vyplývají pouze z poznatků kriminalistické nauky.

Zákon stanovuje závazný postup při těchto jednotlivých důkazních procesech, který musí být dodržen, aby výsledek takového procesu mohl být použitelný jako důkaz v hlavním líčení, či případně veřejném zasedání. Pokud by došlo k odchýlení se od zákonného postupu, mohl by být takto získaný důkaz považován za nezákonný a nebyl by tak použitelný pro účely dokazování v řízení před soudem.

Problematika některých zvláštních způsobů dokazování nebyla v trestním řádu vždy upravena, jak již bylo zmíněno v úvodní části tohoto příspěvku, byla do něj včleněna až na základě novely provedené zák. č. 265/2001 Sb., která nabyla účinnosti počátkem roku 2002.²⁶ Tzv. některé zvláštní způsoby dokazování jsou upraveny v § 104a až 104e tr. řádu.

Dle § 104a odst. 1 tr. řádu se konfrontace koná tehdy, jestliže výpověď obviněného v závažných okolnostech nesouhlasí s výpovědí svědka nebo spoluobviněného. V takovém případě jsou tyto osoby postaveny „tváří v tvář“ a dochází k vyjasňování rozporů v jejich výpovědích. Při provádění tohoto úkonu není v kontextu pandemie riziko přenosu onemocnění nijak vysoké, neboť zpravidla lze dodržovat dostatečné rozestupy a osoby účastníci se konfrontace mohou mít nasazenu ochranu úst a nosu.

Dle § 104b odst. 1 tr. řádu se rekognice koná, je-li pro trestní řízení důležité, aby podezřelý, obviněný nebo svědek znovu poznal osobu nebo věc a určil tím jejich totožnost. Dle této zákonné díkce je tedy zřejmé, že rozeznáváme rekognici věcí a rekognici osob. Dle kriminalistické nauky pak můžeme

²⁶ Zákon č. 265/2001 Sb., Zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

rozeznávat rekognici *in natura* a podle fotografie.²⁷ Při provádění rekognice podle fotografie nebo rekognice věci *in natura* lze poměrně snadno minimalizovat počet osob přítomných při provádění tohoto úkonu a lze dokonce v určitém ohledu dodržovat i nařízené minimální rozestupy, byť logicky ne po celou dobu provádění úkonu. Z pohledu šíření onemocnění je pak ale problémovější provádění rekognice osoby *in natura*, která se provádí tak, že osoba, která má být poznána, je zařazena do skupiny osob vykazujících podobné typové znaky (např. pohlaví, věk, tělesná výška, tělesná konstituce apod.) a tato skupina osob, stojících v řadě vedle sebe, je pak ukázána osobě poznávající, která hledá souvislosti mezi svými vzpomínkami na to, jak vnímala vlastními smysly kriminalisticky relevantní událost a mezi osobami, které jsou jí ukázány.²⁸

Při takto prováděné rekognici je zřejmé, že u osob, jež jsou zařazeny do skupiny poznávaných nelze dodržet ani předepsané rozestupy a zpravidla nelze požadovat ani zakrytí úst a nosu vhodnou ochrannou pomůckou, neboť tím by bylo značně komplikováno dosažení účelu prováděné rekognice. Výjimkou by však mohl být případ, kdy pachatel užil ochranu úst a nosu i v průběhu páčání trestného činu, a právě takto byl viděn i osobou poznávající. I přesto by bylo vhodné, aby i v tomto případě měla poznávající osoba možnost vidět všechny jí předváděné osoby bez zakrytého obličeje, což lze docílit například prostřednictvím průhledného plexiskla (šítu), použitého namísto respirátoru. V tomto případě tedy nezbývá nic jiného, než poměřovat mezi vyšetřením trestného činu a odhalením jeho pachatele na jedné straně a ochraně zdraví jiných osob na straně druhé. Dle našeho názoru by měl převážet zájem na odhalení pachatele trestného činu, a to z více důvodů.

Jde zejména o to, že orgány činné v trestním řízení (dále jen „OČŘ“) mají postupovat v souladu se svými právy a povinnostmi tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti (srov. § 2 odst. 5 tr. řádu). Jedná se o projev zásady materiální pravdy a zásady vyhledávací. Pokud mají OČŘ postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav bez důvodných

²⁷ K různému dělení rekognice blíže srov. např. RYBÁŘ, M. *Základy kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2001, s. 149–150.

²⁸ K taktice provádění rekognice blíže srov. KONRÁD, PORADA, STRAUS, SUCHÁNEK, op. cit., s. 90 a násl.

pochybností, musí jim být umožněno provádět dokazování všech relevantních skutečností, a to za užití takových prostředků, které zákon nezakazuje (k tomu srov. zejména § 89 odst. 2 a 3 tr. řádu). Proto nelze z důvodu rizika přenosu onemocnění neprovádět dokazování v zákonem stanoveném rozsahu. Dalším důvodem je pak to, že riziko přenosu onemocnění lze snížit i tím, že osoby účastníci se tohoto procesního úkonu nejprve podstoupí test na přítomnost onemocnění COVID-19. Je však nutné poznamenat, že se tak může stát pouze na bázi dobrovolnosti a obviněného nebo jinou osobu zúčastněnou na trestním řízení k tomu nelze donucovat.

Vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka na místě, upravené v ustanoveních § 104c-104e tr. řádu, jsou pak prováděny zpravidla mimo prostory, kde sídlí policejní orgán a jsou naopak prováděny nejčastěji na místě činu nebo na místě, které je z jiného důvodu kriminalisticky relevantní (např. místo, odkud svědek sledoval osobu páchající trestný čin apod.). Tyto úkony nemusí být prováděny vždy v uzavřených prostorách, ale může k nim docházet i na volných prostranstvích (např. u trestných činů spáchaných v lese, v parku apod.), což je z hlediska epidemiologického vhodnější, neboť nedochází k takovému riziku šíření onemocnění. Při provádění těchto úkonů je také možné po většinu času dodržovat dostatečné rozestupy a je možné mít zpravidla po celou dobu provádění úkonu nasazenou ochranu úst a nosu.

Závěrem této podkapitoly lze tedy shrnout, že dokazování za využití tzv. některých zvláštních způsobů dokazování je možné i v době pandemie, byť s různými specifiky. Z tohoto pohledu se zdá nejvíce problémové provádění rekognice osoby *in natura*, kterému byla také věnována největší pozornost. I při tomto úkonu lze však určitým způsobem minimalizovat riziko přenosu onemocnění a v rámci rozhodování, zda tento úkon vůbec provést, lze dospět k názoru, že pokud má být provedení rekognice přínosem pro důkazní situaci, pak má být provedena, neboť jinak není možné naplnit zákonné požadavky na postup OČTŘ při dokazování a opomenutím provedení tohoto důkazu by rovněž mohlo dojít k porušení práv některých osob, v případě obviněného zejména práva na spravedlivý proces, v případě poškozeného, potažmo oběti trestného činu, by pak mohlo dojít k porušení práva na účinné vyšetřování, které sice není zakotveno přímo v zákoně, ale vyplývá z konstantní judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

Další způsoby dokazování, o kterých bylo rovněž pojednáno, by pak měly být prováděny ve standardním režimu, avšak za zpřísněných protiepidemických opatření, jako je především dodržování rozestupů a nošení ochrany úst a nosu.

5 Dokazování ve vztahu k trestnému činu šíření nakažlivé lidské nemoci

Trestný čin šíření nakažlivé lidské nemoci je upraven v § 152 trestního zákoníku.²⁹ Dle dikce tohoto ustanovení se předmětného trestného činu dopustí ten, kdo úmyslně způsobí nebo zvýší nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci u lidí. Jelikož zákon používá obrat „zvýší nebezpečí“, je zřejmé, že se bude jednat o tzv. trestný čin ohrožovací, nikoli poruchový, což je důležité i pro dokazování. V případě ohrožovacích trestných činů totiž stačí k jeho spáchání pouze ohrožení zájmu chráněných zákonem a nemusí dojít k jejich poruše. V kontextu tohoto trestného činu to znamená, že fakticky nemusí dojít k nakažení poškozeného, ale stačí, že bude rizikem nákazy ohrožen. Ve vztahu k trestnému činu dle § 152 tr. zákoníku je požadován úmysl, avšak ke spáchání trestného činu dle § 153 tr. zákoníku (šíření nakažlivé lidské nemoci z nedbalosti) postačuje i nedbalostní forma zavinění. K oběma uvedeným ustanovením se pak vztahuje § 154 tr. zákoníku, kde se uvádí, že „*Vláda nařízením stanoví, co se považuje za nakažlivé lidské nemoci.*“

Subjektem předmětných trestných činů může být kdokoli, jedná se tedy o tzv. subjekt obecný. Objektem je dle zařazení těchto trestných činů v rámci Hlavy I. tr. zákoníku lidský život a zdraví. Objektivní stránka je pak charakterizována způsobením nebo zvýšením nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé lidské nemoci. Z pohledu forem zavinění, tedy subjektivní stránky trestného činu, se může jednat o trestný čin úmyslný (§ 152) či nedbalostní (§ 153).³⁰

Jak již bylo zmíněno výše, významný je legislativní odkaz na nařízení vlády, které stanoví, co se pro účely trestního zákoníku rozumí nakažlivou lidskou

²⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „*tr. zákoník*“ nebo „*TrZ*“.

³⁰ KUCHTA, J. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 42. ISBN 978-80-7400-047-8.

nemocí. Jedná se tedy o choroby uvedené v příloze č. 1 nařízení vlády č. 453/2009 Sb.³¹. Tento prováděcí předpis pak byl novelizován nařízením vlády č. 75/2020³², které nabylo účinnosti 13. 3. 2020. Předmětnou novelizací bylo na seznam nakažlivých lidských nemocí zařazeno i onemocnění COVID-19.

Je však třeba konstatovat, že v průběhu celosvětové pandemie, kdy denně přibývaly desetitisíce nakažených, bylo třeba tento trestný čin vykládat spíše restriktivně a jeho aplikace se omezila na případy, kdy se osoby pozitivně testované pohybovaly jinde, než kde měla být vykonávána jejich nařízená izolace. V souvislosti s karanténou nakažených a restriktivním pojetím tohoto trestného činu pak lze poznamenat to, že například nebylo trestně postihováno jednání, kdy nakažený vědomě sdílel s jinou osobou společnou domácnost, ač věděl (nebo vědět měl a mohl), že tuto další osobu může rovněž nakazit. Stalo se tak z ryze praktických důvodů, neboť ne každý nakažený mohl být držen v izolaci v nemocničním zařízení, a proto byla karanténa nakažených vykonávána zpravidla v místě jejich bydliště. Zároveň se také jedná o projev zásady subsidiarity trestní represe, která vyplývá z ustanovení § 12 odst. 2 tr. zákoníku.

Ve vztahu k dokazování tohoto trestného činu pak vyvstalo několik zásadních otázek. Dokazováno bylo jednak naplnění všech znaků skutkové podstaty předmětného trestného činu, jednak forma zavinění pachatele.

Ve vztahu k dokazování naplnění všech zákonných znaků skutkové podstaty bylo otázkou, jaké důkazní prostředky lze využívat. Zcela nepochybně je možné využití „klasických“ důkazních prostředků, jakými je výslech svědků, využití tzv. některých zvláštních způsobů dokazování či využití znaleckých posudků. Mimo tyto klasické důkazní prostředky však bylo potřeba vyřešit, jak dokázat to, že daná osoba byla způsobitelná šířit onemocnění uvedené v nařízení vlády. K prokázání této skutečnosti sloužily testy ke zjištění přítomnosti onemocnění COVID-19 v lidském těle. Dle našeho názoru

³¹ Nařízení vlády č. 453/2009 Sb., kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, co se považuje za lidské nemoci, nakažlivé nemoci zvířat, nakažlivé nemoci rostlin a škůdce užitkových rostlin.

³² Nařízení vlády č. 75/2020 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 453/2009 Sb., kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, co se považuje za nakažlivé lidské nemoci, nakažlivé nemoci zvířat, nakažlivé nemoci rostlin a škůdce užitkových rostlin.

by měly být k tomuto účelu využívány výlučně tzv. PCR testy, které vykazují mnohem větší procento přesnosti svých výsledků, než tzv. testy antigenní či samotesty. Výsledek testu by měl být doplněn odborným vyjádřením lékaře či případně i znaleckým posudkem.

Pokud jde o otázku formy zavinění, která předurčuje to, zda se bude jednat o trestný čin podle § 152 nebo § 153 tr. zákoníku, je třeba dokázat, zda daná osoba věděla či vědět měla a mohla, že je nakažena onemocněním COVID-19. V tomto kontextu pak pro otázku viny nehraje žádnou roli skutečnost, zda tato osoba skutečně nakažená byla (tedy že se nejednalo o tzv. falešně-pozitivní test), neboť v okamžiku, kdy osoba získala vědomí o svém onemocnění (tj. byla pozitivně testována), může být trestně odpovědná i za pokus trestného činu šíření nakažlivé lidské nemoci dle § 152 tr. zákoníku. Pokus, na rozdíl od přípravy, je totiž trestný u všech trestných činů, a to i bez nutnosti toho, aby tak zákon výslovně stanovil.³³

V rámci shrnutí na závěr lze tedy konstatovat, že trestný čin šíření nakažlivé lidské nemoci dle § 152 tr. zákoníku a jeho nedbalostní forma dle § 153 tr. zákoníku mohou být dokazovány stejně, jako jiné trestné činy. Lze využít klasických důkazních prostředků, jako je například výpověď či ve vztahu k dokázání skutečnosti, že se nakažená osoba pohybovala v jiných místech, než kde měla setrvat po dobu karantény, lze využít například kamerových záznamů. Je třeba ale zdůraznit, že ve vztahu k tomuto trestnému činu by se měla uplatnit (a v praxi také často uplatňována byla) zásada subsidiarity trestní represe, neboť často může postačovat i uplatnění odpovědnosti v režimu správního práva za porušení protiepidemických opatření. Ač se jedná o trestný čin ohrožující, měla by být trestní odpovědnost uplatňována pouze v těch případech, kde k ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem reálně došlo, a to v nikoli minimální míře. V rámci procesu dokazování je třeba prokázat, že osoba v době spáchání činu byla způsobilá šířit nakažlivou lidskou nemoc uvedenou v patričním nařízení vlády a zároveň bylo toto její jednání v danou chvíli kryto zaviněním, ať již ve formě úmyslu či nedbalosti.

³³ V této souvislosti je vhodné zmínit, že trestní zákoník v § 152 odst. 5 zakotvuje trestnost i pro stádium přípravy.

6 Závěr

Cílem předloženého článku bylo zaměřit se na problematické aspekty dokazování v trestním řízení, které vyvstaly v souvislosti s probíhající pandemií onemocnění COVID-19. Úvodní část byla věnována vymezení pojmu dokazování v trestním řízení a rovněž bylo pojednáno o vztahu mezi kriminalistikou a trestním právem, neboť většina důkazních prostředků, které byly následně rozebírány, vychází právě z kriminalistické nauky.

Významná část textu byla věnována otázce vedení výslechu osoby, která je nakažena onemocněním COVID-19. V tomto směru pak byla věnována pozornost výslechu této osoby, která je zároveň hospitalizována ve zdravotnickém zařízení, neboť výslech nakažené osoby na policejní služebně, či zpravidla spíše v místě jejího bydliště, nevykazuje krom zvýšených hygienických požadavků žádná natolik významná specifika. Jak bylo uvedeno v předmetné kapitole, stěžejní úlohu hraje příprava výslechu, která slouží k tomu, aby byly minimalizovány možné problematické momenty. Vyšetřovatel by měl také při přípravě takového výslechu úzce spolupracovat s ošetřujícím lékařem a měl by zvážit, zda je výslech nutné provést a zda bude proveden v režimu neodkladných a neopakovatelných úkonů. Také by si měl dokázat zodpovědět otázku, kde bude výslech probíhat, kdo se jej bude účastnit a jak bude zajištěno dodržování protiepidemických opatření tak, aby bylo minimalizováno riziko přenosu nákazy.

Část věnovaná tzv. zvláštním způsobům dokazování opět poukázala na praktické aspekty spojené s prováděním těchto úkonů v kontextu celosvětové pandemie. Největší pozornost byla věnována provádění rekognice osoby *in natura*, neboť právě při ní nelze náležitě dodržovat protiepidemická opatření, přesto lze vhodným postupem riziko přenosu nákazy minimalizovat.

Závěrečná část pak byla věnována dokazování trestného činu šíření nakažlivé lidské nemoci. Poukázali jsme na možnost využití PCR testů v rámci dokazování, které však samotným důkazem nejsou, tím je až odborné vyjádření lékaře či znalecký posudek. Zodpovězena bylo rovněž otázka odpovědnosti za tento trestný čin v případech, kdy je provedený test tzv. falešně pozitivní. Znovu je však třeba připomenout, že s ohledem na zásadu subsidiarity

trestní represe by měl být tento trestný čin vykládán restriktivně a vždy by měla být prokázána patřičná míra tzv. společenské škodlivosti.

Na závěr lze podotknout, že činnost orgánů činných v trestním řízení a v přípravném řízení pak zejména policejního orgánu není snadná ani za běžné situace, avšak v době celosvětového šíření onemocnění COVID-19 byla tato činnost ještě více komplikovaná. Přesto se domníváme, že všechny nastínné problémy mají svá praktická řešení a mnohá z nich jsou již v současnosti orgány činnými v trestním řízení aplikována.

Literature

- CHMELÍK, J. a kol. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, 532 s. ISBN 80-86898-36-9.
- KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, 417 s. ISBN 978-80-7380-859-4.
- KUCHTA, J. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2009, 617 s. ISBN 978-80-7400-047-8.
- RYBÁŘ, M. *Základy kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2001, 230 s. ISBN 80-86473-03-1.
- SVOBODA, I. a kol. *Kriminalistika*. Ostrava: Key publishing, s. r. o., 2016, 373 s. ISBN 978-80-7418-259-4.
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUCHTA, J. a kol. *Trestní parvo procesní*. Praha: C. H. Beck, 2013, 1053 s. ISBN 978-80-7400-496-4.
- TEXL, D., SLAVÍK, J. Vedení výsledku mladistvých osob. In: JANOVEC, M., POHL, J., ZAHRADNÍČKOVÁ, M., MALÝ, J., ŠÍP, J., FERFECKÝ, J. (eds.). *Cofola 2020*. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 1402–1424.
- TEXL, D. Vedení výsledku osob hospitalizovaných ve zdravotnickém zařízení. In: BRUNA, E., STRAUS, J. (eds.). *Trestněprávní a kriminalistické aspekty dokazování 2021*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2022, s. 303–312. ISBN 978-80-7408-239-9.

Contact – e-mail

david.texl@mail.muni.cz, jakub.slavik@mail.muni.cz

NÁPRAVA ODSOUZENÝCH V DOBĚ COVIDOVÉ¹

Vendula Vymazalová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Opatření, jejichž cílem byla minimalizace rizika šíření nákazy onemocněním SARS-COV-2, zasáhla trestní právo v celé jeho šíři, a to včetně tzv. vykonávacího řízení. Z tohoto důvodu bude příspěvek pojednávat o problematice omezených možností nápravy odsouzeného v době probíhající pandemie. V příspěvku budou přiblíženy různé nástrahy a různá úskalí, jimž čelili a na něž naráželi jak odsouzení, tak zaměstnanci Probační a mediační služby ČR či příslušníci a zaměstnanci Vězeňské služby ČR při realizaci programů zacházení, jež mají napomáhat snazší resocializaci a rehabilitaci vězňů v rámci výkonu trestu odnětí svobody a po jejich propuštění. Nejdříve budou představena obecná východiska problematiky programů zacházení. Dále bude pozornost věnována konkrétním omezením při realizaci rozličných aktivit, jež jsou součástí příslušných programů, a to s akcentem na problematiku zaměstnávání odsouzených, jejich vzdělávání nebo uskutečňování zájmových aktivit během trvání a platnosti různých mimořádných opatření.

Keywords in original language

Náprava; odsouzený; výkon trestu odnětí svobody; programy zacházení; COVID-19; zaměstnávání; vzdělávání; zájmové aktivity.

Abstract

The measures aimed at minimizing the risk of spreading SARS-COV-2 disease affected the criminal law in its entirety, including the so-called enforcement procedure. For this reason, this paper will deal with the issue of limited possibilities of correction of a convicted persons during

¹ Tento příspěvek vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu „*Trestání coby multioborový fenomén*“ číslo MUNI/A/1352/2021 (ID 63947) podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2022.

the ongoing SARS-COV-2 pandemic. This paper will describe the various pitfalls encountered by both convicted persons and employees of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic or members and employees of the Prison Service of the Czech Republic in the implementation of treatment programs that are intended to facilitate the resocialization and rehabilitation of prisoners and that are also aimed at preventing their recidivism after release from prison. First, the general starting points of the issue of treatment programs implemented in Czech prisons for prisoners will be presented. Subsequently, attention will be paid to the issue of specific restrictions in the implementation of various activities that are part of the relevant treatment programs, with an emphasis on the issue of employment of convicted persons during the so-called lockdown, education of convicted persons or implementation of leisure activities of convicted persons during the validity of various emergency measures.

Keywords

Correction; Convicted Person; Execution of a Custodial Sentence; Treatment Programs; COVID-19; Employment; Education; Leisure Activities.

1 Úvod

„Úroveň civilizovanosti dané společnosti lze posoudit při vstupu do jejich věznic.“²

Fjodor Michajlovič Dostojevskij, Zápisky z Mrtvého domu

Všemožná opatření, jejichž cílem byla minimalizace rizika šíření nákazy onemocněním SARS-COV-2, zasáhla snad veškeré oblasti života nejen osob pobývajících na svobodě, ale i těch, které se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody (příp. výkonu trestního opatření odnětí svobody). Pandemie proto ovlivnila i podobu trestního práva, a to prakticky v celé jeho šíři včetně tzv. vykonávacího řízení. V příspěvku se proto zaměřím na omezené možnosti nápravy odsouzeného v uplynulých dvou letech. Čtenáři budou přiblížena různá úskalí, jimž čelili jak odsouzení, tak zaměstnanci Probační

² Přeloženo z anglického znění citátu: „*The degree of civilization in a society can be judged by entering its prisons.*“ Dostupné z: <https://www.goodreads.com/quotes/66036-the-degree-of-civilization-in-a-society-can-be-judged>

a mediační služby ČR či příslušníci Vězeňské služby ČR při realizaci programů zacházení, jež mají napomáhat snazší resocializaci a rehabilitaci vězňů v rámci výkonu trestu odnětí svobody (dále také jako „VTOS“ nebo „*vykon trestu*“) i po jejich propuštění.

Na následujících několika stranách se proto zaměřím na již zmíněnou problematiku, přičemž bude zohledněn i vliv osobnosti pachatele trestného činu (dále také jako „TC“) na možnost jeho úspěšné resocializace a rehabilitace, a to v souvislosti s pozitivním působením na jeho osobu v rámci penitenciární péče. Nejdříve budou představena obecná východiska této problematiky. V úvodu práce využiji některých poznatků z dříve publikovaných nebo alespoň mnou zpracovaných textů.

Příspěvek bude zpracován za využití nejen tištěných odborných monografií, ale též elektronicky dostupných odborných článků či jiných zdrojů, a to psaných jak v jazyce českém, tak případně anglickém či slovenském. Cílem příspěvku bude představit čtenáři koncept programů zacházení a související relevantní poznatky z oblasti penologie a forenzní psychologie. Kromě obecných východisek programů zacházení budou čtenáři samozřejmě představena i různá úskalí jejich realizace v českých věznicích během probíhající pandemie. Myšlenky plánuji rozvést především v kontextu různých omezení při uskutečňování jednotlivých aktivit, jež jsou součástí příslušných programů, a to s akcentem na problematiku zaměstnávání odsouzených, jejich vzdělávání nebo realizace zájmových aktivit během trvání a platnosti mimořádných opatření.

Abychom mohli konkrétněji hovořit o možnostech resocializace a rehabilitace odsouzených osob, je dle mého názoru potřeba nejprve alespoň stručně představit obecná východiska trestu odnětí svobody jakož i pojmy resocializace a rehabilitace, potažmo rehabilitační teorie účelu trestání. To učiním v rámci následující kapitoly, přičemž následně obrátím pozornost již k samotným programům zacházení. Nejprve se zaměřím na představení konceptu programů zacházení a jejich obsahovou náplň. Poté zevrubněji představím programy zacházení realizované v českých věznicích v roce 2020, kdy se poprvé projevila na území ČR pandemie onemocnění SARS-COV-2. V navazující části příspěvku předestřu, v čem spočívala různá omezení a nástrahy, jimž čelily osoby podílející se na realizaci programů zacházení.

2 Výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody (dále také jako „VTOS“ nebo „výkon trestu“) je upraven napříč celým právním řádem ČR. V obecné rovině jsou podmínky ukládání trestů a jejich výkonu zakotveny na úrovni ústavního pořádku ČR. Stežejními předpisy, které se touto problematikou zabývají, jsou ovšem zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále také jako „trestní zákoník“ nebo „TZ“) a především pak zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále také jako „zákon o VTOS“). Jednotlivá práva a povinnosti odsouzených a způsob realizace obsahových částí programů zacházení ve VTOS, jimž bude primárně věnována pozornost v tomto příspěvku, jsou pak konkretizovány ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále také jako „vyhláška o VTOS“). Jednotlivé věznice vycházejíce z příslušné právní úpravy přijímají vlastní vnitřní vězeňský řád, který se zabývá již poměrně detailně (až kazuisticky) vnitřním chodem věznice či organizací výkonu trestu v podmínkách jednotlivých věznic, a to s ohledem na specifika prostor a vybavení věznice, jejího personálního zázemí atp.

Kromě výše uvedených však nelze opomíjet ani právní úpravu tohoto trestu (opatření) v předpisech, které jsou ve vztahu k trestnímu zákoníku toliko v postavení *lex specialis*, jako jsou zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje mj. podmínky ukládání a výkonu trestního opatření odnětí svobody ukládaného mladistvým, a dále zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, který obsahuje úpravu určitých aspektů VTOS, jako jsou podmínky a náležitosti jeho nařízení, vykonávacího řízení jako jedné z fází trestního řízení či konkrétněji možnosti odkladu a přerušování výkonu trestu a řízení o nich.³

³ BRUNOVÁ, M. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020, s. 146–147.

3 Resocializace a rehabilitace – co se skrývá pod těmito pojmy?

3.1 Resocializace

Resocializaci můžeme definovat jakožto proces opětovné socializace takového jedince, jehož je potřeba z různých důvodů znovu začlenit do společnosti. Můžeme ji pojímat těmito dvěma způsoby:

- **přirozená v širším slova smyslu** – provází nás v průběhu celého života, neustále se přizpůsobujeme a učíme novým způsobům chování, přijímáme nové hodnoty a normy, např. v důsledku vzniku rodičovské či profesní role;
- **specifická v užším slova smyslu** – užívaná v etopedii a penitenciaristice; ve své podstatě se jedná o proces převýchovy mravně narušeného jedince, např. ve výkonu trestu odnětí svobody.⁴

Pro účely tohoto příspěvku je pak z očividných důvodů relevantní především druhé ze zmiňovaných pojetí.

3.2 Rehabilitace a rehabilitační teorie účelu trestání

Rehabilitační teorie trestání, též nazývaná nápravná, má původ přibližně v 60. letech minulého století.⁵ Náprava pachatele jakožto jeden z účelů trestu se ve stávající české právní úpravě promítá hned v několika institutech. Můžeme ji nalézt v dikci ustanovení § 39 odst. 1 TZ, podle níž se má možnost nápravy pachatele zohlednit při stanovení druhu a výměry trestu, účinné lítosti (§ 33 TZ), upuštění od potrestání (§ 46 TZ) či podmíněného propuštění (§ 88 TZ). Tato teorie vnímá výkon trestu i samotné trestní řízení jako prostor k nápravě pachatele, k odstranění příčin, které vedly k narušení jeho hodnot a pro stimulaci jeho pozitivního osobnostního rozvoje.⁶ Základním východiskem je, že protiprávní jednání pachatele je důsledkem předem definovaných faktorů, jakými jsou např. výchova nebo rodina pachatele či jeho

⁴ JÚZL, M. *Penitenciaristika jako věda žalární*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského Praha, 2017, s. 303.

⁵ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007, s. 26–28.

⁶ LATA, 2007, op. cit., s. 26–28.

psychologické dispozice, nevyzrálost, nedostatečná výchova v dětství atp.⁷ Tato teorie usiluje o to, aby se pachatel rozhodl nepáchat znovu trestnou činnost nikoliv z důvodu obavy před dopadením a potrestáním, jako tomu je u odstrašující teorie, ale naopak z určitých mravních důvodů a na základě svého vlastního vnitřního přesvědčení. Snaze o nápravu se má proto podřídit jak výkon a trvání (či výměra) trestu,⁸ tak jeho druh.

V penologické oblasti se uvedený kriminologický směr zabýval i pro účely tohoto článku relevantním *efektem prizonižace*, jímž rozumíme proces přejímání hodnot, postojů a vzorců chování vězeňského prostředí, což v konečném důsledku vede k tomu, že odsouzený není po propuštění z výkonu trestu schopen plně se adaptovat na běžný život. Vězení častěji prohlubuje negativní vzorce namísto toho, aby odsouzený získával nové pozitivní vazby a hodnoty. S ohledem na stávající podobu VTOS by proto bylo nejspíše vhodné zaměřit se primárně na to, aby ve VTOS nedocházelo k prohlubování již existujících negativních vzorců chování. Jak se totiž ukazuje, recidivě zabrání spíše dostatečná postpenitenciární péče než penitenciární péče v podobě různých programů zacházení.⁹ Právě taková zjištění by měla být dle mého názoru reflektována při tvorbě obsahové náplně jednotlivých programů zacházení pro konkrétního odsouzeného, aby byly programy co nejvíce efektivní.

4 Programy zacházení šité odsouzenému na míru

4.1 Možnost nápravy odsouzeného

Problematikou resocializace a nápravy pachatele, se zabývá i forenzní psychologie. Zvláštní pozornost je věnována převýchově odsouzených osob. Mnohdy je zvýšená pravděpodobnost resocializace přisuzována spíše osobnosti pachatele než konkrétním resocializačním programům, neboť kupříkladu u pachatelů s narušenou či psychopatickou osobností takové programy selhávají. Na druhou stranu u pachatelů bez těchto závažných poruch osobnosti či chování je dle mého názoru namíste vhodné programy v rámci VTOS realizovat a věnovat jejich podobě a zajišťování dostatečnou pozornost.

⁷ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 181–182 nebo také LATA, 2007, op. cit., s. 26–28.

⁸ LATA, 2007, op. cit., s. 19.

⁹ *Ibid.*, s. 27–28.

4.2 Co si lze představit pod pojmem program zacházení?

Programy zacházení, obsahově veskrze korespondující s dříve realizovanými resocializačními programy¹⁰, jsou jednou z možností, jak zvyšovat pravděpodobnost úspěšné resocializace těch odsouzených, u nichž je to s ohledem na jejich osobnost vůbec možné. Jsou stěžejním prostředkem pozitivního působení na odsouzené osoby.¹¹ Realizují se v rámci VTOS prakticky pro všechny odsouzené, přičemž pro práci s odsouzenými v českých věznicích se používají níže uvedené programy zacházení, které mají cílit na minimalizaci rizika recidivy a které jsou nejdůležitějším nástrojem resocializačních cílů v rámci VTOS.¹² Tyto programy zohledňují kromě motivace a postoje pachatele k páchání trestné činnosti také jeho osobnost, životní styl a celkový kontext spáchání trestné činnosti. Dalo by se konstatovat, že primárním cílem programu zacházení je působit na odsouzeného takovým způsobem, aby po propuštění z výkonu trestu vedl soběstačný život v souladu s pravidly právního řádu i společnosti jako takové.¹³ Program zpracovává speciální pedagog po komplexním posouzení osoby (potažmo osobnosti) odsouzeného, které probíhá ve spolupráci s psychologem, lékařem a sociálním pracovníkem.¹⁴ Při stanovování vhodného programu zacházení se kromě osobnosti odsouzeného a výše uvedeným faktorům přihlíží rovněž k délce jemu uloženého trestu či příčinám páchání trestné činnosti.¹⁵ Odsouzený je následně zařazen do jednoho z druhů programů zacházení, jimiž jsou:

- a) program minimálního zacházení;
- b) program standardního zacházení;
- c) program speciálního zacházení;
- d) program výstupního zacházení nebo
- e) program základního motivačního zacházení.

¹⁰ Veskrze se jedná jen o dvě různá označené téhož – srov. KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 126–127 nebo též DRÁPAL, J., JIRÍČKA, V., RASZKOVÁ, T. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 257.

¹¹ KALVODOVÁ, V. Komentář k § 40. In: KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2013. Dostupné z: *ASPI* [právní informační systém] [cit. 6. 4. 2022].

¹² VETEŠKA, J., FISCHER, S. *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020, s. 134.

¹³ BRUNOVÁ, 2020, op. cit., s. 169–170 nebo také KALVODOVÁ, 2016, op. cit., s. 128.

¹⁴ BRUNOVÁ, 2020, op. cit., s. 167–170.

¹⁵ KALVODOVÁ, 2016, op. cit., s. 128–129.

Tzv. standardizované programy jsou určeny pro odsouzené, které neřadíme na základě jejich „profilu“ do působnosti tzv. specializovaných oddělení. Jedná se jak o osoby se zvláště vysokými kriminogenními riziky, tak o osoby, u nichž je poměrně velká šance na jejich úspěšnou reintegraci do společnosti po absolvování programu. Kromě obecných (resp. standardizovaných) programů zacházení bývají realizovány i tzv. specializované programy zacházení, které jsou určené pro konkrétní skupiny vězňů. Jedná se například o agresivní řidiče, vězněné otce dětí, zadlužené vězně či pachatele násilných TČ.¹⁶

4.3 Obsahová náplň programů zacházení

V rámci programů zacházení se ve věznicích realizují mimo jiné kulturně výchovné práce, které vycházejí z principů dobrovolnosti, závaznosti, součinnosti a individuálnosti. Realizují se pak převážně formou skupinových setkání, přičemž vycházejí z nabídky programů v oblastech:

- **vzdělávací** (např. krátkodobé vzdělávací kurzy, soutěže, besedy či přednášky);
- **zájmové** (např. dovednostní a znalostní soutěže, sportovní utkání);
- **speciálních metod** (např. terapeutická skupina nebo sociálněprávní poradenství);
- **pracovní** (např. brigády či zaměstnání).¹⁷

Program zacházení tak sestává ze základních pěti složek, které jsou definovány v § 36 vyhlášky o VTOS a jimiž jsou aktivity: vzdělávací; pracovní; speciálně výchovné; zájmové a aktivity v oblasti vnějších vztahů.¹⁸

Hlavním cílem působení na odsouzené v rámci různých programů zacházení jsou jejich reedukace a resocializace prostřednictvím odstranění nežádoucích návyků a projevů chování, které je vedly k páčání trestné činnosti, a dále minimalizace rizika recidivy.¹⁹ Odsouzení by si měli prostřednictvím

¹⁶ PASEKOVÁ, E. Nový ředitel vězeňské služby Simon Michailidis: Vězení jako hotel? Hloupost. *Česká justice* [online]. 1. 11. 2021 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/11/novy-reditel-vezenske-sluzby-simon-michailidis-rikat-ze-vezeni-je-jako-hotel-je-proste-hloupe/>

¹⁷ VETEŠKA, FISCHER, 2020, op. cit., s. 132–133, 136–145, nebo také JŮZL, 2017, op. cit., s. 372–376.

¹⁸ DRÁPAL, JIRÍČKA, RASZKOVÁ, 2021, op. cit., s. 259–260.

¹⁹ VETEŠKA, FISCHER, 2020, op. cit., s. 135–136.

programu zacházení osvojit pozitivní systém hodnot a jednání,²⁰ které uplatní i do budoucna. Programy zacházení by proto neměly být zaměřeny pouze na dobu trvání výkonu trestu, nýbrž by měly být využitelné v rámci života odsouzených po propuštění z VTOS a měly by tedy primárně působit tzv. *pro futura*.²¹ Nutno dodat, že samotná obsahová náplň příslušného programu zacházení závisí nejen na osobnosti odsouzeného, ale rovněž na mnoha dalších faktorech, jimiž jsou zejména: vnější podmínky (lokalizace věznice, stáří budovy věznice, její stavebně technické vybavení a zabezpečení či její rozloha) a vnitřní podmínky (typ věznice, její personální zabezpečení, estetizace či existence specializovaných oddělení).²² Samotné bezpečnostní koncepty věznice pak bývají v zemích EU většinou děleny do tří spolu vzájemně souvisejících kategorií. Jsou jimi:

- **stavebně technické** (stavba, perimetr, technické vybavení věznice, IT či kamerové systémy);
- **administrativní** (vnitřní řády věznic, počty zaměstnanců, právní úprava);
- **sociální** (komunikace mezi vězni a zaměstnanci, kultura a pravidla chování).²³

4.4 Programy zacházení realizované v českých věznicích v roce 2020

Dle informací dostupných ze statistické ročenky Vězeňské služby ČR pro rok 2020²⁴ byly v posledních letech, resp. především v roce 2020, v českých věznicích realizovány tyto druhy programů zacházení:

- **program minimálního zacházení** – určen pro odsouzené s nízkými riziky, přičemž důraz je zde kladen na pracovní a zájmové aktivity;

²⁰ KALVODOVÁ, V. Komentář k § 41. In: KALVODOVÁ, 2013, op. cit. [cit. 6. 4. 2022].

²¹ NEDVĚDICKÝ, K. Zaměstnávání odsouzených – prostředek ke snížení recidivy, nebo formální naplnění zákona? In: GRIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, H. *Ukládání trestů a jejich výkon*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, s. 233–234.

²² JÚZL, 2017, op. cit., s. 370–371.

²³ SEELICH, A. Pod dvoji lupou: věznice v době korony. *A2larm* [online]. 27. 5. 2020 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/05/pod-dvoji-lupou-veznice-v-dobe-korony/>

²⁴ MĀSARIOVÁ, L. Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2020. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2021 [cit. 14. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>

- **program standardního zacházení** – určen pro odsouzené se středními až vysokými riziky, jichž je v českých věznicích většina (přibližně 80–85 % odsouzených), přičemž důraz je zde kladen na pracovní a vzdělávací aktivity;
- **program speciálního zacházení** – určen pro odsouzené s vysokými až velmi vysokými riziky, přičemž důraz je zde kladen na speciální výchovné a vzdělávací aktivity;
- **program základního motivačního zacházení** – určen pro odsouzené odmítající stvrdit podpisem přijetí programu zacházení, přičemž důraz je zde kladen na pracovní aktivity a dodržování pořádku a bezpečnosti ve věznici.²⁵

Programy zacházení se liší také podle toho, v jakém oddělení (resp. oddílu) a typu věznice se odsouzený právě nachází – tj. kupříkladu v nástupním oddělení věznice či ve vazební věznici budou realizovány jiné programy zacházení, než tomu bude ve výstupním oddělení věznice atp. Při rozhodování o volbě vhodného programu zacházení pro odsouzeného se zohledňují mj. závěry z komplexní zprávy (minimální, základní a rozšířené) vypracované prostřednictvím prediktivního nástroje SARPO, a to v souladu s ustanovením § 41 odst. 2 zákona o VTOS. Konkrétním výstupem takové zprávy je totiž vyhodnocení pravděpodobnosti opětovného návratu odsouzeného do výkonu trestu na základě vypočtené míry rizika.²⁶

Statistická ročenka Vězeňské služby ČR pro rok 2021 bohužel není k dnešnímu datu²⁷ na webových stránkách Vězeňské služby ČR dostupná, a tudíž nemohu podrobněji přiblížit programy zacházení realizované v českých věznicích v roce 2021. Lze však předpokládat, že s ohledem na určitou kontinuitu těchto programů v uplynulých letech a s ohledem na stále trvající a aktuální tzv. *Novou koncepci vězeňství ČR do roku 2025*, se jednalo o stejné či přinejmenším velmi obdobné programy, jako v roce 2020, byť je kvůli stále přítomné pandemii onemocnění SARS-COV-2 provázela i nadále různá omezení, jak ostatně bude ilustrováno v následující kapitole.

²⁵ KALVODOVÁ, 2016, op. cit., s. 130–131 nebo také MĀSARIOVÁ, 2021, op. cit. [cit. 14. 3. 2022].

²⁶ MĀSARIOVÁ, 2021, op. cit. [cit. 14. 3. 2022].

²⁷ Tj. ke dni 6. 4. 2022.

5 Úskalí realizace programů zacházení během probíhající pandemie

K okamžiku začátku pandemie bylo v českých věznicích umístěno více než 21 tisíc odsouzených, z nichž se téměř tisícovka řadila do věkové kategorie nad 60 let a řada z nich trpěla či trpí chronickým onemocněním, pročež je bylo možno považovat za tzv. rizikové skupiny z hlediska pravděpodobnosti nákazy onemocněním SARS-COV-2 a jeho těžkého průběhu. Zajištění a dodržování přísných hygienických opatření bylo v prostorách věznice poměrně komplikovanější než u osob pobývajících na svobodě. Je totiž nutno brát v potaz, jak uvádí Lenka Ouředníčková, předsedkyně Asociace organizací v oblasti vězeňství, že v jedné cele mnohdy vykonává trest odnětí svobody i deset odsouzených zároveň, kteří mají i obecně omezené hygienické podmínky – např. sdílejí společné toalety či sprchy. Nestátní organizace proto adresovaly Vládě ČR doporučení, která jednak měla směřovat k omezení rizika nákazy ve věznici a poskytnutí související péče o odsouzené, jednak vyzdvihovala potřebu poskytnutí adekvátní pomoci a postpenitenciární péče osobám, které čerstvě opustí brány věznice.²⁸

Jak naznačují různé závěrečné zprávy z šetření²⁹, naznaly programy zacházení a terapeutická sezení nejen v českých, ale obecně v evropských věznicích, během probíhající pandemie onemocnění SARS-COV-2 určitých změn. Jelikož většina aktivit probíhá skupinově, bylo zapotřebí zajistit tzv. *social distancing* (tj. rozestupy či omezení kontaktů) a omezit počty účastníků příslušných aktivit. Zprvopočátku byla spousta aktivit dočasně zrušena, příp. odložena. Jednalo se například o socializační, vzdělávací či sportovní aktivity nebo workshopy. V některých zemích byly sice realizovány, nicméně v pozměněné podobě s výrazně menším počtem účastníků.³⁰ Řada (nejen

²⁸ COVID-19 se může šířit ve věznicích, varují odborníci. *Podané ruce* [online]. Brno: 9. 4. 2020 [cit. 22. 5. 2022]. Dostupné z: <https://aktualne.podaneruce.cz/asociace-vezenstvi-covid/>

²⁹ Např. EUROPRIS. *Overview of European prison services' responses to the COVID-19 CRISIS. Period September – November 2020*. 4. vyd. Hague: European Organisation of Prison and Correctional Services. Dostupné z: <https://www.europpris.org/wp-content/uploads/2020/12/Overview-COVID-Commissioner-Reynders-update-November.pdf>

³⁰ EUROPRIS. *Overview of European prison services' responses to the COVID-19 crisis. 2nd edition*. Hague: European Organisation of Prison and Correctional Services. Dostupné z: <https://www.europpris.org/wp-content/uploads/2020/06/Overview-COVID-update-22-April.pdf>

evropských zemí přijala různá opatření cílící na zachování aktivit rozličných programů zacházení ve VTOS, a to i přes omezení způsobená přijetím opatření souvisejících s minimalizací rizika šíření nákazy.³¹

Přestože takové zaměstnávání odsouzených v rámci prostor českých věznic bylo plně obnoveno již někdy v průběhu letních měsíců roku 2020, příp. opětovně v průběhu roku 2021, některé aktivity příslušných programů zacházení jsou do dnešního dne³² realizovány v omezené míře. Stejně tak došlo ke snížení počtu zaměstnaných odsouzených, a to s ohledem na ekonomické dopady na zaměstnavatele – tj. především z důvodu omezení produkce či prodeje.³³

5.1 Zaměstnávání odsouzených osob v době covidové

Zaměstnávání odsouzených se dlouhodobě považuje za jeden z neúčinnějších prostředků působení na odsouzené ve VTOS.³⁴ Odsouzení jsou povinni vykonávat pracovní činnosti v rámci VTOS. Výjimku představují dle díky § 69 zákona o VTOS osoby starší 65 let, dále osoby plně invalidní, příp. také osoby, jimž výkon práce znemožňuje jejich zdravotní stav. Povaha práce má dle Evropských vězeňských pravidel, a to konkrétně bodu 26. 3. , odpovídat cíli zaměstnávání odsouzených osob, jímž je udržení nebo zvýšení jejich schopnosti vydělávat si po propuštění z VTOS na obvyklé živobytí.³⁵ Pracovní aktivity se realizují ve dvou základních formách (dle § 30 zákona o VTOS), a to:

- **v objektech věznice** – v rámci provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti věznice nebo

³¹ APÓSTOLO, J., MARTINS, R., DAS NEVES, P. *COVID-19 Pandemic Response. Fighting the invisible threat in prisons. A Guide for Decision-Makers on Worldwide Practices and Recommendations*. Lisbon: IPS_Innovative Prison Systems, 2020, s. 30–33. Dostupné z: <https://rm.coe.int/covid19-ips-basic-guide-for-decision-makers-on-worldwide-practices-and/16809e0eba> [cit. 21. 3. 2022].

³² Tj. ke dni 6. 4. 2022.

³³ EUROPRIS. *Overview of European prison services' responses to the COVID-19 crisis. Period September–November 2020. 4th edition*. Hague: European Organisation of Prison and Correctional Services. Dostupné z: <https://www.europris.org/wp-content/uploads/2020/12/Overview-COVID-Commissioner-Reynders-update-November.pdf>

³⁴ NEDVĚDICKÝ, 2020, op. cit., s. 231–232.

³⁵ Ibid.

- **na základě smlouvy mezi věznicí a podnikatelským subjektem** – převážně drobní a střední podnikatelé; většinou manuální práce typu kompletace výrobků či lepení obálek.³⁶

Odsouzený není oprávněn jemu přidělenou práci odmítnout. Výjimku představuje plnění pracovní povinnosti u nestátního subjektu, kde je předem vyžadován písemný souhlas odsouzeného, zatímco v případě zaměstnání v rámci věznice nebo u vymezeného okruhu subjektů státní správy a samosprávy tato podmínka dána není. Z negativního přístupu odsouzené osoby k výkonu takové práce se pak vyvozuje kázeňská sankce.³⁷

Za odvedenou práci přísluší odsouzeným stejně jako v případě standardního pracovního poměru mzda. Ze mzdy jsou jim standardně provedeny srážky, nicméně oproti klasickým srážkám ze mzdy se u odsouzených uplatňují i srážky na náklady pobytu ve věznici, k úhradě dluhů, jež vznikly z trestné činnosti, nebo na výživné pro děti odsouzených, a to v souladu s příslušnou vyhláškou Ministerstva spravedlnosti.³⁸ Za předpokladu, že po provedení srážek ze mzdy není dána překážka v podobě dalších pohledávek za odsouzeným, jsou mu ze strany věznice ukládány zbylé finanční prostředky na speciálně zřízený účet jakožto kapesné a úložné, jimiž může odsouzený během VTOS v předem stanoveném rozsahu a za předem stanovených podmínek disponovat – kupříkladu může tyto prostředky využívat za účelem nákupu v prostorách věznice ve smyslu § 23 zákona o VTOS. Nevyčerpané prostředky se odsouzenému vyplátí při propuštění z VTOS. Výplata z úschovy ovšem nebude provedena za předpokladu naplnění podmínek uvedených v § 25 odst. 3 zákona o VTOS – tj. pokud odsouzený bude mít v úschově menší částku, než jaká je potřebná pro účely jeho dopravení se do místa bydliště po propuštění a stravného na jeden den.³⁹

Podle sdělení mluvčí Vězeňské služby ČR, Petry Kučerové, poklesla během prvního roku pandemie (*pořn. rok 2020*) zaměstnanost odsouzených o 12 %. Vnitřní pracoviště ve věznicích zůstala v provozu. Odsouzení v nich během

³⁶ KALVODOVÁ, 2016, op. cit., s. 134–135.

³⁷ NEDVĚDICKÝ, 2020, op. cit., s. 233–234.

³⁸ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců ve zvláštních výchovných zařízeních a o úhradě dalších nákladů, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: ARMEX PUBLISHING, s. r. o., 2007, s. 73.

jarní vlny onemocnění v roce 2020 vyráběli roušky či ochranné štíty.⁴⁰ Ti, kteří i před pandemií byli zaměstnáváni na vnějších pracovištích však čelili různým omezením. Část z nich ovšem i nadále docházela do zaměstnání mimo brány věznic.⁴¹ Zpravidla se jednalo o odsouzené s kratšími tresty odnětí svobody a o ty, kteří byli odsouzeni za společensky méně škodlivou trestnou činnost – typicky charakterem odpovídající nehrazení výživného, méně závažné podvodné jednání nebo maření úředního rozhodnutí, a nikoliv kupříkladu za TČ proti životu a zdraví.

Abych přiblížila alespoň ilustrativně některé relevantní statistické údaje – například Věznice Všehrady má uzavřeny smlouvy s 11 zaměstnavateli⁴² mimo areál věznice a se 2 zaměstnavateli pro vnitřní prostory věznice. Od října roku 2020 (*pozn. a dle dostupných informací přinejmenším do února 2021*) byly práce na vnějších pracovištích přerušeny a odsouzení byli proto zaměstnáváni pouze u zaměstnavatelů, kteří umožňovali výkon práce uvnitř věznic.⁴³ Výjimku v průběhu podzimní vlny pandemie v roce 2020 představovali ti odsouzení, kteří pracovali v potravinářském průmyslu, v odpadovém hospodářství, ve zdravotnictví nebo ve výrobě zdravotních pomůcek (zejm. respirátorů). Těm byla práce mimo brány věznice i v tomto období umožněna.⁴⁴ V květnu 2021 byla situace taková, že v důsledku omezení výkonu

⁴⁰ BREZOVSKÁ, K. Koronavirus změnil zaměstnávání vězňů, v Česku jich pracuje nejméně za posledních pět let. *Český rozhlas* [online]. Praha: Radio Prague International, 10. 3. 2021 [cit. 30. 3. 2022]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/koronavirus-zmenil-zamestnavani-veznu-v-cesku-jich-pracuje-nejmene-za-poslednich-8711652>

⁴¹ ČTK. Koronavirus změnil režim vězňů, poklesla také jejich zaměstnanost. *Advokátní deník* [online]. 10. 2. 2021 [cit. 21. 3. 2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/02/10/koronavirus-zmenil-i-rezim-veznu-komunikuji-pres-skype-mene-pracuji/>

⁴² Od poloviny června 2021 započala spolupráci s novým zaměstnavatelem, a to Českou poštou, s. p., pracoviště Ústí nad Labem, kde odsouzení třídí listovní zásilky a balíky. Ke dni 11. 8. 2021 zde bylo pracovně zařazeno 15 odsouzených. Viz Věznice Všehrady. Zaměstnávání vězňů osob. *Vězeňská služba ČR* [online]. 11. 8. 2021. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vsehrdy/clanky/detail/zamestnavani-veznenych-osob>

⁴³ Věznice Všehrady. Aktuální zaměstnávání vězňů osob ve Věznici Všehrady. *Vězeňská služba ČR* [online]. 10. 2. 2021. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vsehrdy/clanky/detail/aktualni-zamestnavani-veznenych-osob-ve-veznici-vsehrdy>

⁴⁴ Úřad vlády České republiky, oddělení Sekretariátu Rady vlády České republiky pro lidská práva. Zápis z online zasedání Výboru proti mučení ze dne 29. října 2020. *Úřad vlády ČR* [online]. 29. 10. 2020. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/ze-zasedani-vyboru/Zapis-jednani-Vyboru_291020.pdf

práce odsouzených mimo věznice chyběli zaměstnanci například obcím⁴⁵ nebo nemocničním kuchyním.⁴⁶ Nutno uvést, že k 11. srpnu 2021 bylo zaměstnávání vězňů mimo areál věznice již ve větší míře obnoveno stejně tak jako byly obnoveny různé sportovní aktivity odsouzených realizované v rámci programů zacházení.⁴⁷

Co se týče pracovního zařazení odsouzených osob mimo areál věznice, zpravidla se jednalo o pomocné práce charakteru stavebních prací, truhlářské práce, práce v zemědělství, odchyt a porážku drůbeže či úklidové práce. Dále co se týče zaměstnávání odsouzených v areálu věznice, jednalo se především o práce ve vězeňské kuchyni, v kuchyni pro zaměstnance věznice, v dílně údržby, ve skladech věznice či o práci na pozici školníka ve školském vzdělávacím středisku (vizte další podkapitulu).⁴⁸ V případě, že odsouzení vykonávali práce na pracovištích mimo areály věznic, obdrželi ochranné pomůcky přímo od zaměstnavatele a během pobytu ve věznici byli oddělení od ostatních vězňů⁴⁹, a to na základě mimořádného opatření Ministerstva zdravotnictví účinného od 16. dubna 2020.⁵⁰

5.2 Vzdělávání odsouzených osob v době covidové

České věznice nabízejí odsouzeným hned několik možností jejich vzdělávání, ať už v různých výučných oborech, nebo například v rámci rekvalifikačních kurzů. V předchozích letech bylo možno navštěvovat i výuku

⁴⁵ Kupříkladu brněnské městské části Bohunice chyběli přinejmenším tehdy čtyři odsouzení, kteří se běžně starali o ořez přerostlé zeleně, o pískoviště nebo o úpravy chodníků.

⁴⁶ ČT24. *Covid omezil venkovní práce vězňů, chybí obcím nebo nemocničním kuchyním*. Brno: Česká televize Brno, 13. 5. 2021. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/jihomoravsky-kraj/3311025-covid-omezil-venkovni-prace-veznu-chybi-obcim-nebo-nemocnicnim-kuchynim>.

⁴⁷ Věznice Všehrdy. Zaměstnávání vězňených osob. *Vězeňská služba ČR* [online]. 11. 8. 2021. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vschrdy/clanky/detail/zamestnavani-veznenych-osob>

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ DOUBEK, P. COVID-19 ve věznicích: Zasedání Výboru proti mučení Rady vlády ČR pro lidská práva. *Centrum pro lidská práva a demokracii* [online]. 1. 3. 2022. Dostupné z: <https://www.centrumlidskaprava.cz/covid-19-ve-veznicich-zasedani-vyboru-proti-muceni-rady-vlady-cr-pro-lidska-prava>

⁵⁰ VÁLOVÁ, I. Ministerstvo zdravotnictví nařídilo kvůli epidemii rozdělit vězňe. *Česká justice* [online]. 20. 4. 2020. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2020/04/ministerstvo-zdravotnictvi-naridilo-kvuli-epidemii-rozdelit-vezne/>

maturitních oborů.⁵¹ Vězeňská služba ČR však naráží při zajištění realizace vzdělávání v maturitních oborech nebo ve vyšších stupních vzdělání na určitá úskalí. Možnosti vzdělávání v jednotlivých věznicích (ve školním roce 2020/2021) lze dohledat v přehledném seznamu dostupném na webových stránkách věnovaných problematice VTOS a cílících mj. i na laickou veřejnost (<https://obase.cz/skolaky-ve-veznicich/>).

Vzdělávání odsouzených hraje významnou roli i ve vztahu k možnostem jejich zaměstnávání během VTOS, a především pak po jejich propuštění z výkonu trestu. Současným problémem penitenciární praxe je totiž to, že odsouzení bývají většinou zaměstnávání na pomocných dělnických profesích a jiných nekvalifikovaných pozicích. Pokud tedy nebude odsouzeným zajištěno, aby si mohli v rámci VTOS zvýšit svou kvalifikaci, nebo se dokonce rekvalifikovat, bude sice naplněn formální nárůst zaměstnanosti osob ve VTOS, nicméně pravděpodobnost jejich reálného uplatnění na trhu práce po propuštění z VTOS bude stagnovat, ne-li klesat, neboť ani poptávka po zaměstnání těchto osob po propuštění nebude kdovíjak vysoká.⁵² Jak u zaměstnávání vězňů, tak u jejich vzdělávání, by tedy měl být kladen důraz především na kvalitativní stránku.

Vězeňská služba ČR, potažmo české věznice, disponují jedním odborným učilištěm, které má po republice rozmístěných celkem deset poboček – tzv. Školských vzdělávacích středisek. V nich se odborně vyškolený personál snaží odsouzeným předávat cenné znalosti a dovednosti a připravovat je na povolání, resp. zaměstnání, takovým způsobem, aby jej mohli vykonávat právě i po propuštění z VTOS.⁵³ Zajišťována je zde výuka většiny učebních oborů, což ještě před šesti lety také nebylo samozřejmostí, neboť se zde realizovaly především krátkodobé kvalifikační kurzy a dvouleté učební obory. Kupříkladu ve věznici Vinařice dokonce působí i soukromé učiliště.⁵⁴

V poslední době je ze strany Vězeňské služby ČR projeována především snaha o vytvoření určitého systému či konceptu, díky němuž by vězni mohli absolvovat maturitní zkoušku, vyšší odborné či dokonce vysokoškolské

⁵¹ Školáky ve věznicích. *obase.cz* [online]. 22. 3. 2021. Dostupné z: <https://obase.cz/skolaky-ve-veznicich/>

⁵² NEDVĚDICKÝ, 2020, op. cit., s. 238.

⁵³ KALVODOVÁ, V. *Komentář ke § 41*. In: KALVODOVÁ, 2013, op. cit. [cit. 6. 4. 2022].

⁵⁴ PASEKOVÁ, 2021, op. cit.

vzdělání, a to vše ještě v rámci VTOS. Stávající právní úprava totiž takovou možnost již dnes zakotvuje, nicméně problémy nastávají při plnění tohoto cíle v praxi.⁵⁵ Vysokoškolské vzdělávání bývá realizováno převážně přímo ve věznicí, a to konkrétně ve Vazební věznicí Praha-Ruzyně v rámci pilotního projektu „Centrum pro vysokoškolského vzdělávání“, a to pro odsouzené muže, a dále rovněž pro odsouzené ženy, a to v objektu Řepy při Vazební věznicí Praha-Ruzyně.⁵⁶

Během pandemie byly realizovány pracovní a vzdělávací aktivity též ve specializovaném oddělení věznic Všešrdy u mladistvých odsouzených, u nichž by měl být na vzdělávání dle (nejen) mého názoru kladen ještě větší důraz, než je tomu u dospělých odsouzených, a to mj. s ohledem na jejich mnohdy stále ještě probíhající proces dotváření jejich osobnosti, vývoj rozumové a mravní vyspělosti a též jejich hodnotové orientace. Mladiství se zde učili kupříkladu práci se dřevem, a to po odborném proškolení a pod neustálým dohledem zaměstnanců věznic. Účelem bylo učit mladistvé odsouzené zručnosti, zvýšit jejich rozumové schopnosti a vzbudit v nich pocit jejich společenské potřeby.⁵⁷ V rámci této věznic se však vzdělávali nejenom mladiství, ale také dospělí odsouzení, přičemž ve školním roce 2020/2021 bylo do učebních oborů Dřevařská výroba a Práce ve stravování zařazeno všehovšudy 40 žáků a do kurzů Elektrotechnik, Zámečník, Administrativa, tepelné zpracování kovů a FIA (Feuersteinovo instrumentální vzdělávání) celkem 84 odsouzených.⁵⁸

5.3 Zájmové aktivity odsouzených osob v době covidové

Poměrně širokou paletu zájmových či vzdělávacích aktivit mají běžně k dispozici vězni v otevřené věznicí v Jířicích. Nabízí se například zahradničení,

⁵⁵ PASEKOVÁ, 2021, op. cit.

⁵⁶ Tuto informaci sdělil provozovatelům portálu „obase.cz“ na základě jejich žádosti o informace pracovníci kanceláře Ředitele odboru výkonu vazby a trestu plk. PhDr. Pavla Horáka, Ph.D., z Generálního ředitelství VŠČR. Viz Školáky ve věznicích. *obase.cz* [online]. 22. 3. 2021. Dostupné z: <https://obase.cz/skolaky-ve-veznicich/>

⁵⁷ Pracovní a zájmové činnosti mladistvých odsouzených ve Věznicí Všešrdy. *Deník* [online]. 31. 3. 2021 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://chomutovsky.denik.cz/ctenar-reporter/pracovni-a-zajmove-cinnosti-mladistvych-odsouzenych-ve-veznici-vsehrdy-20210331.html>

⁵⁸ Věznic Všešrdy. Aktuální zaměstnávání vězňenských osob ve Věznicí Všešrdy. *Vězeňská služba ČR* [online]. 10. 2. 2021. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vsehrdy/clanky/detail/aktualni-zamestnavani-veznenych-osob-ve-veznici-vsehrdy>

péče o zvířata nebo práce na počítači. Odsouzení se zde učí například práci s programy sady Microsoft Office.⁵⁹ Vazební věznice v Olomouci zase nabízí svým svěřencům v rámci programů zacházení aktivity jako jsou kroužek kondičního posilování, akvaristický kroužek, včelaření, kroužek čtenářské gramotnosti či biblickou hodinu.⁶⁰

Volný čas si odsouzení ovšem nemohou rozvrhnout naprosto libovolně, nýbrž se předem dohodnou s vychovateli na tom, jaké aktivity budou každý týden realizovat a kolik času které z nich věnují. Pokud předem stanovený plán plní, dostanou pochvaly (*pozn. kázeňské opatření*) a mohou například navštěvovat rodinu a přátele – zpočátku pouze na pár hodin, nicméně pokud se spolupráce osvědčí, tak klidně i na celý den (tzn. 24 hodin nepřerušovaně). V případě bezproblémového respektování domluvy si mohou dokonce požádat o přerušování VTOS a trávit s rodinou postupně čím dál více času. Právě to napomáhá udržování sociálních vazeb a zmírňuje se tak riziko toho, že se nebudou mít po tom, co opustí brány věznice, za kým a kam vrátit⁶¹, což je nesmírně důležitým faktorem z hlediska rizika budoucí recidivy a rovněž z hlediska pravděpodobnosti nápravy a resocializace těchto osob.

Právě na příkladu otevřené věznice v Jiřicích můžeme pozorovat, jak funguje přijetí vlastní odpovědnosti za svoji budoucnost jakož i vedení odsouzených k samostatnému způsobu života již v rámci VTOS. V rámci fungování této věznice jsou odsouzení, dle ředitele Vězeňské služby ČR, Simona Michailidise, připravováni na tzv. bezpečné propuštění. Tím se rozumí postup, kdy je vězeň v určité fázi svého VTOS za předem stanovených podmínek zařazen do programu, jenž obsahově nastoluje obdobné podmínky života, jakým je život po propuštění. Takový postup bývá nazýván rovněž tzv. principem normality a podle S. Michailidise přispívá ke snižování kriminální recidivy jako takové, a především pak recidivy v penologickém pojetí. Je podle něj totiž důležité, aby se s každým odsouzeným pracovalo na jeho rehabilitaci a resocializaci již od okamžiku nástupu do VTOS, čímž by byla

⁵⁹ PASEKOVÁ, 2021, op. cit.

⁶⁰ Vazební věznice Olomouc. Program zacházení. *Vězeňská služba ČR* [online]. [cit. 22. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-olomouc/sekce/program-zachazeni>

⁶¹ JANAUEROVÁ, B. Když není smyslem vězení jen trestat, ale i napravovat. *A2larm* [online]. 29. 5. 2019 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/05/kdyz-neni-smyslem-vezeni-jen-trestat-ale-i-naprapovat/>

posílena regulativní funkce trestu. Právě z tohoto důvodu je již při nástupu odsouzeného do VTOS a při volbě pro něj vhodného programu zacházení provedena důsledná diagnostika jeho osobnosti,⁶² jak již bylo nastíněno výše. S ohledem na charakter zájmových aktivit odsouzených osob a s ohledem na místo jejich výkonu (tj. zpravidla v rámci prostor věznice), nedocházelo u spousty z nich během probíhající pandemie k výrazným omezením. Typicky například zmiňovaná péče o zvířata či zahradničení mohlo probíhat prakticky bez omezení nadále, nicméně kupříkladu různé kulturní aktivity, které zpravidla čítají větší počet osob (např. divadelní či hudební aktivity), byly po dobu trvání pandemie z pochopitelných důvodů i u odsouzených osob omezené, stejně jako tomu bylo u většinové společnosti, tj. u osob pobývajících na svobodě.

Během probíhající pandemie onemocnění byly také do značné míry omezeny návštěvy odsouzených. V průběhu plní vlny i druhé vlny pandemie (*pozn. od 23. října 2020*) byly návštěvy zakázané úplně. Počínaje 12. dubnem 2021 bylo možné, aby jednoho odsouzeného navštívily až dvě osoby současně. Od 1. července 2021 už mohly za odsouzenými opět přijít návštěvy v klasickém počtu maximálně čtyř osob ve stejný čas.⁶³ Odsouzení byli přinejmenším v počátku pandemie podle zprávy Kanceláře veřejného ochránce práv mnohdy úplně „odříznuti“ od okolního světa, neboť jim byly stanoveny (plošně) zákazy vycházení a rovněž jim byly zakázány zmiňované návštěvy ze strany rodiny a dalších blízkých osob. Nutno dodat, že postupy ředitelů věznic nebyly jednotné, a to právě s ohledem na neexistenci relevantních informací a příslušné metodiky, jak v takové situaci postupovat. Personál věznice se však dle zmíněné zprávy snažil vždy postupovat maximálně vstřícně ve vztahu k odsouzeným a snažil se o zachování jejich standardního režimu, a tak byly návštěvy umožněny alespoň ve virtuální podobě např. prostřednictvím videohovorů či videokonferencí.⁶⁴

⁶² PASEKOVÁ 2021, op. cit.

⁶³ ČTK. České věznice rozvolní od 1. července pravidla pro návštěvy. *Advokátní deník* [online]. 1. 7. 2021 [cit. 22. 5. 2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/07/01/ceske-veznice-rozvolni-od-1-cervence-pravidla-pro-navstevy/>

⁶⁴ Lidé v zařízeních byli v době pandemie COVID-19 někdy úplně „odříznuti“ od okolí. *Kancelář veřejného ochránce práv* [online]. 30. 7. 2020 [cit. 22. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/lide-v-zarizenich-byli-v-dobe-pandemie-covid-19-nekdy-uplne-odriznuti-od-okoli/>

6 Závěr

V rámci tohoto příspěvku jsem nejprve představila obecná východiska výkonu trestu odnětí svobody, resocializace odsouzených osob a rehabilitačního a restorativního přístupu k jejich trestání. Následně jsem čtenáři představila pojem programů zacházení, jejich roli a postavení v systému trestání pachatelů trestné činnosti, jejich obsahovou náplň a rovněž konkrétní programy, které se v českých věznicích v uplynulých letech realizovaly. Poté jsem pozornost obrátila již k jádru tohoto příspěvku, jímž byly pracovní, vzdělávací a zájmové aktivity odsouzených osob v rámci VTOS, a především pak různá úskalí jejich realizace v době probíhající pandemie onemocnění SARS-COV-2.

Jak naznačují výše uvedené informace, zasáhla různá opatření směřující k minimalizaci rizika nákazy do života odsouzených stejně jako do života osob pobývajících na svobodě. Nejcitelnější restriktce jsme mohli pozorovat v oblasti zaměstnávání odsouzených osob, kdy mnozí z nich nemohli po dobu trvání opatření práci vykonávat vůbec, jiní zase jen v omezené míře. Opatření se dotkla i systému vzdělávání odsouzených, ačkoliv, troufám si tvrdit, nikoliv stejně citelně jako se dotkla vzdělávání dětí a mládeže mimo brány věznic (myšleno standardní vzdělávání především na základním a středním stupni vzdělávání). Co se týče zájmových aktivit, mnohé z nich mohli odsouzení realizovat v rámci prostor věznice i nadále, jiné zase z pochopitelných důvodů doznaly určitých změn.

Podle informací od, troufám si tvrdit, jedné z nejpovolanějších osob, ředitele Vězeňské služby ČR, mají odsouzení velký zájem pracovat i vzdělávat se. Co se týče právě vzdělávacích aktivit, projeвили vězni zvýšený zájem především v souvislosti se zavedením tzv. prospěchového stipendia, jež má částečně nahrazovat pracovní výdělek.⁶⁵

Na závěr si dovoluji předestřít myšlenku, kterou přednesl ředitel Vězeňské služby ČR v reakci na konfrontaci s názorem, který se často objevuje v řadách laické, ale někdy i odborné veřejnosti, totiž že se odsouzení rádi vracejí do VTOS a že tento pro ně představuje určitý komfort či pohodlí, neboť se s touto jeho myšlenkou vnitřně názorově ztotožňuji a považuji za vhodné,

⁶⁵ PASEKOVÁ 2021, op. cit.

aby zazněla právě na závěr tohoto příspěvku. Její znění je následné: „*Souhlasím s názorem, že trest by měl být jako trest pocíťován, ovšem to nijak neodporuje naší společně dlouhodobé snaze o zajištění lidsky důstojných podmínek pro jeho výkon a o jejich postupné zlepšování. Ano, jistě jsou vězňi, kteří ve vězení dostanou svého drubu pobodlí, kterého na svobodě nejsou schopni dosáhnout a možná po něm ani netouží. Skutečnost, že jsou institucionalizováni ovšem neznamená, že jsou šťastní, spokojeni se svým životem a že se jim život ve vězení líbí. Mezi současnými téměř devatenácti tisíci vězňi je takových naprosté minimum. [...] Pokud máme zajistit opravdu efektivní výkon trestu odnětí svobody a další činnosti spojené s vězněním lidí, bude nutné postupně zajistit důstojnější podmínky jak pro samotné věznění, tak pro výkon odborných a veškerých dalších činností, které zajišťují zaměstnanci. [...] Vyšší počty odborných zaměstnanců, z toho plynoucí možná vyšší intenzita aplikace již evaluovaných a standardizovaných aktivit programů zacházení a rozvinutější systém dalšího vzdělávání všech zaměstnanců Vězeňské služby, by nám také umožnil intenzivnější a efektivnější zavádění některých prvků restorativní justice i do věznic a užší profesní propojení s orgány a organizacemi poskytujícími podporu po propuštění z vězení.*“⁶⁶

Literature

- APÓSTOLO, J., MARTINS, R., DAS NEVES, P. *COVID-19 Pandemic Response. Fighting the insivible threat in prisons. A Guide for Decision-Makers on Worldwide Practices and Recommendations*. Lisbon: IPS_Innovative Prison Systems, 2020. Dostupné z: <https://rm.coe.int/covid19-ips-basic-guide-for-decision-makers-on-worldwide-practices-and/16809e0eba> [cit. 21. 3. 2022].
- BREZOVSKÁ, K. Koronavirus změnil zaměstnávání vězňů, v Česku jich pracuje nejméně za posledních pět let. *Český rozhlas* [online]. Praha: Radio Prague International, 10. 3. 2021 [cit. 30. 3. 2022]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/koronavirus-zmenil-zamestnavani-veznu-v-cesku-jich-pracuje-nejmene-za-poslednich-8711652>
- BRUNOVÁ, M. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020, 224 s. ISBN 978-80-7502-408-4.

⁶⁶ PASEKOVÁ, 2021, op. cit.

- ČT24. *Covid omezil venkovní práce vězňů, chybí obcím nebo nemocničním kuchyním*. Brno: Česká televize Brno, 13. 5. 2021. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/jihomoravskykraj/3311025-covid-omezil-venkovni-prace-veznu-chybi-obcim-nebo-nemocnicnim-kuchynim>
- ČTK. Koronavirus změnil režim vězňů, poklesla také jejich zaměstnanost. *Advokátní deník* [online]. 10. 2. 2021 [cit. 21. 3. 2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/02/10/koronavirus-zmenil-i-rezim-veznu-komunikuji-pres-skype-mene-pracuji/>
- ČTK. České věznice rozvolní od 1. července pravidla pro návštěvy. *Advokátní deník* [online]. 1. 7. 2021 [cit. 22. 5. 2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/07/01/ceske-veznice-rozvolni-od-1-cervence-pravidla-pro-navstevy/>
- DOUBEK, P. COVID-19 ve věznicích: Zasedání Výboru proti mučení Rady vlády ČR pro lidská práva. *Centrum pro lidská práva a demokracii* [online]. 1. 3. 2022. Dostupné z: <https://www.centrumlidskaprava.cz/COVID-19-ve-veznicich-zasedani-vyboru-proti-muceni-rady-vlady-cr-pro-lidska-prava>
- DRÁPAL, J., JIŘÍČKA, V., RASZKOVÁ, T. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, 456 s. ISBN 978-80-7676-066-0.
- EUROPRIS. *Overview of European prison services' responses to the COVID-19 crisis. 2nd edition*. Hague: European Organisation of Prison and Correctional Services. Dostupné z: <https://www.euopris.org/wp-content/uploads/2020/06/Overview-COVID-update-22-April.pdf>
- EUROPRIS. *Overview of European prison services' responses to the COVID-19 crisis. Period September–November 2020. 4th edition*. Hague: European Organisation of Prison and Correctional Services. Dostupné z: <https://www.euopris.org/wp-content/uploads/2020/12/Overview-COVID-Commissioner-Reynders-update-November.pdf>
- GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologie*. 5., aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 587 s. ISBN 978-80-7598-554-5.
- JANAUEROVÁ, B. Když není smyslem vězení jen trestat, ale i napravovat. *A2larm* [online]. 29. 5. 2019 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/05/kdyz-neni-smyslem-vezeni-jen-trestat-ale-i-napravovat/>

- JŮZL, M. *Penitenciaristika jako věda žalární*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského Praha, 2017, 384 s. ISBN 978-80-7452-131-7.
- KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 200 s. ISBN 978-80-7552-163-7.
- KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2013. Dostupné z: *ASPI* [právní informační systém]. [cit. 6. 4. 2022].
- Lidé v zařízeních byli v době pandemie COVID-19 někdy úplně „odříznuti“ od okolí. *Kancelář veřejného ochránce práv* [online]. 30. 7. 2020 [cit. 22. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/lide-v-zarizenich-byli-v-dobe-pandemie-covid-19-nekdy-uplne-odriznuti-od-okoli/>
- LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007, 114 s. ISBN 978-80-86920-24-5.
- MÄSARIOVÁ, L. Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2020. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2021 [cit. 14. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>
- NEDVĚDICKÝ, K. Zaměstnávání odsouzených – prostředek ke snížení recidivy, nebo formální naplnění zákona? In: GRÍVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, H. *Ukládání trestů a jejich výkon*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, 352 s. ISBN 978-80-7380-833-4.
- PASEKOVÁ, E. Nový ředitel vězeňské služby Simon Michailidis: Vězení jako hotel? *Hloupost. Česká justice* [online]. 1. 11. 2021 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/11/novy-reditel-vezenske-sluzby-simon-michailidis-rikat-ze-vezeni-je-jako-hotel-je-proste-hloupe/>
- Pracovní a zájmové činnosti mladistvých odsouzených ve Věznici Všehrady. *Deník* [online]. 31. 3. 2021 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://chomutovsky.denik.cz/ctenar-reporter/pracovni-a-zajmove-cinnosti-mladistvych-odsouzenych-ve-veznici-vschrady-20210331.html>
- Školáky ve věznicích. *obase.cz* [online]. 22. 3. 2021. Dostupné z: <https://obase.cz/skolaky-ve-veznicich/>

ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: ARMEX PUBLISHING, s. r. o., 2007, 148 s. ISBN 978-80-86795-48-5.

Úřad vlády České republiky, oddělení Sekretariátu Rady vlády České republiky pro lidská práva. Zápis z online zasedání Výboru proti mučení ze dne 29. října 2020. *Úřad vlády ČR* [online]. 29. 10. 2020. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemuzachazeni/ze-zasedani-vyboru/Zapis-jednani-Vyboru_291020.pdf

VÁLOVÁ, I. Ministerstvo zdravotnictví nařídilo kvůli epidemii rozdělit vězně. *Česká justice* [online]. 20. 4. 2020. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2020/04/ministerstvo-zdravotnictvi-naridilo-kvuli-epidemii-rozdelit-vezne/>

VETEŠKA, J., FISCHER, S. *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020, 208 s. ISBN 978-80-271-0731-5.

Vazební věznice Olomouc. Program zacházení. *Vězeňská služba ČR* [online]. [cit. 22. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-olomouc/sekce/program-zachazeni>

Věznice Všehrdy. Aktuální zaměstnávání vězňených osob ve Věznici Všehrdy. *Vězeňská služba ČR* [online]. 10. 2. 2021. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vsehrdy/clanky/detail/aktualni-zamestnavani-veznenych-osob-ve-veznici-vsehrdy>

Věznice Všehrdy. Zaměstnávání vězňených osob. *Vězeňská služba ČR* [online]. 11. 8. 2021. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vsehrdy/clanky/detail/zamestnavani-veznenych-osob>

Contact – e-mail

Vendula.Vymazalova@law.muni.cz

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D. (předseda);
doc. Ing. Pavel Bobál, CSc.; prof. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.;
Mgr. Michaela Hanousková; doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.;
prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.;
prof. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.; prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.;
PhDr. Alena Mizerová; doc. Mgr. Markéta Munzarová, Dr. rer. nat.;
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.; Ing. Zuzana Sajdlová, Ph.D.;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.;
prof. PhDr. Lubomír Spurný, Ph.D.; doc. Ing. Rostislav Staněk, Ph.D.;
prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.; doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

prof. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D. (předseda);
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc.; doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.

COFOLA 2022 – část 2

Sborník příspěvků mladých právníků, doktorandů a právních vědců

**Mgr. David Čep, Ph.D., JUDr. Jan Provazník, Ph.D.,
JUDr. Michal Janovec, Ph.D. (eds.)**

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v roce 2022

Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Edice Scientia, sv. č. 730

1., elektronické vydání, 2022

ISBN 978-80-280-0159-9 (online ; pdf)
www.law.muni.cz

MUNI
PRESS

MUNI
LAW



ISBN 978-80-280-0159-9



9 788028 001599